

Kari Leinamo

PALJON PUHETTA, VÄHÄN TULOKSIA

**Kokemuksia etätyöstä ja alueellistamisesta
eri vuosikymmeninä**

Vaasan yliopisto
Levón-instituutti

2009

ESIPUHE

Maaseutu tarvitsee uusia asukkaita ja työpaikkoja. Yksi jo pitkään esillä olleista tavoitteista liittyy työn siirtämiseen maaseudulle. Aihepiiri on saanut vuosikymmenten aikana eri muotoja, mutta toivo maaseudun elinvoimaisuuden lisäämismahdollisuuksista on säilynyt. Parhailtaan kiivaana käyvä keskustelu yksittäisten laitosten siirtämisestä pääkaupunkiseudulta maakuntiin kertoo kuitenkin, miten vaikeasta asiasta on kysymys. Etätyössäkään ei ole saavutettu niitä päämääriä, jotka siihen on olemassa olevien mahdollisuuksien pohjalta toistuvasti liitetty.

Suomalaisessa sananlaskussa todetaan: ”Joka ei vanhaa tunne, se ei uutta ymmärrä.” Tässä tutkimuksessa tulevaisuuden näkymiä luodetaan katsomalla taaksepäin, 1960-luvulta nykypäivään ulottuvalle ajanjaksolle. Työssä seurataan työn hajauttamisen eli lähinnä etätyön ja alueellistamisen vaiheita maassamme eri vuosikymmeninä. Sen lisäksi, että tiivis tietopaketti kokoaa pääpiirteissään yhteen aihepiirin tärkeimmät kohdat ja keskustelunaiheet, antaa raportti paljon aineksia maaseudun kehittämissä politiikan linjauksien pohtimiseen. Vanhoista teemoista on päästävä eteenpäin. Tulevaisuuteen kannattaa suhtautua avoimin mielin: uutta rakentaen ja uusia vaihtoehtoja etsien.

Vaasan yliopiston Levón-instituutissa tehdään monipuolista maaseutu-tutkimusta eri aihealueilta. Nyt julkaistavassa raportissa toteutetaan teemallinen arviointi yhdestä maaseutupoliittisesti merkittävästä aihepiiristä. Tutkimuksen rahoitti Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmän esityksestä maa- ja metsätalousministeriö. Työn laati tutkija, FM Kari Leinamo. Tutkimuksen ohjaajana toimi Vaasan yliopiston aluetieteen professori Hannu Katajamäki. Kiitos heille hyvästä työstä.

Vaasassa tammikuussa 2009

Jouko Havunen
Levón-instituutin johtaja

SISÄLTÖ

ESIPUHE.....	5
1. JOHDANTO	9
2. TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA MENETELMÄT	10
Tutkimuksen lähtökohta	10
Tutkimuksen tavoite, aineisto ja menetelmät.....	11
3. ENSIMMÄISIÄ HAVAINTOJA TYÖN HAJAUTTAMISESTA:	
VUODET 1961–1974	13
Maaltamuuton aika	13
Hajasijoituskeskustelu alkaa	13
Hajasijoitussuunnitelma valmiiksi	15
Hallitusohjelmat	16
Poliittiset ohjelmat.....	17
4. MAASEUDUN UUDET MAHDOLLISUUDET:	
VUODET 1975–1987	19
Maaseudun torjuntavoitto.....	19
Visio uudesta tietoyhteiskunnasta.....	20
Tietokoneen tulo Suomen markkinoille 1970- ja 1980-luvuilla.....	21
Ensimmäiset etätyökokeilut	22
Kotityö työpaikkavaihtoehtona.....	24
Valtakunnalliset mietinnöt ja kannanotot.....	25
Hallitusohjelmat	27
Poliittiset ohjelmat.....	27
Hajasijoituksen niukat tulokset.....	28
MTT:n esimerkki siirtymisestä maaseudulle	30
5. TIETOTUPIEN VALTAKAUSI: VUODET 1988–1993	32
Haave maallemuutosta	32
Tietokoneiden ja tietoverkkojen lisääntyvät mahdollisuudet.....	33
Tietotuvat maaseudun mahdollisuudeksi	35
Uusi teknologia ja etätyö	36
Valtakunnalliset mietinnöt ja ohjelmat.....	37
Hallitusohjelmat ja poliittiset ohjelmat	40
Kansalaisten kiinnostus etätyöhön.....	41
Etätyön todellisuus	43
Kokemuksia etätyöstä.....	44
Tietotupien ongelmat.....	44
Etätyön edistämisen uudet keinot.....	46

6. ETÄTYÖN KEHITTYMINEN VAUHDITTUU:	
VUODET 1994–1999	48
Kaupungin läheisen maaseudun houkutus	48
Tietokoneiden maltillinen yleistymisen	49
Etätyön määrät	50
Uskoa ja epäuskoa	51
Kokemukset etätyöstä	52
Valtakunnalliset strategiat ja ohjelmat	53
Maaseutupoliittiset ohjelmat	56
Poliittiset ohjelmat	58
7. MONIMUOTOISEN ETÄTYÖN AIKA: VUODET 2000–2008	59
Maallemuuton luonne	59
Maallemuuton houkutus	60
Vaatumuksena nopeat tietoliikenneyhteydet	61
Etätyön toteutuminen ja halukkuus	63
Pendelöivien etätyö	65
Työmatkat yhä pidemmiksi	65
Työmatkojen vähäinen merkitys	66
Etätyö kesämökillä	67
Kesämökkeilijöiden erilaiset tyypit	67
Mökkeilyn rauha	69
Työn hajauttamisen uudet keinot	71
Kokemuksia alueellistamisesta	72
Ristiriitaiset näkemykset	74
Valtakunnalliset strategiat ja ohjelmat	75
Lipposen II hallituksen aika	75
Jätteenmäen sekä Vanhasen I ja II hallituksen aika	76
Maaseutupoliittiset kokonaisuohjelmat	79
Poliittiset ohjelmat	81
Vihreä liitto	81
Keskusta	82
Kristillisdemokraatit	83
Muut puolueet	83
8. YHTEENVETO	85
Hajasijoituksen ja tietokoneiden aika	85
Tietotupien ja etätyön aika	86
Kesämökkien, alueellistamisen ja lukemattomien tavoitteiden aika	88
9. JOHTOPÄÄTÖKSET	91
LÄHTEET	94

1. JOHDANTO

Etätyötä on pidetty jo pitkään maaseudun työllisyyden, asumismahdollisuuksien ja yleisen elinvoimaisuuden kannalta tärkeänä mahdollisuutena. Etäisyyksien odotetaan varsinkin syrjäseuduilla menettävän merkityksensä, kun työtä voi tietoteknisten välineiden avulla tehdä missä tahansa. Etätyötä ja työn hajauttamista pidetään maaseudun kehittämistyössä usein tarkemmin määrittelemättömänä mahdollisuutena saada maaseudulle uusia asukkaita. Tavoitteeksi saatetaan ottaa etätyöpisteen perustaminen kylätalolle tai kyläkoululle. Jos etätyötä ajatellaan alkuperäisen ajattelumallin mukaisesti työnteon kokoaikaisena siirtymisenä maaseudulle, ovat toiveet kuitenkin jääneet suurelta osin toteutumatta.

Perinteisin etätyön muoto on kotona käsin tai yksinkertaisilla laitteilla tehtävä kokoonpano-, ompelu- tai kudontatyö, mutta nykyisin etätyöllä tarkoitetaan lähinnä sähköisten yhteyksien avulla tehtävää tietotyötä. Koska etätyön voi määrittää monella tavalla, saadaan myös etätyön laajuudesta erilaisia tutkimustuloksia. Kokoaikaisen etätyön sijaan etätyö on yleensä osa-aikaista, jolloin työntekijä hoitaa työtään tarvittaessa myös työpaikan ulkopuolella. Etätyö korvataankin yhä useammin joustotyön, mobiilityön tai liikkuvan työn käsitteillä. Yleisintä etätyötä on suurissa kaupungeissa, joissa työmatkat ovat lyhyitä ja työntekijä voi liikkua työpaikan ja kodin välillä tilanteen mukaan.

Tavanomaisen yksin kotona tehtävän etätyön yleistymisen hitaan etenemisen yhdeksi syyksi on arveltu työntekijän tarvitsemien sosiaalisten kontaktien puuttumista varsinaisen työpaikan ulkopuolella. Ongelman ratkaisuna on pidetty etätyökeskuksia, jotka tarjoavat toimitilat ja laitteet sekä sosiaalisen työympäristön. Yksityisen ja julkisen sektorin toteuttamaa työn hajauttamista edustaa myös puhelinpalvelutoimintojen siirtäminen suurkaupungeista alueille, joissa työvoiman vaihtuvuus on vähäisempää ja sitoutuneisuus työhön suurta. Myös kakkosasumisen vahvistumisen ja tätä kautta vapaa-ajan asunnoilla tehtävän etätyön on ajateltu antavan uusia mahdollisuuksia maaseudulle.

Alueiden kehittämiskeinoksi on otettu myös työpaikkojen hajauttaminen. Valtion toimintojen alueellistaminen voi olla hallinnon tukitehtävien uudelleensijoittumisen ohella myös esimerkiksi päätösten valmistelun, tutkimuksen, arvioinnin sekä tilastoinnin siirtämistä pääkaupunkiseudulta muualle Suomeen. Käytännössä tämä merkitsee yksiköiden siirtoa, uusien yksiköiden perustamista tai päätösvallan, resurssien ja toimintojen hajauttamista alue- ja paikallistasolle. Nykyinen hallitus tähtää alueellistamisohjelmallaan aluerakenteen tasapainottamiseen ja alueiden kilpailukyvyn parantamiseen siirtämällä 4 000–8 000 henkilötyövuotta pääkaupunkiseudun ulkopuolelle vuoteen 2015 mennessä.

2. TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA MENETELMÄT

Tutkimuksen lähtökohta

Tässä tutkimuksessa työn hajauttamista käsitellään laitosten alueellistamisen sekä työntekijöiden hajauttamisen eli etätyön kautta. Alueellistamisella tarkoitetaan valtion virastojen ja laitosten tai niiden toimintojen siirtämistä pääkaupunkiseudulta muualle maahan. Yksiköiden siirtämistä kutsuttiin aiemmin hajasijoitukseksi, mutta nykyisin termiksi on vakiintunut alueellistaminen. Tässä työssä käytetään aina ajankohdalle tunnusomaista termiä. Alueellistamista käsitellään pääsääntöisesti maaseudun näkökulmasta erityisiin siirto-ohjelmiin perustuen. Mukaan tarkasteluun ei ole otettu esimerkiksi uusien korkeakoulujen perustamista, varuskuntien siirtämistä tai uusien yritysten perustamista kehitysalueille aluepoliittisin perustein.

Yleisesti hyväksytyn laajan määritelmän mukaan etätyöllä tarkoitetaan työtä, joka voidaan tehdä työpaikalla, mutta tehdäänkin muualla. Tietoteknisten välineiden kautta tapahtuvaa työn hajautumista on pidetty 1980-luvulta lähtien tärkeänä maaseudun työllisyyteen, asumiseen ja palveluihin liittyvänä mahdollisuutena. Muutos ei ole kuitenkaan toteutunut odotetulla tavalla. Myös etätyön määrittely on ongelmallista, sillä vuosikymmenten kuluessa käsitteen käyttö on muuttunut paljon. Vaikka osa suomalaisista työllisistä tekee aika ajoin etätyötä, on alkuperäinen ajatus työnteon kokoaikaisesta siirtymisestä varsinaisen työpaikan ulkopuolelle haluttu jo unohtaa. Etätyö-käsitteen muuttumisen ja monitulkintaisuuden takia ei sitä tässä työssä määritelläkään erikseen, vaan asian käsittely pohjautuu aina kunkin ajankohdan määrittelyihin ja tulkintoihin.

Etätyötä perusteltiin 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa ennen kaikkeen tuomalla mahdollisuudella valita itse työaikansa ja näin sovittaa työ ja perhe-elämä yhteen. Etätyön ansiosta työmatkoja ei tarvinnut enää tehdä. Uusi työtapa sopi vammaisille, lastaan kotona hoitaville tai muille vapailta työmarkkinoilta sivussa oleville henkilöille. Työnantajakin sai aiempaa helpommin ammattitaitoista työvoimaa tai osaavista työntekijöistä voitiin pitää kiinni. Etätyön kautta saatiin myös selvää säästöä työllistämisen-, työtila- ja laitekustannuksiin sekä helpotusta työntekijöiden poissaoloihin. Etätyö antoi lisäksi mahdollisuuden uudenlaisten johtamistapojen ja teknisten ratkaisujen kokeiluihin. (Cronberg 1989: 72–73; Komiteanmietintö 1990: 12–13; Pekkola 1991: 7–16; Mitä joustotyö... 1992: 2–5; Alarinta 1993: 71–72.)

Etätyön etuina on 1990-lopussa ja 2000-luvulla painotettu erityisesti työntekijöiden hyvinvointiin, työrauhaan ja työmotivaation kasvuun liittyviä tekijöitä. Kun työajat joustavat, työmatkat vähenevät ja vapaa-aika lisääntyy, työssä myös viihdytään ja perheen kanssa voidaan olla entistä enemmän. Esiin on nostettu

entiseen tapaan työn tehostumiseen, työmenetelmien uudistamiseen, rekrytoinnin helpottumiseen, vammaisten työllistämiseen ja tilakustannusten vähenemiseen liittyviä mahdollisuuksia. Aiempaa selvemmin etätyötä on viime aikoina perusteltu myös saasteiden ja liikenneuuhkien vähentämisellä sekä liikenneturvallisuuden parantamisella. Tätä kautta organisaatio voi saada uudenlaista imagohyötyä ympäristöasioissa. (Heinonen 1995: 78–79; Rantala & Luukinen 1997: 12–17; Hanhike 2004: 15; 2005: 13–14; Helle 2004: 17–25.)

Tutkimuksen tavoite, aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen tavoitteena on luoda kokonaiskuva palkkatyön hajauttamisen mahdollisuuksista maaseudun näkökulmasta. Tarkoituksena on pitkän aikavälin kokonaistarkastelun kautta seurata etätyön ja alueellistamisen kehitystä sekä merkitystä. Tutkimuksessa kerätään yhteen etätyöstä ja toimintojen hajauttamisesta saadut kokemukset. Lähihistorian tutkimuksena tähän kehitykseen liittyviä toiveita ja lupauksia sekä käännekohtia ja esteitä seurataan erityisen tarkkaan. Näin toimimalla pyritään selvittämään työn hajauttamisen vaikutusta maaseudulla ja tätä kautta ratkaisemaan aihepiirin tärkeys ja käyttökelpoisuus tulevaisuudessa.

Työn hajauttamisen laajuutta ja toteutumista seurataan eri vuosikymmeninä esillä olleiden painopisteiden, käydyn keskustelun ja erilaisten kannanottojen sekä toteutuneiden kokeilujen ja tehtyjen tutkimusten kautta. Tutkimusta tehtäessä kävi ilmi, että etätyön eri muotojen tai erityyppisten laitosten ja yritysten hajauttamisratkaisujen keskinäinen vertailu ole teeman kannalta olennaista eikä välttämättä mahdollistakaan. Työn kuluessa törmättiin kaiken aikaa myös tämän-tyyppisten ratkaisujen kokemiseen nimenomaan tulevaisuuden mahdollisuutena. Eri hajauttamistapojen selvittämisen ja yksityiskohtaisen hanketarkastelun sijaan onkin tärkeää selvittää yleistä suhtautumista teemaan.

Etätyön käsitteen laajuuden ja epämääräisyyden takia tutkimuksen lähtökohdaksi ja tarkastelun punaiseksi langaksi otettiin etätyön alkuperäinen ajatus työn siirtymisestä maaseudulle. Tutkimus ei ole etätyön historia tai yksityiskohtainen kuvaus alueellistamisen vaiheista Suomessa, vaan läpileikkaus teemaan maaseudun näkökulmasta. Olennaista on seurata yhteiskunnallisessa keskustelussa jatkuvasti esillä pidetyn aihepiirin vaiheita ja koota työn hajauttamisesta saadut kokemukset yhteen. Tämänkaltaisen tarkastelutapa mahdollistaa kokonaiskuvan muodostamisen ja johtopäätösten tekemisen jo koetusta kehityksestä.

Koska työn hajauttamiseen ja ennen kaikkea etätyöhön liittyvää aineistoa on kokonaisuutena erittäin runsaasti, voitiin tutkimustyö tehdä aiempiin tutkimuksiin, selvityksiin ja asiakirjoihin pohjautuvana kirjallisuustarkasteluna. Aineiston valinnassa pyrittiin hyvään kattavuuteen maaseutunäkökulmaa painottaen. Koska

kyse oli yhteiskunnallisesti tärkeäksi koetusta temasta ja alueellisen kehittämisen osa-alueesta, otettiin aihepiiristä tehtyjen julkaisujen lisäksi tarkasteluun mukaan myös erilaiset valtakunnantason strategiat, mietinnöt, kehittämis- ja tavoiteohjelmat sekä hallitusohjelmat ja puolueiden poliittiset ohjelmat. Tarkastelemalla kunkin ajanjakson kirjallista materiaalia saatiin helposti selville ajankohdan tärkeimmät painopistealueet ja keskustelunaiheet.

Työn hajauttaminen yhdistettiin tutkimuksessa yleiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen ja hajauttamisen käytännön lähtökohtiin: maallemuuttoon ja tietokoneistumiseen. Miten ajatus etätyöstä ja työpaikkojen alueellistamisesta maaseudun pelastajana on toteutunut, jos hajauttamisen edellytyksenä on työikäisten muutto maaseudulle? Miten erilaiset kannanotot ja viralliset päätökset ovat edistäneet teeman toteutumista? Tehty raportti jaettiin eri toimenpiteiden ja työn hajauttamisen eri vaiheiden mukaisesti eri jaksoihin. Kussakin osiossa aikakauden keskustelua, päätöksiä, tutkimuksia, selvityksiä ja hankkeita käsitellään valittujen lähtökohtien mukaisesti. Tutkimusraportin lopussa eri ajanjaksojen kokemukset kootaan yhteen ja saatuja tuloksia pohditaan tulevaisuuden näkökulmasta.

3. ENSIMMÄISIÄ HAVAINTOJA TYÖN HAJAUTTAMISESTA: VUODET 1961–1974

Maaltamuuton aika

Maaseudulla paikoitellen jo 1950-luvulla alkanut väestökato voimistui 1960-luvulla edelleen: vuosikymmenen alussa väkiluku väheni lähes kaikissa suurten kaupunkiseutujen ulkopuolisissa kunnissa. Maan pohjoisosassa väestönkasvu tosin jatkui, mutta muutamaa vuotta myöhemmin tilanne muuttui näissäkin kunnissa selvästi. (Majava 1968: 19–34; Tauriainen 1971: 213–217.) Myös muuttoliike Ruotsiin lisääntyi vuosikymmenen aikana tuntuvasti ja erityisesti 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa se oli ennätysellisen laajaa (Majava 1979: 26–27). Voimakasta maaltamuuttoa selitti ennen kaikkea ns. suurten ikäluokkien tulo työmarkkinoille, jotka tässä vaiheessa muuttuivat jalostus- ja palveluelinkeinojen suuntaan. Myös syntyvyys laski yhä voimakkaammin ja monin paikoin luonnollinen väestönkasvu jopa pysähtyi. (Tauriainen 1983: 11–17.)

Väestön väheneminen oli suhteellisesti merkittävintä Itä- ja Pohjois-Suomessa, kun taas Etelä-Suomen suuret keskuksat kasvoivat eniten (Tauriainen 1971: 213–217; Peltola 1986: 28–29, 38–39). Maaseudulle suuntautuva muuttoliike oli 1960-luvun lopussa pääosin maaseudun sisäistä muuttoa tai kaupungeista takaisin maaseudulle suuntautuvaa paluumuuttoa. Maallemuutto liittyi useimmiten työmahdollisuuksiin eivätkä muuttomatkat olleet pitkiä. Muutto koettiin tavallisesti myönteisenä ratkaisuna ja erityisesti asunto-olojen paranemiseen oltiin tyytyväisiä. Kaikkein tyytyväisimpiä olivat väestömäärältään suuriin, palvelurakenteeltaan monipuolisiin ja elinkeinorakenteeltaan kehittyneisiin kuntiin muuttaneet. (Hakamäki 1978: 39–78.)

Hajasijoituskeskustelu alkaa

Valtion virastojen ja laitosten hajasijoitusta alettiin ensimmäisen kerran pohtia jo vuonna 1961, jolloin valtioneuvosto asetti komitean tutkimaan mahdollisuuksia siirtää Helsingissä sijaitsevia keskusvirastoja tai niihin verrattavia virastoja ja laitoksia muualle sekä selvittämään näihin muutoksiin liittyviä rakennushankkeita. Virastojen ja laitosten sijoituskomitean toiminnan taustalla oli Helsingin huomattava kasvu muuhun maahan verrattuna sekä pyrkimys vaikuttaa hajasijoituksella talous- ja väestöpolitiikkaan. (Komiteanmietintö 1962: 1–2, 18–19.)

Komitean näkemyksen mukaan virastojen siirtämisen myönteinen vaikutus Helsingin ulkopuolisten sijaintipaikkakuntien talouselämään sekä hillitsevä

merkitys pääkaupunkiseudun myöhempään väestönkasvuun tukivat hajasijoitus-toimenpiteitä. Hajasijoituksen kautta voitaisiin helpottaa myös muiden virastojen tilaongelmia. Muutoksen taustalla oli myös Helsingin sijainti meren rannalla, mitä sotilaallisesti pidettiin strategisesti hankalana ja valtion ylimmän johdon kannalta epäsovivana. Virastojen ja laitosten uusien sijoituspaikkakuntien tuli puolestaan olla liikenteellisesti hyvin saavutettavissa. (Komiteanmietintö 1962: 18–21, 30.)

Komitean lähtökohtana oli, että hajasijoituksesta syntyvät haitat eivät saaneet muodostua siirrosta saatavia etuja suuremmiksi. Siirrettäviksi virastoiksi ja laitoksiksi soveltuivat parhaiten toimintoiltaan itsenäiset virastot sekä toisaalta samalle paikkakunnalle siirtyvät keskinäistä yhteistyötä tekevät virastot ja laitokset. Henkilöstön siirtymistä uudelle paikkakunnalle aiottiin helpottaa valtion tehokkaalla myötävaikutuksella tapahtuvalla asuntorakentamisella. Myös pelkkää toimintojen hajauttamista maakuntatasolle haluttiin selvittää. Tämänkaltaisen alueellistaminen nähtiin aiheelliseksi erityisesti uusia virastoja perustettaessa, jotta henkilöstösiirroilta vältyttäisiin. (Komiteanmietintö 1962: 18–21.)

Parhaat edellytykset pääkaupungin ulkopuolelle sijoittumiseen oli komitean mielestä kuudella valtion virastolla ja laitoksella. Vuonna 1962 valmistuneessa mietinnössään virastojen ja laitosten sijoituskomitea esitti Kansaneläkelaitoksen, Asutushallituksen, Vakuutusosaston ja Valtion tapaturmaviraston siirtämistä Kuopioon hyvien liikenneyhteyksien, alan työvoiman ja toimialojen saamien synergiaetujen ansiosta. Valtion siementarkastuslaitos ja Valtion maatalouskemiallinen laboratorio esitettiin puolestaan siirrettäväksi Jokioisiin, koska kunnassa sijaitsi erilaisia maatalousalan kouluja, maataloudellisten laitosten olisi luonnollisempaa sijaita maaseudulla ja laajenevalle toiminnalle tarvittiin joka tapauksessa lisää tilaa. (Komiteanmietintö 1962: 22–28.)

Lakiesitys virastojen siirrosta annettiin eduskunnalle vuonna 1963, mutta ensimmäisessä käsittelyssä ainoastaan Asutushallituksen, Valtion siementarkastuslaitoksen ja Valtion maatalouskemiallisen laboratorion siirrosta oltiin yksimielisiä ja toisessa käsittelyssä esitys hylättiin kokonaan. Lakiesitystä pidettiin suppeana, heikosti valmisteltuna ja ainoastaan tiettyihin laitoksiin kohdistuvana. Virastojen hajasijoituksesta vaadittiin perusteellisempaa selvitystä sekä aluepoliittisiin tekijöihin ja sijoittamisperiaatteisiin kytkeytyvää säännönmukaista analyysia myöhempien toimenpiteiden tueksi. Myös julkisuudessa virastojen hajasijoitus tyrmättiin ja erityisesti sosialidemokraatit suhtautuivat koko hajasijoitusajatuksen huvittuneen kielteisesti. (Komiteanmietintö 1973: 82–85; Ylikangas 1996: 886–887; Yliskylä-Peuralahti 2004: 47.)

Hajasijoitussuunnitelma valmiiksi

Sosiaalidemokraattien vaalivoitto ja vasemmistoenemmistöinen eduskunta vuonna 1966 mahdollistivat siirtymisen hyvinvointivaltion kauteen ja moniin uudistuksiin. Valtion uudet tehtävät sekä hallinnon nykyaikaistaminen ja teknobyrokraatisoituminen johtivat keskushallinnon nopeaan kasvuun: 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa perustettiin kahdeksan uutta keskusvirastoa sekä kymmeniä uusia osastoja ja yksiköitä. Pyrkimykset tehokkuuden lisäämiseen tai toiminnan järjeistämiseen tarkoittivat poikkeuksetta hallinnon laajenemista puolueiden omien mieltymysten mukaisesti, mikä teki hallintokoneistosta kooltaan miltei hallitsemattoman. Hallintakeinoksi otettiin ajan hengen mukaisesti toimintojen keskittäminen, johon ajatukset hajasijoituksesta sopivat huonosti. (Temmes 1987: 252–255; Savolainen 1996: 251–258; Ylikangas 1996: 882–883, 887.)

Hajasijoituskysymys nousi uudelleen esiin vasta kesällä 1972, kun Rafael Paasion II hallitus asetti hajasijoituskomitean selvittämään valtion virastojen ja laitosten sijoittamista Helsingin seudun ruuhka-alueen ulkopuolelle. Komitea paneutui hajasijoituksen ja päätösvallan siirtämisen edellytyksiin, kustannuksiin ja hyötyihin tehden myös ehdotuksen siirrettävistä virastoista ja laitoksista sekä niiden uusista sijaintipaikkakunnista. Komitean mielestä hajasijoittamisella voitiin keskeisesti vaikuttaa valtakunnan eri osien tasapainoon eli käytännössä jälkeen jääneiden alueiden kehittämiseen ja pääkaupunkiseudun kasvun lieventämiseen. (Komiteanmietintö 1973: I–II, 169.)

Hajasijoituksen edellytyksiksi komitea nosti laajan yhteydenpidon eri tahojen välillä, mikä parhaassa tapauksessa mahdollistaisi useiden virastojen sijoittumisen samalle seudulle. Pyrkimyksenä oli saada toiminnallisia kokonaisuuksia eri paikkakunnille, ja kerrannaisvaikutusten muotoutumisen takia sijoittumispaikoiksi ehdotettiin jo ennestään monipuolisia keskuksia. Uusia sijaintipaikkoja valittaessa huomiota kiinnitettiin ennen kaikkea paikkakuntien palvelutasoon sekä yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämismahdollisuuksiin. Pyrkimyksenä oli tukea nimenomaan ylimmän tason keskuksia. Lähtökohtana oli kuitenkin myös maan eri osien tasapuolinen kehittäminen ja kehitysalueiden huomioon ottaminen. (Komiteanmietintö 1973: 169–172, 183.)

Hajasijoituksesta todettiin saatavan hyötyä toimitilakysymyksissä, työntekijöiden viihtyvyydessä kuin toiminnan saavutettavuudessa, kunhan liikenneyhteydet muihin keskuksiin ja erityisesti lentoyhteydet pääkaupunkiin ovat toimivia. Ensimmäisessä vaiheessa tarkasteluun otettiin 101 valtion virastoa tai laitosta, joiden toimialue kattoi koko maan. Asiantuntija-arviointiin sekä virastoille ja laitoksille osoitettuun yhteystietokyselyyn perustuen laitokset jaettiin kolmeen ryhmään: hajasijoitettaviin, Helsingin seudulle jääviin sekä niihin, joiden sijaintipäätös edellytti lisäselvityksiä. Työn ensimmäisessä vaiheessa tehtiin ehdotus 19 viraston tai laitoksen hajasijoittamisesta kymmenelle paikkakunnalle maan eri osiin. (Komiteanmietintö 1973: 147–154, 170–172, 175–187.)

Työn toisessa vaiheessa selvitettiin aiempaa laajemmin virastojen ja laitosten yhteyksiä eri tahoihin, paikkakuntien liikenteellistä saavutettavuutta, henkilökunnan asennetta ja muuttohalukkuutta sekä hajasijoitustoimenpiteiden kustannuksia ja hyötyjä. Komitean loppumietinnössä päädyttiin esittämään yhteensä 26 valtionhallinnon viraston tai laitoksen siirtämistä kokonaan sekä neljän viraston tai laitoksen siirtämistä osittain pois pääkaupunkiseudulta kaikkiaan 19 eri paikkakunnalle. Siirto koski 6 700 työpaikkaa, joiden lisäksi päätösvallan hajauttaminen ja korkeakoulupoliittiset toimenpiteet koskivat 1 850 työpaikkaa. Hajasijoituskomitea teki ehdotuksen organisaatioiden uusista sijaintipaikoista sekä muuttoaikataulusta. Komitea peräänkuulutti nopeaa etenemistä ja kokonaisratkaisun tekemistä hajasijoituksen toteuttamisesta. Hajasijoituskomitea esittikin valtioneuvoston päätöksen tekemistä asiasta vuoden 1974 aikana. (Komiteanmietintö 1974: II–XII, 10–11.)

Hajasijoituspaikkakuntien valintaan vaikuttivat keskeisesti liikenneyhteydet, sillä pääkaupunkiseudulle suuntautuvia henkilökohtaisia käyntejä ei komitean mielestä ollut helppoa korvata. Kustannusten näkökulmasta siirron sinänsä ei katsottu aiheuttavan suurta muutosta, mutta yhteiskuntatalouden kannalta säästöä oli odotettavissa. Hajasijoitusalueiden työllisyyden, väestönkehityksen, yritystoiminnan sijaintiedellytysten sekä yleisten talousnäkökymien odotettiin kehittyvän myönteisesti, kun taas kustannukset kohdistuivat lähinnä lisääntyvien kunnallisten palvelujen järjestämiseen. (Komiteanmietintö 1974: 12–15, 31–32, 208–209.)

Siirrettäväksi ehdotettujen virastojen ja laitosten henkilökunnasta vain 24 % oli halukkaita siirtymään pois pääkaupunkiseudulta, joskin suurella osalla suhtautumista asiaan kuvasi lähinnä suuri epätietoisuus. Oman laitoksensa hajasijoittamiseen suhtautui kuitenkin kielteisesti peräti 70 % virastojen ja laitosten työntekijöistä. Myönteisimmin hajasijoitukseen suhtautuivat nuoret ja vähemmän aikaa valtion palveluksessa olleet työntekijät. Etenkin korkeat asumiskustannukset, liikenneuhkat sekä liikenteen melu ja saasteet tulivat kuitenkin pääkaupunkiseudun huonoina puolina vahvasti esiin. Hajasijoitusta puolsivat myös alueelle tyypillinen työvoimapula ja pitkät työmatkat. (Komiteanmietintö 1974: 18–21, 216–218.)

Hallitusohjelmat

Maan hallitusten keskeiseksi tavoitteeksi muodostui 1960-luvun alussa aktiivinen teollistamispolitiikka sekä koko maan tasapainoisen kehityksen edistäminen. Erityistä huomiota kiinnitettiin syrjäseutuihin ja vaikean työttömyyden alueisiin. Vuosikymmenen puolivälin jälkeen ja 1970-luvun alussa tuotannon kehittämisen, taloudellisen kasvun lisääminen ja työttömyyden poistaminen vahvistuivat

talouspolitiikan peruslinjaksi. Kehitysaluepolitiikan tehostaminen nousi kokonaisvaltaisesti esiin varsinkin Karjalaisen II hallituksen (1970–1971) ohjelmassa. (Hallitusohjelmat 2008.)

Pyrkimys virastojen ja laitosten hajasijoitusmahdollisuuksien selvittämiseen kirjattiin Paasion II hallituksen ohjelmaan vuonna 1972. Kehitysaluepolitiikan tehostaminen jatkui, mutta painopiste oli elinvoimaisten kasvukeskusten muodostamisessa. Tätä linjaa noudatettiin myös vuonna 1972 aloittaneen Sorsan I hallituksen ohjelmassa. Pyrkimys työllisyyden turvaamiseen ja aktiiviseen kehitysaluepolitiikkaan pohjautui edelleen ensisijaisesti alueiden teollistamiseen, mutta alueellisen tasa-arvon edistämiseen kiinnitettiin myös kokonaisuutena huomiota. Pääkaupunkiseudun epäterveen kasvun rajoittamiseksi aloitettavat toimenpiteet nimettiin erilliseksi tavoitteeksi. (Hallitusohjelmat 2008.)

Poliittiset ohjelmat

Kokoomus painotti 1960-luvulla ohjelmissaan teollisuuden ja korkeakoulujen sijoittumista valtakunnan eri osiin, jotta kehitysalueiden väestö olisi menestyvien alueiden kanssa tasavertaisessa asemassa. Toimintojen hajauttamisen koettiin vaikuttavan myönteisesti ympäristöön, mutta muista maista saatujen huonojen kokemusten takia yleistä hajasijoitusta ei pidetty alueiden kehittämisen kannalta oikeana ratkaisuna. Kokoomus ehdottikin tiettyjen paikkakuntien valitsemista erityisiksi kehityspisteiksi. (Pohtiva 2008.)

Tämän jälkeen hajasijoitus tuli Kokoomuksen ohjelmissa uudelleen esiin vasta vuonna 1974. Hallinnon alueellista keskittymistä haluttiin torjua ja aluepolitiikkaa vahvistaa siirtämällä toimivaltaa keskushallinnosta väliportaalle tasolle. Myös virastoja ja laitoksia haluttiin siirtää pääkaupunkiseudulta muualle Suomeen, kunhan niiden toimintakyky ja henkilöstön elämisen taso turvataan. Hajasijoituskomitean ehdotusten toteuttamista pidettiin toimenpiteiden vähimmäisvaatimuksena ja erityisesti Väli-Suomi nähtiin sopivana hajasijoitusalueena. Siirtosuunnitelmien laatimisessa korostettiin kaikkien maakuntakeskusten tasavertaista kohtelua sekä laitosten toimintojen synergiamahdollisuuksien ottamista huomioon. (Pohtiva 2008.)

Keskustapuolue toi 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alkupuoliskolla ohjelmissaan toistuvasti esiin aluepolitiikan tarpeet ja mahdollisuudet, jotta kielteinen kehitys maan syrjäisemmissä osissa voidaan torjua. Tähän politiikkaan kuului myös virastojen ja laitosten nopea siirtäminen pois pääkaupunkiseudulta erityisesti kehitysalueille. Helsingin liiallisten kasvupaineiden sijaan voitiin näin tukea erityisesti muiden alueiden suotuisaa kehitystä, sillä puolueen mielestä työpaikkoja piti siirtää ihmisten luo eikä päinvastoin. Hajasijoituksella haluttiin turvata ennen kaikkea alueiden väestönkehitystä, joskin esiin nostettiin myös

turvallisuuspoliittiset näkökohdat. Keskustapuolue painotti myös korkeakoululaitoksen hajasijoituksen jatkamisen tärkeyttä tähdentäen aiempien ratkaisujen olleen puolueen ansiota. (Pohtiva 2008.)

Myös Ruotsalainen kansanpuolue toi vuonna 1974 esiin suurten keskusten liialliseen kasvuun liittyvät asunto-, liikenne- ja ympäristöongelmat sekä asukkaiden sopeutumiseen liittyvät sosiaaliset vaikeudet. Työpaikat haluttiin luoda sinne, missä ihmiset, asunnot ja toimivat palvelut jo olivat. Yhtenä mahdollisuutena nostettiin esiin myös yhteiskunnan toimintojen hajasijoittaminen, jonka toteuttamisessa puolue painotti keskushallinnon tehtävien siirtämistä alemmille tasoille sekä ruotsinkielisen väestönsosan tarpeiden huomioon ottamista. (Pohtiva 2008.)

4. MAASEUDUN UUDET MAHDOLLISUUDET: VUODET 1975–1987

Maaseudun torjuntavoitto

Maaseudun väestönkehitystä hallinnut ns. suuri muutto tasaantui 1970-luvun puolivälissä ja muuttoliike kaupunkiin väheni selvästi (ks. Myrskylä 1999: 102). Muutoksen taustalla olivat maan taloudessa alkaneen laskusuhdanteen lisäksi niin maaseudun teollistamista tukenut aluepolitiikka kuin muuttoikäisen väestön väheneminenkin (Vartiainen 1979: 149–153). Kuvaavaa 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun väestönkehitykselle olikin kaupungistumisen sijaan alueellinen hajanaisuus ja paikkakunta-kohtainen yksilöllisyys (Hautamäki & Iisakkala 1990: 15). Maalais kuntien väestömäärien pysyessä ennallaan tai jopa kasvaessa haja-asutusalueiden väkiluku väheni kuitenkin edelleen (Niittykangas ym. 1989: 85). Taajamien ja kirkonkylien kasvun takia Peltola (1986: 128) nimittääkin ajanjaksoa suuren lähimuuton ajaksi.

Maallemuutto liittyi 1970-luvun lopulla ennen kaikkea asumistason parantamiseen: maaseudulle muuttavat olivat perheellisiä, vähän koulutettuja ja viihtyisää asuin ympäristöä etsiviä. Muuttaneissa oli sekä kaupungin läheiselle maaseudulle muuttaneita palkansaajia että maataloilta siirtyneitä paluumuuttajia. Molempia ryhmiä yhdisti tyytyväisyys uuteen asuin ympäristöön ja asumisväljyyden kasvuun. (Korkiasaari ym. 1981: 59–85; Söderling 1983: 40–261). Esimerkiksi eteläkarjalaiselle maaseudulle palattiin, jos kotiseudulla oli mahdollista työllistyä palkansaajana, yrittäjänä tai maanviljelijänä. Varsinkin julkisen sektorin työllistävä vaikutus oli tässä vaiheessa merkittävä; sen sijaan uuteen teknologiaan tai vihreisiin arvoihin liittyvää muuttoa ei yleisellä tasolla ilmennyt. (Kantanen 1991: 46–71.)

Myös Etelä-Suomen kaupungeista takaisin palanneet korostivat kotiseudun viihtyisää asuin ympäristöä muuton taustatekijänä, mutta osa maaseudulta kaupunkiin muuttaneista ei enää edes halunnut muuttaa takaisin kotiseudulle. He olivat luopuneet paluujatuksesta jo muuttaessaan pois maaseudulta. Toiset olivat sen sijaan muuttaneet maaseudulta kaupunkiin ilman erityisiä suunnitelmia, ja heille paluu oli mahdollista tai jopa todennäköistä, kunhan toimeentuloon liittyviin kysymyksiin löytyi ratkaisu. Ajatus puhtaan maaseudun mittaamattomista mahdollisuuksista ja ihmisläheisestä elämäntavasta määriteltiin tässä yhteydessä maaseuturomanttiseksi stereotyyppiäksi, joka ei kata maallemuuton koko kuvaa. (Kantanen 1991: 75–80.)

Visio uudesta tietoyhteiskunnasta

Kansainvälisesti tarkasteltuna ajatus tietoyhteiskunnasta ja siihen liittyvästä työnteon hajauttamisesta tuli esiin Japanissa jo 1970-luvun alussa. Valtio uhkasi joutua luonnonvarojen niukkuuden, saastumisen ja nopean teollisen kasvun takia suuriin sosiaalisiin ja taloudellisiin vaikeuksiin, joten teollistuminen haluttiin korvata informaatioyhteiskunnalla. Ajatus tietoyhteiskunnasta levisi myös muihin teollisuusmaihin, mutta niissä muutoksen tarve ei ollut yhtä suuri. Informaatio-tekniologian eri osatekijöiden merkitys ennen kaikkea eri maiden taloudellisen kilpailukyvyn ja teollisuuspolitiikan kannalta alettiin havaita vasta vuosikymmenen loppupuolella. (Manninen 2003: 240–241.)

Tietoyhteiskuntakeskusteluun kuuluivat visiot suurista muutoksista ja odotukset kokonaan uudennlaisesta ajanjaksosta: keskeisiä tietotekniikan puolesta puhujia olivat japanilainen Yoneji Masuda ja yhdysvaltalainen Alfred Toffler. Kummankin visiossa kaikki kielteiset asiat olivat kulumaa aikaa ja tuleva uudennlainen tietoyhteiskunta lähenteli maanpäällistä paratiisia. Masuda määritteli 1980-luvun alussa henkilökohtaisen tietokoneistumisen hyvinvointivaltion korkeimmaksi kehitysvaiheeksi. Hänen mukaansa tulevaisuuden tietoyhteiskunnassa työtä voi tehdä tietotekniikan avulla täysipainoisesti kotona ilman määriteltyjä työaikoja. Yhteiskunta muuttuu kokonaan ajasta ja paikasta vapaaksi työtilaksi ja mahdolliset ongelmat ratkaistaan tietokonepäätteiden avulla. Masuda arvioi tietokoneistumisen johtavan kuitenkin suurtyöttömyyteen ja lisäävän näin ihmisten vapaa-aikaa. (Cronberg 1985: 22–25; Lehtinen & Luotola 1986: 40–42, 53, 69.)

Tofflerin ajatus maatalouden ja teollisuuden aikakausien jälkeisestä kolmannesta aallosta pohjautui uuteen teknologiaan ja yhteiskuntaelämän hajautumiseen (Lehtinen & Luotola 1986: 51). Tietotekniikka muuttaa arjen täydellisesti, sillä elektronisissa kodeissa työnteke ja yhteydet ulkomaailmaan sujuvat henkilökohtaisten päätteiden kautta. Yhteiskunta muuttuu miljoonien kotiin siirtyvien työpaikkojen kautta yhteisölliseksi ja asumiskeskeiseksi. Työmatkojen häviämisen ansiosta energiankulutus vähenee ja naapuruston merkitys kasvaa, mutta ihmisten välisessä yhteydenpidossa tietokone on huomattavan tärkeä. (Cronberg 1985: 25–29.)

Ulkomaisten esimerkkien mukaisesti Tarja Cronberg (1985: 40–42) piti tietotekniikan käyttöönottoa mahdollisuutena, johon sisältyy palkkatyön siirtyminen pois perinteisiltä työpaikoilta. Kotona tehtävässä päätetyössä työntekijä olisi yhteydessä työnantajaan tietokoneen ja puhelimen kautta. Asuinalueille rakennettavissa työkeskuksissa tai korttelikonttoreissa päätetyötä voitaisiin puolestaan tehdä yhdelle tai eri työnantajille. Myös Martti Tiuri (1984: 62–63, 69; 1986: 74) arvioi tietoyhteiskunnan hajauttavan työntekeä, kun laajakaistaiset tiedonsiirtoyhteydet toteutuvat nopeasti jokaisessa kodissa ja työpaikassa. Tiurin ihmisläheisessä yhteiskuntamallissa suurten yksiköiden työpaikat jakautuivat

asuinyhteisöihin sijoittuviin pieniin alayksiköihin ja jossain määrin koteihin. Pelkkään kotona tehtävään etätyöhön Tiuri ei ihmisten vuorovaikutustarpeen takia uskonut. Myös syrjäisen maaseudun hän arvioi jäävän tietoyhteiskunnan palveluiden ulkopuolelle.

Tietokoneen tulo Suomen markkinoille 1970- ja 1980-luvuilla

Mikrotietokoneiden rakentajat ja harrastajat olivat 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa tavallisesti radioamatöörejä, sillä mikrotietokoneen käyttö edellytti varsin laajaa tietotekniikan perustietämystä ja hyvää elektroniikka-alan asiantuntemusta. Kotitietokoneiksi tai kotimikroiksi kutsuttiin tässä vaiheessa nimenomaan pelaamiseen tai tietotekniikan opetteluun tarkoitettuja mikrotietokoneita. Nimityksillä korostettiin samalla tämänkaltaisten laitteiden ja ammattikäyttöön tarkoitettujen tietokoneiden välistä suurta eroa. (Saarikoski 2004: 48, 63–64, 80–82, 410.) Kodin tietokoneita ei ylipäätään pidetty luotettavina eikä niiden mahdollisuuksiin uskottu (Pantzar 1996: 91).

Mikrotietokoneiden hitaan yleistymisen taustalla oli ennen kaikkea yleinen epäselvyys tietotekniikan käyttömahdollisuuksista. Mikrotietokoneita markkinoitiin joka kodin tietokeskuksina ja niiden käyttämistä perusteltiin kirjeenvaihdon, kirjanpidon, kotikirjaston luetteloinnin ja ruokaohjeiden tallentamisen helpottamisella sekä yhteydenpidolla paikallisiin päättäjiin. Kaupallisten peliohjelmien yleistyttyä mikrotietokoneiden käyttö painottui kuitenkin hyötykäytön sijaan pikemminkin pelaamiseen. Varauksellinen suhtautuminen tämänkaltaiseen kehitykseen heijastui luonnollisesti myös tietokoneiden arvostukseen. (Pantzar 1996: 90–99; 2000: 99–101; Saarikoski 2004: 83–87.)

Toisaalta 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa televisiota pidettiin kotitalouksien tärkeimpänä tietokeskuksena ja uudet tietotekniset mahdollisuudet kytkettiin siihen (Saarikoski 2004: 121–122). Kansalaisten tiedonsaantimahdollisuuksia haluttiin parantaa televisiovastaanottimen, puhelimen ja näppäimistön yhteistyönä syntyvällä kotipääätteellä eli tietimellä ja tätä kautta saatavilla videotex- ja teletex-palveluilla. Videotex-järjestelmän periaatteena oli yksinkertaisten teksti- ja kuvapalvelujen tuottaminen eri tietopankeista modeemin kautta kuvaruudulle. Suomessa toiminta käynnistyi viestintä-, tietotekniikka- ja puhelinalan yritysten yhteistoimintana: Telset-palvelu alkoi vuonna 1980. Usko videotexin yleistymiseen yritysten lisäksi myös tavallisissa kotitalouksissa oli suuri, sillä palvelujen nähtiin helpottavan työskentelyä ja opiskelua kotona. (Komiteanmietintö 1980b: 69; Saarikoski 2002; Manninen 2003: 240.)

Suurin osa mikrotietokoneista hankittiin 1980-luvun alussa yrityksiin, sillä tietokoneet ja ohjelmat olivat alan kehityksestä huolimatta kalliita ja vaikeita

käyttää. Järjestelmien kehittyminen, kotimaisen valmistuksen käynnistyminen ja hintatason lasku vauhditti kuitenkin mikrotietokoneiden yleistymistä 1980-luvun puolivälistä alkaen. Kun vuonna 1983 Suomessa oli runsaat 10 000 konetta, oli koneita kahta vuotta myöhemmin yli viisinkertaisesti ja vuonna 1986 jo yli kymmenkertaisesti. Muutoksen taustalla oli PC-mikrotietokoneiden tulo Suomen markkinoille ja niiden yleistyminen työelämässä. Vaikka koneet halpenivat, maksoivat ne vuosikymmenen puolivälissä kuitenkin nykyrahassa 5 000–10 000 euroa. (von Bell ym. 1993: 19–24; Wiio 1993: 156–157; Manninen 2003: 90–96.)

Mikrotietokoneen kotiin hankkineet olivat tässä vaiheessa usein talouksia, joissa oli lapsia ja nuoria. Laitteiden markkinoinnissa korostettiin tietotekniikan hallinnan tärkeyttä nuorison perustaitona ja painotettiin tätä kautta syntyviä ammatillisia mahdollisuuksia. Mikrotietokoneen hankkimalla pystyi osoittamaan olevansa tulevaisuuden suhteen ajan tasalla. Tietokoneita hankittiin koteihin enemmän mielikuvien kuin konkreettisten tarpeiden pohjalta, sillä selvää näkemystä käyttömahdollisuuksista ei edelleenkään ollut. Markkinoinnissa ongelma ratkaistiin painottamalla koneiden yleiskäyttöisyyttä konkreettisten esimerkkien sijaan. (Saarikoski 2004: 89–113, 412.)

Osaltaan mikrotietokoneiden yleistymiseen vaikutti myös kulutuselektroniikan yleistyminen ja pieneneminen. Väritelevisioiden, videonauhuriin ja elektroniikkapeliin ohella myös mikrotietokoneista tuli aikansa muotilaitteita. Tietokonetta käytettiin viihteeseen ja leikkimiseen, vaikka virallisesti korostettiin kotitietokoneiden hyötykäyttöä toimistotyössä. Kaupallisilla peliohjelmilla olikin suuri merkitys, vaikka kiinnostus pelkkiin pelikoneisiin väheni. (Pantzar 2000: 99–103; Saarikoski 2004: 78–79, 91–92, 111, 126, 412.) Toisaalta tietoyhteiskunnan toteutumisen kannalta tärkeänä laitteena pidettiin edelleen televisiota, johon yhdistetyn tietokoneen ja puhelimen kautta saatavien tietopalvelujen eli videotex-järjestelmän odotettiin yleistyvän myös kodeissa (Cronberg 1989: 79–80). Vuonna 1986 maassamme arvioitiin olevan 4 000 videotexin vastaanoton mahdollistavaa laitetta (Komiteanmietintö 1987: 9).

Ensimmäiset etätyökokeilut

Jo ensimmäisissä etätyökokeiluissa nostettiin esiin uuden työtavan myönteiset ja kielteiset puolet. Tietotehtaan kotityökokeilussa vuonna 1983 ja Valtion tietokonekeskuksen Kotona työskentely -kokeilussa vuonna 1987 todettiin etätyöstä saatavan säästöä matka- ja tilakustannuksiin, lisää joustavuutta työ- ja perhe-elämään, mahdollisuuksia rauhalliseen työskentelyyn sekä helpotusta lastenhoitoon. Etätyöhön sopivien tehtävien löytymiseen, tietoturvaan ja työn valvontaan, laiteongelmiin sekä ennen kaikkea yhteydenpitoon ja sosiaalisiin kontakteihin liittyvät ongelmat olivat kuitenkin niin suuria, ettei etätyöstä tullut yrityksissä pysyvää käytäntöä. (Komiteanmietintö 1990: 37–39.)

Päijät-Hämeen seutukaavaliiton alueella vuosina 1986–1987 toteutettu Päijät-Hämeen Koti, asuminen, työ ja tekniikka eli KATT-tutkimus- ja kehitysprojekti pyrki selvittämään työn ja asumisen uusia yhdistämismahdollisuuksia aluepoliittista näkökulmaa painottaen (Komiteanmietintö 1990: 12). Työvoimaministeriön aloitteesta syntyneessä hankkeessa etäis- ja kotityö nähtiin maaseudun uudeksi mahdollisuudeksi kylien elävyyden ja maaseudun elinvoimaisuuden säilyttämisessä. Uuden tietotekniikan koettiin sisältävän suunnattomia mahdollisuuksia työntekoon liittyen ja tuovan ratkaisuvaihtoehtoja haja-asutusalueiden kysymysten ohella kaupunkien liikenne- ja päivähoito-ongelmiin. Myös kodeissa olevat mikrotietokoneet haluttiin saada hyötykäyttöön. (Pässilä 1988: 15–21.)

Informaatioammateissa toimivien päijäthämäläisten mahdollisuutta ja halukkuutta etätöihin kysyttiin projektissa vuonna 1986. Vastaajista 65 % piti mahdollisena suorittaa osa työtehtävistään kotona tai kodin lähellä sijaitsevassa työtilassa uutta tietotekniikkaa hyväksikäyttäen. Siirtymistä kokonaan työpaikan ulkopuolelle piti mahdollisena työntekijöistä joka kymmenes. Parhaiten kotona työskentelyn katsottiin onnistuvan kirjallisissa tai johtamiseen liittyvissä työtehtävissä ja niillä henkilöillä, jotka käyttävät työssään paljon tietotekniikkaa. Osassa työtehtäviä työmateriaalit, koneet, yhteistyö työpaikalla sekä asiakassuhteet estivät poissiirtymisen varsinaiselta työpaikalta. (Henriksson 1987: 14, 20–23.)

Halukkuus kotona tai sen läheisyydessä työskentelyyn oli suoraan verrannollinen työmatkan pituuteen. Vastaajista suurimmalla osalla työmatka oli alle viisi kilometriä ja he pitivät sitä sopivan pituisena. Kaikista vastaajista kolmasosa oli kiinnostunut etätöistä, mutta yli kymmenen kilometrin työmatkaa kulkevista lähes 2/3 ja työmatkaansa liian pitkinä pitävistä lähes kaikki olivat kiinnostuneita uudentyyppisestä mahdollisuudesta. Tärkein syy kotona työskentelyyn olikin työmatka-ajan lyheneminen. Suurin osa työntekijöistä piti yhden tai kahden etätöypäivän mallia parhaana vaihtoehtona ja kokonaan etätöihin oli valmiita siirtymään vastaajista vain 12 %. Monella toimialalla tai työtehtävissä mahdollisuudet ja halukkuus etätöihin olivat kuitenkin ristiriidassa keskenään. Kiinnostus oli suurinta niillä henkilöillä, jotka eivät työssään käyttäneet tietotekniikkaa lainkaan. (Henriksson 1987: 9–10, 27–33, 48.)

KATT-projektissa kysyttiin vuonna 1987 myös teollisuus- ja palvelutyönantajien näkemyksiä mahdollisuudesta ja halukkuudesta siirtää toimintoja työntekijöiden koteihin tai asuinalueille sijoitettaviin usean henkilön työtiloihin. Vastanneista työnantajista 46 % piti muutosta mahdollisena, mutta heistä ainoastaan 3/5 oli muutokseen halukkaita ja vain pieni osa valmis välittömään ratkaisuun. Eniten kiinnostusta etätöihin oli pienillä työnantajilla, kun taas suurten työnantajien ja julkisen sektorin edustajat suhtautuivat asiaan kielteisimmin. (Thure 1987: 2–3, 20.)

Työnantajien kiinnostus etätöihin vaihteli toimialoittain: eniten mahdollisuuksia nähtiin toimistotyön ja taloushallinnon tehtävissä. Työnteon uutena paikkamahdollisuutena pidettiin lähinnä työntekijöiden koteja, sillä uusien

tilojen perustaminen olisi aiheuttanut vain lisää kustannuksia. Kokonaisuutena työn siirtämisessä pois työpaikoilta koettiin kuitenkin olevan enemmän haittaa kuin hyötyä. Vaikka tilantarve vähenisi, työteho paranisi ja etätöistä saataisiin kustannussäästöjä, olisi esimerkiksi tiedonkulussa, työn valvonnassa ja työpaikan keskinäisessä yhteistyössä odotettavissa vaikeuksia. (Thure 1987: 20–36.)

Kotityö työpaikkavaihtoehtona

Päijät-Hämeessä tekstiili- ja vaatetusalan, kalastusväline- ja huonekalujen valmistuksen aloilla toimineille kotityöntekijöille ja kotityönantajille tehdyssä kyselyssä sekä Pohjanmaalla ja Pohjois-Suomessa ompelu-, nahka- ja jalkinealalla sekä kertakäyttötuotteiden ja sähkökomponenttien valmistuksessa työskenteleville tehdyissä haastatteluissa saatiin vuonna 1986 tietoa kotityöstä. Kotityönä tehtävä työ jakaantui yksinkertaiseen, nopeutta ja tarkkuutta vaativaan vaihtelyöhön sekä korkeampaa ammattitaitoa edellyttävään käsityöhön. Miltei kaikki kotityöntekijät olivat naisia. (Havas 1987: 15, 24; Luukinen 1987: 1, 5, 15–21.)

Kotityöntekijäksi ryhtymiseen oli monia elämäntilanteeseen liittyviä syitä. Suurin osa työskenteli kotona lasten päivähoitopaikkojen puutteen, asuinpaikan syrjäisyyden, alhaisen koulutuksen tai huonojen työllistymismahdollisuuksien takia: tilanne saatettiin nähdä pakon sanelemana tai vapaaehtoisena valintana. Merkittävänä syynä kotityön aloittamiseen olivat tavallisesti lastenhoitoon tai perheeseen liittyvät tekijät, jotka vuosien kuluessa korvautuivat muilla motiiveilla. Kotityö oli vain osalle pääasiallinen toimeentulon lähde: pikemminkin se oli elämäntilanteeseen sopiva lisäansioden lähde, jota saattoi tehdä aamuisin, iltaisin, viikonloppuisin tai lasten ollessa koulussa. (Havas 1987: 20–29; Luukinen 1987: 16–21, 27, 34–38.)

Suurin osa kotityötä tekevästä oli joka tapauksessa tyytyväisiä ansiotyömahdollisuuteensa. Tärkeimpänä viihtyvyydestekijänä oli mahdollisuus järjestää oma työaika vapaasti, mutta myös työmatkojen välttämiseen ja lastenhoidon järjestämiseen liittyvät taloudelliset tekijät olivat tärkeitä. Nuoret kotityöntekijät näkivät kotityön yhtenä elämänvaiheena ja he suunnittelivat muita useammin koulutukseen tai kodin ulkopuoliseen työhön hakeutumista. Kaikille lastenhoidon takia kotiin jääneillekään ansiotyön yhdistäminen perhe-elämään ei sujunut kitkattomasti, varsinkin jos kotiansiotyö koettiin yksinäiseksi, huonosti palkatuksi ja tiukkojen aikataulujen leimaamaksi työmahdollisuudeksi. (Havas 1987: 28, 31–34; Luukinen 1987: 25–30, 38.)

Yrityksillä kotityön käyttöönottoon liittyi monenlaisia syitä, mutta tavallisimmin kotityö oli hyvä keino toiminnan laajentamiseen. Omia tuotantotiloja ei tarvinnut lisätä ja lastenhoito-ongelmien takia kotityöntekijöitä sai tehdastyöntekijöitä helpommin työhön. Kotityöntekijöiden käyttäminen oli myös joustavaa,

sillä urakkapalkkauksen ansiosta työntekijöille maksettiin vain tehdystä työstä. Kotityöntekijöiden käyttöön liittyi kuitenkin laatuongelmia ja yleinen epävarmuus työn valmistumisajasta. Kotityön käyttäminen vaati tehdastyöhön verrattuna enemmän suunnittelua, kuljetuksia ja varastointia. Kotityön merkitystä ei haluttukaan yrityksissä erityisesti korostaa: toimintaa ei rakennettu sosiaalisen vastuun nimissä, vaan puhtaasti yrityksen edun näkökulmasta. Markkinatilanteen, halpatuonnin ja töiden automatisoinnin takia kotityön arveltiin vähenevän. (Havas 1987: 19–21; Luukinen 1987: 5–14.)

Salmen (1991: 61–65) tutkimuksen mukaan kotiansiotyötä tekevät eli kotona työskentelevät olivat 1980-luvun puolivälissä maanviljelijöitä lukuun ottamatta lähinnä perhepäivähoitajia ja yksityisyrittäjiä. Laajasta ammattivalikoimasta nousivat lisäksi esiin erityisesti kiinteistötyöntekijät, turkistarhaajat, parturi-kampaajat, puutarhaviljelijät, kirjailijat ja kriitikot, kuvataiteilijat, koneenkorjaajat, ompelijat sekä konttoristit. Kymmenesosa kotiansiotyöntekijöistä työskenteli teollisuuden parissa, mutta kyse oli ennen kaikkea pienyrityksistä. Kotona esimerkiksi teollisuuden kokoamis- ja pakkaustyötä tekevien lukumääräksi saatiin vain 200 henkilöä.

Tutkimukseen kuuluneen kyselyaineiston mukaan 11 % kotona työskentelevistä muista kuin perhepäivähoitajista käytti vuonna 1986 työssään uutta tietotekniikkaa, joten kotiansiotyön tulkittiin tarkoittavan aivan muuta kuin uudenaikaista etätyötä. Uuteen teknologiaan perustuvaa etätyötä ei pystytty aineistosta edes erottamaan ja uudenaikaisen etätyön arveltiin koskevan osaaikaisesti lähinnä joitakin atk-alan ammattilaisia. Tietotekniikkaa pidettiinkin tässä vaiheessa vain työvälineenä, jolla ei ole ratkaisevaa roolia työn siirtymisessä kotiin. Kokonaisuutena kotona työskentely koettiin aivan toisenlaiseksi ratkaisuksi kuin julkiseen keskusteluun nostettu ajatus siitä, että ihmiset nimenomaan haluaisivat siirtyä työskentelemään kotona ja myös pyrkisivät tällaisen ratkaisun toteuttamaan. (Salmi 1991: 98–100, 145.)

Valtakunnalliset mietinnöt ja kannanotot

Suomessa ei haluttu jäädä jälkeen johtavien teollisuusmaiden pyrkimyksistä panostaa tietotekniikan mahdollisuuksiin taloudellisen kilpailukyvyn turvaajana (Huuhtanen 2001: 16). Ruotsin mallin mukaisesti asiaa selvittämään asetettiin vuonna 1979 teknologiakomitea, jonka työ painottui kuitenkin toimintojen automatisoinnista syntyvien uhkakuvien torjumiseen eikä uusien edellytysten luomiseen (Nevalainen 1999: 8). Seuraavana vuonna toimintansa aloittaneen atk-alan neuvottelukunnan lähtökohtana oli puolestaan tietotekniikan mahdollisuuksien esiintuominen suomalaisen yhteiskunnan kehityksen tukena. Keskinäisen työnjaon mukaisesti teknologiakomitea kiinnitti huomiota erityisesti teollisuuden,

kansainvälisen talouden ja työllisyyden näkökulmiin, kun taas neuvottelukunnan työssä korostuivat tietotekniikan ja tekstinkäsittelyn kysymykset. (Huuhtanen 2001: 17–18; Manninen 2003: 242.)

Atk-alan neuvottelukunnan työ liittyi valitun näkökulman mukaisesti kiinteästi ammattikysymyksiin. Huomio kiinnittyi lähinnä pelkoon työn jakautumisesta vaativiin ja rutiininomaisiin tehtäviin sekä päätetyöskentelyn aiheuttamiin ergonomisiin ongelmiin. (Komiteanmietintö 1980a: 2, 67–68.) Teknologiakomitea huomasi sen sijaan automaation mahdollisuudeksi joko hajauttaa tai keskittää toimintoja alueellisesti, mutta ajatuksiin toimistotyön hajauttamisesta ei kuitenkaan uskottu. Yritysten sisäisen tiedonkulun ja organisaation hierarkisen valvontaperinteen ei katsottu soveltuvan tämänkaltaisiin muutoksiin. Toisaalta työntekijöidenkin ajateltiin kokevan työnteon kodin ulkopuolella sosiaalisten suhteiden kannalta korvaamattoman tärkeänä. (Komiteanmietintö 1980c: 59–60.)

Vaikka valtakunnallisissa tulevaisuusvisioissa mikroelektronikan yleistymisen arveltiin tukevan hallinnon ja tuotannon hajauttamista pienempiin yksiköihin sekä lisäävän työskentelyä kotona ja asuinalueiden lähityöpaikkakeskuksissa (ks. Alueellisen kehityksen... 1983: 29; Suomen kansantalouden... 1985: 16–17), oli maaseudun kehittämiseen liittyvissä pohdinnoissa tietotekniikkaan liittyvien mahdollisuuksien rooli vielä 1980-luvun alkupuolella varsin vähäinen. Maaseudun kehittämistoimikunta totesi tulevan teknologisen kehityksen antavan edellytyksiä tuotannon hajauttamiseen sekä työtehtävien siirtämiseen ja asumiseen maaseudulla, mutta tämänkaltaisen kehityksen toteutumista pidettiin kuitenkin vielä epävarmana. Uudet mahdollisuudet painoutuivat sittenkin maatilojen sivuelinkeinoihin, sillä korkeakoulutetun väestön havaittiin kasaantuvan maaseudun sijasta keskuksiin. (Komiteanmietintö 1983: 68, 80–85.)

Vuonna 1984 asetettu aluepolitiikkatoimikunta painotti mietinnössään elinvoimaisen maaseudun turvaamista, maaseutuväestön elinolojen parantamista sekä maaseudun sisäisten toimeentulo- ja työllisyserojen vähentämistä. Tärkeimmän tavoitteen eli maaseutuasutuksen säilyttämisen kannalta maa- ja metsätalouden rooli oli edelleen keskeinen, mutta tuotanto- ja rakennepoliittisten syiden takia myös muiden elinkeinojen mahdollisuuksiin haluttiin kiinnittää entistä enemmän huomiota. Maaseudun kehittämisessä toivottiin erityisesti paikallistasolla sovellettavien keinojen tehostamista. Yhtenä haja-asutusalueiden elinkeinoelämän ja julkisten palvelujen kehittämisen keinona pidettiin tietotekniikkaa, jonka muotoja ehdotettiin kokeiltavaksi Pohjois-Karjalassa. (Komiteanmietintö 1986a: I–II, 260, 337–341.)

Vuonna 1987 annetussa valtioneuvoston periaatepäätöksessä maaseudun kehittämisen tavoitteista oli lähtökohtana maaseudun elinvoimaisuuden säilyttäminen sekä maaseudun asukkaiden työ- ja toimeentulomahdollisuuksien sekä palvelutarjonnan monipuolistaminen ja parantaminen. Tähän liittyen uuden teknologian mahdollisuuksien selvittämistä maa- ja metsätaloudessa sekä pal-

velujen järjestämisessä pidettiin tärkeänä asiana. Periaatepäätökseen liittyvässä taustamuistiossa otettiin esiin myös teletuvat ja kirjastot yritystoiminnan sekä asukkaiden elinolojen kohentajana. (Valtioneuvoston periaatepäätös... 1987: 1–2, 5–6, 29.)

Hallitusohjelmat

Hallitusohjelmien painopiste oli 1970-luvun puolivälin jälkeen työllisyyden parantamiseen liittyvissä toimenpiteissä. Työttömyyttä ja voimakasta muuttoliikettä haluttiin vähentää valtion suorilla panostuksilla elvyttämiseen, rakentamiseen ja kotimaisen tuotannon suosimiseen. Pyrkimyksenä oli turvata tasapainoinen aluekehitys ja maan kaikkien osien säilyminen asuttuina ja elinvoimaisina. Erityistä huomiota kiinnitettiin kaikkein syrjäisimpien alueiden, kuten Pohjois-Suomen ja saaristoalueiden, elinkeinojen kehittämiseen. Kehityserojen tasoittamiseen käytettiin aluepoliittisia rahoituskeinoja ja yritysten sijainninohjaustoimia. (Hallitusohjelmat 2008.)

Elinkeinojen kehittämisessä painotettiin niin pienen ja keskisuuren teollisuuden, yksityisen ja julkisen palvelusektorin kuin alkutuotannonkin työllistämismahdollisuuksia. Maaseudun tasapainoisen kehittämisen edistämässä korostettiin osa-aikaviljelyn ja sivuelinkeinojen mahdollisuuksien parantamista. Miettusen II hallituksen ohjelmassa vuonna 1976 nostettiin erikseen esiin myös hajasijoituksen toimeenpanon tehostaminen hajasijoituskomitean tekemien ehdotusten ja jatkoselvitysten pohjalta sekä päätäntävällän siirtäminen alue- ja paikallistasolle. (Hallitusohjelmat 2008.)

Myös 1980-luvun alkuvuosina pyrittiin aluepolitiikan toteuttamista jatkaamaan paneutuen erityisesti heikoimmin kehittyneiden alueiden ongelmiin. Maaseudun kehittämisessä korostettiin maa- ja metsätalouden ja sen sivuelinkeinojen sekä pienimuotoisen elinkeinotoiminnan toimintaedellytyksien parantamista ja maaseudun väestönkehityksen turvaamista. Työllisyyden parantamiseksi haluttiin edistää myös uuden teknologian käyttöä. Sen sijaan hajasijoittamisesta päätettiin luopua: Sorsan IV hallitus linjasi vuonna 1983 tavoitteekseen hallinnon hajauttamisen siirtämällä tehtäviä ja päätösvaltaa keskushallinnosta väliportaahan hallintoon sekä paikallis- ja kunnallishallintoon siinä määrin, että kokonaisten virastojen ja laitosten siirtämisestä voitiin luopua. (Hallitusohjelmat 2008.)

Poliittiset ohjelmat

Alueellista hajauttamista vaati 1970-luvulla etenkin Keskustapuolue. Se edellytti ohjelmissaan toistuvasti valtion virastojen ja laitosten hajasijoituksen jatkamista

sekä sijainninhjauksen tehostamista, jotta etenkin pääkaupunkiseudun kasvua voitaisiin rajoittaa. Keskustapuolue kiinnitti erityistä huomiota myös Keski-, Itä- ja Pohjois-Suomen korkeakoulutuksen laajentamiseen ehdottaen aloituspaikkojen lisäämistä väestömäärää vastaavaksi sekä koulutuksen käynnistämistä osin yksiköiden siirron kautta. Puolue vaati myös 1980-luvulla maan tasapuolista kehittämistä: käsitteellä tasapaino-Suomi korostettiin maakuntien työ- ja asumismahdollisuuksia, jolloin myös pääkaupunkiseudun ja muiden suurten keskusten elämisen taso säilyisi parempana. Uuden teknologian mahdollisuuksia käyttöönottamalla haluttiin luoda edellytyksiä tutkimukselle ja tuotekehitykselle sekä hallinnon hajauttamiselle. (Pohtiva 2008.)

Muista puolueista päätösvalan hajauttamista vaati 1970-luvun lopulla aktiivisimmin Suomen Kristillinen Liitto. Maakuntia koskevan päätöksenteon pääkaupunkikeskeisyys koettiin haitalliseksi ja tähän liittyen SKL kannatti uusien tai uudelleen rakennettavien valtion virastojen ja laitosten hajasijoittamista. Lähtökohtana oli halu kehitysalueiden keskusten vahvistamiseen ja monipuolistamiseen pääkaupunkiseudun jatkuvan keskittymiskehityksen sijaan. Samalla haluttiin edistää hyvin koulutetun väestön työnsaantimahdollisuuksia eri alueilla. Myös Kokoomus kannatti 1970-luvun lopulla keskushallinnon asiakohaista hajauttamista sekä uusien valtion virastojen hajasijoittamista maakuntakeskuksiin, kun taas sosialidemokraatit totesivat lyhyesti hajasijoitustoimenpiteiden saaneen ylikorostuneen merkityksen. (Pohtiva 2008.)

Hajasijoituksen niukat tulokset

Hajasijoituskomitean vuonna 1974 tehtyä esitystä 26 viraston ja laitoksen sekä noin 6 700 työpaikan siirtämisestä kahdeksan vuoden kuluessa pääkaupunkiseudun ulkopuolelle ei vuosina 1972–1975 toimineen Sorsan I hallituksen aikana toteutettu yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Valtion opintotukikeskus, jonka johto kannatti hajasijoitusta, siirrettiin viraston tilantarpeen, atk-tekniikan tarpeen ja yleisten aluepoliittisten syiden kannustamana Jyväskylään. Siirto toteutui henkilökunnan vastustuksesta huolimatta vuonna 1975. (Autio 1995: 40; Karhu 2006: 256–258.)

Virastojen ja laitosten hajasijoitusvalmisteluja jatkamaan perustettiin vuonna 1975 valtiovarainministeriöön erityinen hajasijoitustoimisto. Eri hallinnonalojen suunnitelmia yhteen kokoavana elimenä se osallistui valmistelutyöhön, piti yllä valtion hajasijoitusohjelmaa ja ohjasi sen toimeenpanoa. Työ oli kuitenkin hankalaa eikä toimistossakaan oltu työstä erityisen innostuneita. Poliittista tukea tuli Keskustapuolueelta, kun taas toinen keskeinen hallituspuolue sosialidemokraatit sekä valtiovarainministeriö ja henkilöstöjärjestöt olivat hajasijoitusta vastaan. Virastojen siirtämistä pidettiin yleisen taloudellisen tilanteen heikentymisen takia kalliina ja hankalana. (Karhu 2006: 256–258.)

Valtioneuvosto antoi vuosina 1976 ja 1977 siirtosuunnittelumääräykset yhdeksälle virastolle ja laitokselle sekä toimintojen voimakasta hajauttamista tarkoittavat suunnittelumääräykset kahdelle virastolle. Vuosien 1977 ja 1979 tulo- ja menoarvioissa varattiin määrärahoja suunnittelutoimenpiteitä varten ja uusista sijaintipaikoista käytiin tiukkaa kilpailua. Samanaikaisesti pohdittiin toisaalla jo koko hajasijoitustoiminnan lopettamista: valtion rakentamiseen olisi tarvittu lisää määrärahoja, jos hajasijoitusta olisi viety eteenpäin. Näkemyserot ja ristiriidat olivat suuria eikä asiassa edetty. (Työryhmämuistio 1980: 4; Komiteanmietintö 1982: 1; Yliskylä-Peuralahti 2004: 86–87; Karhu 2006: 257–259.)

Hajasijoituksen kustannuksista sekä siirtojen vaikutuksista henkilöstön taloudellisiin ja sosiaalisiin oloihin tehtiin myös selvityksiä, joiden tuloksissa kielteiset seikat painoutuivat. Siirtojen koettiin aiheuttavan taloudellisia menetyksiä henkilöstölle ja kymmenien miljoonien markkojen investointikustannuksia valtiolle. Esiin nostettiin myös hajasijoituksesta aiheutuvat perheiden hajoamiset, työpaikkojen menetykset ja lasten oireilut. Kaikkia henkilöstölle aiheutuvia seurauksia ei koettu pystyttävän edes arvioimaan. Siirrettäväksi ehdotetuissa laitoksissa ainoastaan 16 % henkilöstöstä oli vuonna 1979 valmiita muuttamaan uudelle paikkakunnalle. (Työryhmämuistio 1980: 5–14.)

Keskeinen syy hajasijoituksen vastustamiseen oli virkamiesten asema muutoksessa. Lainsäädäntöä virkamiesten asemasta hajasijoitustilanteessa ei ollut, ja palkkojen aleneminen oli kalleusrhymluokituksen takia uudelle paikkakunnalle siirryttäessä mahdollista. Vaarana olikin pitkiin työsuhteisiin samalla paikkakunnalla tottuneiden valtion viranhaltijoiden jääminen pois tehtävistään. Virastojen ja laitosten siirtosuunnittelua jatkettiin kuitenkin vuosien 1980 ja 1981 valtion tulo- ja menoarvioon varatulla yleisellä määrärahalla. Syksyllä 1980 maan hallitus antoi lisäksi eduskunnalle esitykset Valtion siementarkastuslaitoksen, Valtion maatalouskemian laitoksen sekä Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen riisiantutkimusosaston ja kalantutkimusosaston siirroista sillä edellytyksellä, että laitosten henkilöstön asemasta ja oikeusturvasta säädetään erikseen annettavalla lailla. (Työryhmämuistio 1980: 4, 17; Yliskylä-Peuralahti 2004: 49–51.)

Valtiovarainministeriön syksyllä 1980 asettama hajasijoitustyöryhmä selvitti puolestaan hajasijoituksen sen hetkistä tilaa ja mahdollisuuksia. Koska hajasijoitus oli kallista, sen henkilöstövaikutuksia ei ollut lainsäädännöllisesti turvattu eivätkä toimenpiteet olleet edenneet toivotulla tavalla, esitti työryhmä hajasijoituksesta luopumista ja painopisteen siirtämistä tehtävien, toimintojen ja päätösvallan hajauttamiseen piiri- ja paikallistasolle. (Työryhmämuistio 1980: 31.) Esitystä hajasijoituksen päättymisestä ei kuitenkaan vielä toteutettu eikä hajasijoitustoimistoa lopetettu (Karhu 2006: 259).

Valtioneuvosto asetti vuonna 1984 Sorsan IV hallituksen ohjelman mukaisesti komitean laatimaan selvitykset ja ehdotukset tehtävien ja toimivallan siirtämisestä keskushallinnosta alue- ja paikallishallintoon. Valtionhallinnon hajauttamiskomi-

tean tavoitteeksi asetettiin toimivan ja siinä määrin hajautetun hallintorakenteen luominen, että kokonaisten virastojen ja laitosten hajasijoittamisesta voitiin luopua. (Komiteanmietintö 1986b: I, II, 1.) Hajasijoitustoimisto lakkautettiin vuonna 1987 ja monivaiheinen hallintouudistusohjelma käynnistyi. Liikelaitos-uudistuksen, valtionosuusuudistuksen ja tulosjohtamisuudistuksen tavoitteina oli toimivallan hajauttaminen palvelun toteuttamistasolle. (Temmes 1994: 45, 52; Karhu 2006: 269.)

Yksi vuosikymmeniä vireillä ollut siirtohanke kuitenkin vielä toteutui. Monelle paikkakunnalle siirrettäväksi ehdotettu Valtion siementarkastuslaitos päätettiin vuonna 1986 siirtää Loimaalle, mikä järkytti Helsingissä sijainneen laitoksen työrauhaa suuresti. Toiminta alkoi rakennus- ja muuttovaiheen jälkeen vuonna 1992 Loimaalla huomattavasti aiempaa pienemmällä henkilökunnalla. Seuraavana vuonna Kasvintuotannon tarkastuskeskuksen siementarkastusosastoksi muuttunut laitos jatkaa toimintaansa Loimaalla edelleen, nyt Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran yksikkönä. Loimaan toimipiste on Eviran alueyksiköistä suurin. (Ulvinen 1990: 14–17; Valtion siementarkastuslaitos... 1994: 1–5; Suojanen 2008.)

MTT:n esimerkki siirtymisestä maaseudulle

Nykyinen Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT (aiemmin Maanviljelys-taloudellinen koelaitos ja Maatalouden tutkimuskeskus) toimi 1900-luvun alustalähtien Vantaan Tikkurilassa. Keskusviraston kaltainen organisaatio koostui 1950-luvulta alkaen kymmenestä itsenäisestä tutkimuslaitoksesta ja 14 maan eri osissa sijainneesta koemasista. Tutkimuskeskuksen keskeiset laitokset sijaitsivat 1960-luvulta lähtien kahta poikkeusta lukuun ottamatta Tikkurilassa. Sijainti kasvavan kaupungin ytimessä alkoi aiheuttaa laajenevalle tutkimustoiminnalle ongelmia. Toiminta oli osittain lyhytaikaisten pellonvuokraussopimusten varassa ja osa maista oli kaiken lisäksi saastuneita. (Yliskylä-Peuralahti 2004: 113–125.)

Hajasijoituksesta 1960-luvulla käydyssä keskustelussa ehdotettiin jo epävirallisesti joidenkin Maatalouden tutkimuskeskuksen laitosten siirtämistä pois Tikkurilasta, sillä maataloustutkimuksen ei katsottu sopivan kaupunkiin. Pohdinnassa päädyttiin varhaisessa vaiheessa valtion omistaman Jokioisten kartanoiden hyödyntämiseen. Tutkimuskeskus ei kuulunut hajasijoitusta pohtineiden komiteiden siirtolistoilta, mutta Maatalouslaitosten ohjelmointikomitea esitti vuonna 1968 osan laitoksista siirtämistä Jokioisiin. Myös Maatalouden tutkimus- ja tarkastuskomitea esitti vuonna 1970 Maatalouden tutkimuskeskuksen siirtämistä Jokioisiin, missä tilaa ja peltoa toiminnalle olisi riittävästi. Eduskunta teki asiasta periaatepäätöksen vuonna 1971 ja laitosten rakentaminen Jokioisiin aloitettiin vuonna 1976. (Yliskylä-Peuralahti 2004: 117–141.)

Siirtohanke aiheutti organisaation sisällä huomattavaa epävarmuutta ja vastustusta. Yhteyksien pidon ja tieteellisen toiminnan koettiin vaikeutuvan. Myös työntekijöiden henkilökohtaisen elämän hankaluuksia pelättiin: asunnon hankkiminen, puolison työnsaanti, lasten koulunkäynti ja maaseudun palvelutaso koettiin ongelmallisiksi asioiksi. Siirtohankkeen viivästyminen ja huono tiedotus kiristivät ilmapiiriä entisestään. Vaiheittain 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa tapahtuneen uudelleensijoittumisen jälkeenkin ilmeni kielteisiä mielipiteitä ratkaisua kohtaan. (Yliskylä-Peuralahti 2004: 141–142, 150, 163–165.)

Suhtautuminen muuttoon oli yksilöllistä ja sopeutuminen uuteen paikkakuntaan saattoi kestää vuosia. Parhaiten viihtyivät ne, jotka olivat kotoisin maaseudulta tai arvostivat rauhallista ja turvallista asuinympäristöä. Toisten mielestä Jokioinen oli syrjäinen paikkakunta, jonka huonoa sijaintia korosti rautatieyhteyksien puuttuminen. Monet työntekijät halusivat asua suuremmilla paikkakunnilla, mikä heijastui henkilöstön rekrytointiin. Jokioisten kunnalle siirto oli sen sijaan erittäin hyvä asia. Väkiluku alkoi kasvaa ja myönteinen kehitys heijastui myös naapurikuntiin. Asuntoalueita kaavoitettiin, julkisia rakennusinvestointeja tehtiin ja kylät saivat uutta elinvoimaa. (Yliskylä-Peuralahti 2004: 176–183, 189–197, 206–212.)

Nykyisin MTT:n palveluksessa on 14 paikkakunnalla yhteensä 850 työntekijää. Heistä 480 työskentelee Jokioisilla, mikä tekee Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksesta kunnan tärkeimmän työnantajan. Paikkakunnan tulevaisuuden näkökulmasta MTT:tä pidetään merkittävänä vahvuutena ja sen yhteyteen syntynyttä Agropolis-tiedepuistoa lupaavana mahdollisuutena. Työntekijöiden kannalta Jokioisten sijainti on kuitenkin edelleen ongelmallinen: vuokra-asuntojen puuttumisen takia työmatkat saattavat olla pitkiä eivätkä kaikki sitoudu paikkakuntaan. MTT:n työllistävydestä huolimatta Jokioisten työpaikkaomavaraisuus oli vuoden 2006 lopussa ainoastaan 76 %. Toisaalta kaikista Jokioisilla työssäkäyvistä 87 % asui kuitenkin joko Jokioisilla tai naapurikunnissa. (Eduskunta 2004; Hämeen liitto 2009; Jokioisten kunta 2009; MTT 2009.)

5. TIETOTUPIEN VALTAKAUSI: VUODET 1988–1993

Haave maallemuutosta

Suotuisa talouskehitys johti 1980-luvulla yksityisen ja julkisen kulutuksen jatkuvaan kasvuun. Lainansaannin helpottuminen 1980-luvun puolivälin jälkeen kiihdytti kulutusta, investointihalukkuutta ja kuntien välistä muuttoliikettä entisestään, kunnes vuonna 1989 kulutusjuhla kääntyi epävarmuudeksi. Asunnoilla ei ollut kysyntää ja hintojen nousu pysähtyi. Muuttoaikeita oli tässä vaiheessa neljänneksellä kaupunkiväestöstä, mutta heistä vain kymmenesosa aikoi muuttaa maaseudulle. Muutto suuntautuikin erittäin selvästi kaupungeista omakotitalo- ja rivitaloalueille, kun taas varsinainen maaseutu kärsi muuttotappiosta. (Kiander & Vartia 1998: 67–68, 80–83; Kytö 1998: 111–113; Kauppinen 2000: 50–51.)

Korkotason nousun ja talouden kiristymisen takia kulutus alkoi aleta ja investoinnit vähentyä. Ongelmien kärjistyttyä kokonaistuotanto supistui, talouden kasvu pysähtyi, työllisyys heikkeni erittäin nopeasti ja vuonna 1993 lama oli kestokulutustavaroiden näkökulmasta syvimmillään. Työttömyys kohdistui kaikille aloille ja alueille heikentäen myös julkisen sektorin tilannetta. (Kiander & Vartia 1998: 83, 103–104, 112–114.) Taloudellisen taantuman ollessa syvimmillään syrjäinen maaseutu sai hienoista nettomuuttovoittoa, mutta määrällisesti muutos jäi pieneksi. Muuttovirrat suuntautuivatkin jälleen selvästi kaupunkiin. (Kauppinen 2000: 50–51.) Kokonaisuutena muuttoliike oli kuitenkin vaikeimpien lamavuosien aikana vähäistä (Kytö 1998: 113, 173).

Muuttoliikkeestä poiketen muuttoaikeet lisääntyivät talouden lamavuosina 1989–1993 merkittävästi: omassa kunnassa ja toiseen kaupunkiin muuttoa suunnittelevien kaupunkilaisten määrä kaksinkertaistui ja kauemmas maaseudulle muuttoa suunnittelevien määrä peräti kolminkertaistui. Talouden heikkenemisen takia kiinnostus vaihtaa asuinpaikkaa kasvoi erityisesti työttömillä ja asuinkuntansa ulkopuolella pendelöivillä työssäkävijöillä. Kaikista muuttoa suunnittelevista oli maallemuutosta haaveilevia kuitenkin vain 13 %. Muuttoaikeisiin vaikuttivat ennen kaikkea asumisen kustannukset sekä ympäristöön liittyvät tekijät pelkän asunnon vaihtamisen sijaan. (Kytö 1998: 115–118, 149–151, 175.)

Vuonna 1992 tehdyn kyselyn mukaan ainoastaan 6 % kaupunkilaisista suunnitteli muuttoa maaseudulle: heistä puolet aikoi muuttaa taajamaan ja puolet haja-asutusalueelle. Asuinpaikan vaihtamisesta maaseudulle olivat kiinnostuneimpia maaseudulta kotoisin olevat ja muuten maaseudulle yhteyksiä pitävät, yli 30-vuotiaat kaupunkilaiset. Toisaalta juuri nuoret olivat maallemuuttoa kohtaan periaatteessa myönteisimpiä, kun taas varttuneemmat kaupunkilaiset torjuivat ajatuksen selvästi. Korkeasti koulutetut kokivat maaseudun lähinnä yhtenä vaihtoehtona muiden joukossa: asuinpaikka määrittyi työn mukaan ja kiinnostusta

maallemuuttoon vähensi sopivien työpaikkojen puuttuminen. Korkeasti koulutetut olivat kuitenkin muita valmiimpia pendelöimään pitempiäkin matkoja. (Haliseva-Soila 1993: 30–113.)

Kauemmas maaseudulle muuttoa suunnittelevat olivat muita muuttoaikeissa olleita vanhempia, ja he käyttivät muita selvästi vähemmän vapaa-aika- ja kulttuuripalveluita. Maallemuutolla tähdättiin elämän laadun paranemiseen: kaivattiin rauhallista, puhdasta ja luonnonläheistä ympäristöä, jossa olisi tilaa ja oma piha, lasten olisi hyvä kasvaa tai asumiskustannukset olisivat edulliset. Myös kiinnostus vanhoihin taloihin kertoi viihtyisän asuinympäristön tärkeydestä, joskin mukaan saattoi sekoittua myös nostalgisia tai maalaisromanttisia aineksia. (Haliseva-Soila 1993: 97–98, 108–109, 118, 140–144.) Toisaalta osa muuttohalukkuudesta pohjautui kaupungissa koettuihin taloudellisiin ongelmiin tai työttömyyteen, mutta lama-aikana muuttokaan ei välttämättä ratkaissut tätä tilannetta. Haavetta maaseudulle muuttamisesta pidettiin yllä, vaikka siihen ei välttämättä ollut realistisia mahdollisuuksia. (Kytö 1998: 153–154, 175–176.)

Tietokoneiden ja tietoverkkojen lisääntyvät mahdollisuudet

Tietokoneet alkoivat yleistyä kotitalouksissa 1980-luvun loppuvuosina, kun taloudellinen korkeasuhdanne vauhditti vähittäismyyntiä, hintataso laski ja PC-yhteensopivien laitteistojen lukumäärä lisääntyi (von Bell ym. 1993: 23–24; Manninen 2003: 18; Saarikoski 2004: 138). Varsinainen PC-koneiden läpimurto ajoittui 1990-luvun alkuun eli talouslaman pahimpiin vuosiin. Lama vähensi kotitalouksien mikrotietokonehankintoja: myyntiin toimitettujen laitteiden määrä väheni vuosikymmenen alkuvuosina vuoteen 1994 saakka. Tietokoneen käyttö lisääntyi kuitenkin kaiken aikaa tasaisesti. (Saarikoski 2004: 403.)

Tietokonetta ei hankittu joka kotiin, sillä sen hintataso pysyi muihin laitteisiin verrattuna korkeana. Arviot mikrotietokoneen omistavista talouksista vaihtelivat suuresti (ks. Hyvönen ym. 1998: 16; Saarikoski 2004: 403). Oksan (1991b: 55) mukaan ainoastaan 4 % maan mikrotietokoneista oli kotitalouksien käytössä, mutta sen sijaan pienempiä pelikoneita oli tietokoneisiin verrattuna yli kymmenkertaisesti. Tietotekniikan ei tässä vaiheessa uskottu tulevan kaikkien kotitalouksien jokapäiväiseen käyttöön (Tilastokeskus 1997: 190).

Tietokone yleistyi 1990-luvun alussa nimenomaan nuorten aikuisten ja lapsiperheiden kautta. Myös koulutuksella ja sosioekonomisella asemalla oli tietokoneen hankkimisessa tärkeä rooli. (Tilastokeskus 1997: 186–189.) Kaikkein ahkerimpia käyttäjiä vuonna 1991 olivat pelaamisesta innostuneet 10–14-vuotiaat pojat, mutta nuoret aikuiset hyödynsivät toki myös tietokoneen tekstinkäsittelymahdollisuuksia (Liikkanen & Pääkkönen 1993: 60). Saman-

aikaisesti ero harrastuskäyttöön tarkoitettujen kotimikrojen ja ammattikäyttöön tarkoitettujen työkoneiden välillä pieneni ja ennen 1990-luvun puoliväliä PC:llä ja kotitietokoneella tarkoitettiin jo samaa asiaa. Tietotekniikka muuttui vähitellen kulutuselektronikaksi. (Saarikoski 2004: 405.)

Tietokoneiden käyttäjille tarjottiin myös Suomessa valtakunnallisia tai alueellisia tietopalveluja. Tällaisia tietoverkkoja olivat esimerkiksi 1980-luvun puolivälin jälkeen käynnistyneet Telen TeleSampo ja alueellisten teleyritysten Infotel, joiden kautta tilaaja pystyi saamaan esimerkiksi pankki-, tilaus-, uutis- ja viihdepalveluja sekä yhteyden eurooppalaisiin tietoverkkoihin. (Ala-Pantti ym. 1991: 1–2, 9.) Tietokoneiden hintojen halventuessa ja käytön helpottuessa mahdollisuus tiedonsaantiin haluttiin laajentaa kaikkiin kansalaisiin yleisen tietoverkon kautta. Näin parannettaisiin palvelujen, hallinnon ja yritysten toimintaedellytyksiä, tasattaisiin alueellisia eroja ja vastattaisiin kansalaisten tiedontarpeeseen. Myös etätöiden tekeminen helpottuisi. (Yleinen tietoverkko... 1989: 10; Huuhtanen 2001: 36, 40.)

Avoimen tietoverkon periaate toteutui tässä vaiheessa ainoastaan suorakäyttöisten tietokantojen, viestijärjestelmien ja päätekokousten sekä videotex-järjestelmien kautta. Tietokoneesta ei koettu kuitenkaan olevan merkittävää hyötyä ilman mahdollisuutta keskinäiseen yhteydenpitoon. Tietoverkkojen yhtenäistäminen oli pahasti kesken ja toteutuneet tietoverkot olivat pääasiassa organisaatioiden tai näiden muodostamien ryhmittymien sisäisiä ja suljettuja verkkoja. Myös sähköpostijärjestelmät olivat yrityskohtaisia. Kirjepostin ja puhelimen rinnalla palvelu kohdistuikin lähinnä sisäiseen viestintään. (Yleinen tietoverkko... 1989: 8–9, 14; Ala-Pantti ym. 1991: 16.)

Liikenneministeriön ja Tietotekniikan kehittämiskeskuksen vuonna 1989 käynnistämässä hankkeessa pyrittiin tarjoamaan yhtenäisiä tiedonsiirtopalveluja sekä väline eri tietoverkkojen väliseen toimintaan (Ala-Pantti ym. 1991: 2). Nevalainen (1999: 11) pitää pyrkimystä yleiseen tietoverkkoon 1980-luvun loppupuolen merkittävimpänä tietoyhteiskuntaponnistuksena. TELMOksi myöhemmin nimetty hanke rakentui olemassa olleiden tietoverkkopalvelimien perustalle ja myös valtakunnalliset palvelut toteutuivat pääosin tuottajien omin keinoin. Koska käyttäjäkuntaa ei ollut riittävästi, ei yleinen tietoverkko ehtinyt kasvaa merkittävästi ennen kuin internet jo syrjäytti sen. (Huuhtanen 2001: 36, 40, 44; Manninen 2003: 59.)

Esiin nostettu ajatus tietotekniikasta maaseudun pelastuksena ja aluepolitiikan kolmantena aaltona tuntuikin 1990-luvun alussa varsin ylimitoitelta. Tietoverkot olivat kalliita ja vaikeita käyttää eikä niiden kautta saanut hyödyllistä tietoa. Erilaisiin palveluihin suhtauduttiin myönteisesti, mutta sisältö ei vastannut käyttäjien tarpeita. (Cronberg ym. 1990: 181–184.) Samat tiedot voitiin saada puhelinluetteloista, sanakirjoista ja neuvontapisteistä (Oksa 1991a: 118). Tietokoneen ja television työtehtäviin liittyvä hyötykäyttö oli myös ristiriidassa niiden siihenastisen viihdekäytön kanssa (Manninen 2003: 96, 240).

Tietotuvat maaseudun mahdollisuudeksi

Ajatus tietotuvasta syntyi Tanskassa 1980-luvun alussa, jossa laajat maaseutu-alueet uhkasivat jäädä kokonaan laajakaistaverkkosuunnitelmien ulkopuolelle. Uudentyyppisen ratkaisun lähtökohtana oli palvelujen tuominen kotiin keskitämisen sijaan. Tanskalaisidean mukainen ensimmäinen tietotupa syntyi kuitenkin Ruotsiin, jossa hiihtokeskuspaikkakunta Vemdaleniin haluttiin saada myös toisentyyppisiä työpaikkoja. Suomeen tietotupa-ajatus tuli samanaikaisesti kahta eri kautta: pohjoiskarjalaiselle maaseudulle muuttanut tohtori Tarja Cronberg oli työssään tutustunut tietotupien kehittämiseen Tanskassa. Professori Kauko Rahko toi puolestaan ajatuksen Pohjois-Suomeen tutustumismatkaltaan Ruotsista. (Cronberg ym. 1990: 5–6, 169.)

Tietotupa-ajatuksen alkuperäisenä periaatteena oli toiminnan sijoittuminen syrjäiselle, työttömyyden ja muuttotappion koettelemalle haja-asutusalueelle. Tietoyhteiskunnan mahdollisuuksia haluttiin hyödyntää tuomalla tietotekniikkaan ja uuteen teknologiaan perustuvaa koulutusta ja yrityspalveluja maaseudulle ja luomalla samalla uusia työpaikkoja. Tavoitteena oli lisätä maaseudun toimeentulo- ja viihtymismahdollisuuksia sekä edistää alueellista tasa-arvoa ja paikallista demokratiaa. Olennaista tietotuvan toiminnan järjestämisessä oli kaikille avoin mahdollisuus tutustua opastetusti tietotekniikkaan. (Cronberg ym. 1990: 7–8.)

Suomalainen tietotupa oli 1980- ja 1990-luvun vaihteessa tavallisimmin kansalaisopiston tuntiopetuksena järjestettyä tietotekniikan perusteiden opetusta ja tietotuvan päätoimisen työntekijän käyttäjille antamaa henkilökohtaista neuvontaa. Suomen ensimmäiset tietotuvat aloittivat toimintansa vuosina 1986–1987 Pohjois-Karjalassa Kontiolahdella ja Polvijärven Ruvaslahdessa sekä Pohjois-Suomessa Pellossa ja Kuusamossa. Vuonna 1989 toimivia tietotupia oli jo 14, joista yhdeksän Itä-Suomessa. Tuvista haja-asutusalueella toimi osittain tai kokonaan kahdeksan, pelkästään maaseututaajamassa neljä ja pelkästään kaupunkitaajamassa kaksi. Uusia tietotupia käynnistettiin kunnallisiin tai valtakunnallisiin tietotekniikan kehittämishankkeisiin liittyen etenkin Pohjois-Suomessa. Määrällisesti eniten eli 48, tietotupia oli vuonna 1991. (Cronberg ym. 1990: 16–20, 26–40; Oksa 1994: 93–95.)

Vaikka tietotupien idea oli kaikkialla samankaltainen, voitiin 1990-luvun alun Suomessa erottaa kuitenkin neljä erilaista toimintamallia: tietotekniikkaa, atk-neuvontaa ja yritystoimintaa painottava yritysmalli, alan tuntemusta sekä lasten ja aikuisten opetusta painottava koulutusmalli, atk:n käyttöä neutraalisti tukeva kunnallisen palvelun malli sekä kyläläisten yhteistoimintaa ja ammattirakenteen monipuolistamista edistävä kylän kehittämismalli. Tietotuvista haluttiin luoda kylien palvelukeskuksia, joissa asukkaat voisivat tavata toisiaan ja hoitaa arkipäivän kirjallisia töitään. (Cronberg 1989: 21–24; Cronberg ym. 1990: 144–147.)

Ajatus tietotupien uusista mahdollisuuksista maaseudulla pohjautui keskustusten työvoima- ja asuntopulaan sekä aluepoliittiseen tarpeeseen parantaa maaseudun elinoloja. Tietotuvat nähtiin kylien elinvoimaisuuden ja tulevaisuudenuskon ilmentäjinä sekä yhteisinä voimannäyttöinä toimintojen keskittämistä vastaan. Uuden teknologian oppimiseen liittyvien todellisten mahdollisuuksien lisäksi tietotupa koettiin tärkeäksi myös pelkän olemassaolonsa ansiosta. (Komiteanmietintö 1990: 12; Hurme 1992b: 5–7, 58–59.) Tietotuvat yhdistettiin etenkin kyläkoulujen säilymiseen ja niiden toiminnan monipuolistamiseen (Oksman 1989: 14; Kupiainen & Lehikoinen 1990: 33; Katajamäki & Kaikkonen 1991: 115–116).

Tietotupaan hankittavien laitteiden koettiin pystyvän vastaamaan tietotekniikan monipuolisiin haasteisiin ja mahdollistavan etätöön tekemisen sen sijaan, että kaikki hankkisivat kalliita tietokoneita (Kaleva 1991: 9–14). Paikallisten asukkaiden työllistymisen ohella tietotupia pidettiin tärkeinä myös kesäasukkaiden kannalta (Cronberg 1989: 32–26; Cronberg ym. 1990: 176–177). Esiin nousi myös työn aika- ja paikkasidonnaisuuden väheneminen: monet virkamiehet, arkkitehdit, suunnittelijat, tutkijat, toimittajat ja kirjailijat voivat olla usean kuukauden jaksoja kesämökillä osittain työtä tehden. Tämänkaltaisen kakkosasumisen yleistymisen edellytyksenä olevan mahdollisuuden ajoittaiseen toimistotyöskentelyyn arvioitiin onnistuvan tietotupien avulla. (Katajamäki & Kaikkonen 1991: 115–116.)

Uusi teknologia ja etätö

Uusi teknologia liitti maaseutuelinkeinot uudella tavalla muun yhteiskunnan kehitykseen, joskin pohdintaa käytiin ensisijaisesti maa- ja metsätalouden tarpeista ja mahdollisuuksista (Laaksonen 1988: 57, 67). Alueellisen teknologiapolitiikan työryhmän esittämät linjakannanotot ja toimenpiteet olivat joka tapauksessa pääosin maaseudun teknologiapolitiikan tavoitteiden mukaisia (Maaseudun kehittämisohjelma... 1991: 100). Keskustelussa korostettiin tiedon leviämisen ja omaksumisen nopeutumista sekä etäisyyksien merkityksen vähenemistä, jolloin asumismahdollisuudet maaseudulla paranevat (Järvinen 1991: 9–10).

Parhaassa tapauksessa viihtyisän asuin ympäristön uskottiin houkuttelevan paluumuuttajia, kakkosasukkaita ja elämänlaadun etsijöitä maaseudulle etätööhön. Tietotuvista ja uudesta teknologiasta huolimatta korkean koulutustason työmahdollisuuksien uskottiin tosin painottuvan maaseudun keskuksiin. (Hautamäki & Lisakkala 1990: 63–67.) Eero Uusitalo (1988: 11, 136, 148–149) uskoi kuitenkin työn hajautumiseen ja maaseudun tietotyöpaikkojen kaksinkertaistumiseen runsaassa kymmenessä vuodessa. Tämän nähtiin toteutuvan alan ammattilaisten muuttoliikkeen sekä uusien tietotekniikan käyttöön perustuvien etätömahdollisuuksien kautta. Tämänkaltaisten maaseudun uusien mahdollisuuksien toteutuminen edellytti tietotupien olemassaoloa, kyläläisten osaamisen lisäämistä ja kylien vetovoimaisuutta.

Lauri Hautamäen (1990: 541–542) Elävä maaseutu -visiossa vuodelle 2017 maaseutu nähtiin uusien asukkaiden sekä monipuolisten elinkeinojen, kuten luomuviljelyn, matkailun, hajautetun energiantuotannon ja pendelöinnin alueena. Tietotekniikan uskottiin helpottavan tulevaisuudessa maaseudulla asumista merkittävästi ja tietotupia pidettiin maaseudun keskeisenä osana. Myös etätöiden arvioitiin tuovan maaseudulle uusia korkean koulutustason työpaikkoja, varsinkin kun viihtyisän asuinympäristön ja työajan joustomahdollisuuksien arveltiin houkuttelevan maaseudulle paluumuuttajia, elämänlaadun etsijöitä sekä ympärivuotisia vapaa-ajan asukkaita.

Hannu Katajamäki visioi 1990-luvun alussa uudenlaista, monimuotoisten toimintojen mosaiikkiin perustuvaa maaseutua. Maaseudun työmahdollisuuksien seitsemästä lohkosta yksi käsitti vapaiden ammattien harjoittajat ja etätöntehtäjät. Katajamäki vaati tietotupien muuttamista maaseudun asukkaiden atk-koulutuspaikoista etätökeskuksiksi, joissa vapaiden ammattien harjoittajat ja pienyritykset voisivat työskennellä. Hajautettuina paikallisyksikköinä toimiville tietotupille tutkimus-, suunnittelu- ja tekstinkäsittelyalan töitä kokoaisi yhdysiteenä toimiva valtakunnallinen tietoyritys. (Katajamäki & Kaikkonen 1991: 56–57, 114–116.)

Tarja Cronberg (1989: 21–22, 55–59) painotti maaseutuun liittyvän tiedon käsittelyä omalla alueella kaupunkien sijaan. Maaseudun tietotyön lisäämisen ajateltiin edellyttävän lähinnä asennemuutosta ja työn päättäväistä siirtämistä pois suurista keskuksista. Valtion ja kuntien odotettiin hajasijoittavan tietotyötä maaseudulle, jolloin esimerkiksi tietotuvissa voitaisiin tehdä alihankintatyötä tilaajille. Myös kaikki julkisen sektorin uudet työtehtävät olisi voitava tehdä etätöinä ja työntekijöille pitäisi taata mahdollisuus tehdä työtä maaseudulla. Tietotekniikan avulla hoidettava etätö nähtiin joko maaseudun tietotupien yhtenä toimintakeinona tai osana maallemuuttajien omistamien luomutilojen toimintaa.

Valtakunnalliset mietinnöt ja ohjelmat

Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 1988 asettama etätötoimikunta selvitti työelämän kehitystä kotityön ja etätöiden kannalta sekä arvioi näihin teemoihin liittyviä epäkohtia ja kehittämistarpeita. Toimikunnan työn lähtökohdaksi oli lainsäädännön korjaaminen ja työelämään kohdistuviin muutostarpeisiin varautuminen. Etätötoimikunta piti etätöitä ennen kaikkea aluepolitiikkaan ja maaseudun kehittämistyöhön kytkettynä mahdollisuutena, jolloin haja-asutusalueen asukkaille tai syrjäseuduille muuttaville saadaan uutta työtä ja lisäansioita. Toisaalta etätö liitettiin myös osaksi työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa, koska työmuodon arvioitiin sopivan vähän koulutetuille, vammaisille tai lapsiaan kotonaan hoitaville henkilöille. (Komiteanmietintö 1990: 1–3, 12–13, 93–94.)

Etätyötoimikunnan mielestä etätyössä oli sekä etuja että haittoja. Työnantaja saa etätyöntekijöiden kautta taloudellista hyötyä, kun kiinteistö- ja laitekustannukset vähenevät, työvoiman käyttöön tulee joustoa ja työvoimaa saa helposti ja edullisesti. Toisaalta valvonta ja yhteydenpito vaikeutuvat ja erillään työskentelystä tulee helposti ongelmia ja lisäkustannuksia. Sopivia tehtäväkokonaisuuksia varsinaisen työpaikan ulkopuolella tehtäväksi on myös vaikea löytää. Työntekijän kannalta hyödyt painottuvat työmatka-ajan ja -kustannusten vähenemiseen, työn, perheen ja lastenhoidon sekä työ- ja vapaa-ajan aiempaa parempaan yhteensovittamiseen. Toisaalta työn ja vapaa-ajan raja voi hämärtyä ja työ voi häiritä perhelämää. Sosiaaliset kontaktit niukkenevat ja etätyöntekijä jää niin tiedonkulun kuin urakehityksen näkökulmasta syrjään. Etätyö voi olla myös omavastuullista urakkatyötä. (Komiteanmietintö 1990: 95–101.)

Etätyötoimikunta ei odottanut perinteisen teollisen kotityön tai etätyönä tehtävän tietotyön laajuuteen suuria muutoksia. Etätyömahdollisuuden arveltiin toimivan lähinnä sellaisissa asiantuntija- ja suunnittelutehtävissä, joissa työntekijä voi itse vaikuttaa työaikoihinsa ja -tapoihinsa. Tämä tarkoittaisi työaikojen monipuolistumista, mutta korkeintaan osittaista etätyötä varsinaisen työpaikan ulkopuolella. Toimikunta ei näin ollen uskonut etätyön kautta tuleviin uusiin työtilaisuuksiin tai etätyökeskusten ja tietotupien ansiosta maaseudulle tuleviin uusiin mahdollisuuksiin. Kirjallisia sopimuksia etätyöhön siirryttäessä ja etätyön huomioon ottamista lainsäädäntöä kehitettäessä pidettiin kuitenkin tärkeänä. (Komiteanmietintö 1990: 101–113.)

Maaseudun kehittämisprojektin toteuttamassa Maaseudun kehittämisohjelmassa (1991) maaseudun kehittämisen pääkohdiksi määriteltiin maaseudun elinkeinojen monipuolistaminen ja maaseudun kehittäminen asuinympäristönä. Ohjelmassa tuotiin esiin myös informaatioteknologian rooli etäisyyksien kaventajana. Fyysistä syrjäisyyttä ei pidetty enää esteenä, sillä työtä voidaan uusien viestintäyhteyksien ansiosta tehdä kotona, tietotuvassa tai etätyökeskuksessa. Erityisen tärkeänä pidettiin osaamisen ja tiedon siirtämistä maaseudun yrityksiin. Tämän kehityksen koettiin samalla edistävän maallemuuttoa, kun ihmisten ekologiset arvot ja pääkaupunkiseudun palvelupuutteet työntävät asukkaita maaseudulle. (Maaseudun kehittämisohjelma... 1991: 54, 74, 99–104, 112–113.)

Maaseudun kehittämisen konkreettiseksi keinoksi ja tietotyön hajauttamiseen liittyväksi perusinfrastruktuuriksi nimettiin tietotuvat. Tietotupien tukemisessa painotettiin kuntien roolia: jotta tietotuvat pysyvät toiminnassa, tulee kunnan ohjata niihin työtä ja palveluja, kehittää toimialojen välistä yhteistyötä sekä osallistua tupien markkinointiin. Pitkän aikavälin tavoitteeksi asetettiin tietotupaverkoston luominen. Valtion ja kuntien yhteistyöllä rakennettava maaseudun tietotyöverkosto sisältäisi tietotuvat, etätyötoimistot ja yksityiset tietotekniikan hyödyntäjät. Tietotupien ja muiden etätyökeskusten järjestäminen tai vastaavien ratkaisujen kehittäminen kuuluisi teollisuushallien rakentamisen tapaan kuntien

tehtäväkenttään. Näin syntyvät tietotuvat toimitivat monipuolisina työnantajina, välittäjäorganisaatioina ja tilantarjoajina. (Maaseudun kehittämisohjelma... 1991: 104, 117, 166–167.)

Etätyö yhdistettiin ennen kaikkea tietoa käsittelevien, välittävien ja tuottavien atk-, tutkimus- ja tuotekehityksen tietoammattilaisten tehtäviin. Tämänkaltaisen tietotyön mahdollisuuksia pidettiin yritysten toimintojen ulkoistamisen ansiosta maaseudulla hyvinä. Myös kirjanpito-, puhtaaksikirjoitus-, oikoluku-, piirustus- ja atk-tallennustehtävät sopivat maaseudulla tehtäviksi. Etätyön kannalta hyvin tärkeitä ammattiryhmiä olivat luovaa työympäristöä maaseudulta etsivät taiteilijat, kirjailijat ja muusikot. Erityisen hyvin etätyön uskottiin onnistuvan niissä luonnon- ja kulttuuriympäristöltään houkuttelevissa maaseutukunnissa, joiden liikenneyhteydet ovat hyvät ja jotka voivat tarjota monipuolisia vaihtoehtoja vapaa-ajan viettoon. Todennäköisimpänä vaihtoehtona pidettiin kuitenkin osa-aikaisen etätyön yleistymistä, joka koskisi myös opiskelijoita, yrittäjiä, maanviljelijöitä ja kesäasukkaita. (Maaseudun kehittämisohjelma... 1991: 117–118.)

Työpaikkojen hajauttaminen oli kuntien elinkeinopolitiikan kannalta tärkeä asia. Perusteverkon korkean tason ja teknologian jatkuvan kehittymisen ansiosta tietotyötä pidettiin myös maaseudulla mahdollisena. Tietoyritysten uudeksi sijaintipaikaksi nimettiin kaupungin läheinen maaseutu ja vastaavasti syrjäinen maaseutu määriteltiin tietotupien sekä julkisen hallinnon etätyön kohdealueeksi. Työtehtävien maaseudulle siirtymistä varten ehdotettiin luotavaksi viisivuotinen kehittämisprojekti etätyön, tiedonsiirron ja alihankintaketjujen edistämiseksi. Uutta työtapaa haluttiin vauhdittaa kohdistamalla etätyön välittämistoiminta työnvälityksen erityistehtäväksi. Etätyön edistäminen nimettiin myös perustettavan maaseutupolitiikan neuvottelukunnan yhdeksi tehtäväkokonaisuudeksi. (Maaseudun kehittämisohjelma... 1991: 82, 105, 162–167, 253–261, 312–313.)

Etätyö, pendelöinti ja yritystoiminnan hajauttaminen olivat kehittämisohjelman mukaan maaseudun uusien asukkaiden keskeisiä tulevaisuuden mahdollisuuksia. Etäisyyksien suhteellisen merkityksen vähenemisen sekä arvostusten ja elämäntapojen muutosten koettiin lisäävän maaseudun houkuttelevuutta asuin-, yritys- ja vapaa-ajanviettoympäristönä. Hajauttamisen onnistumisen kannalta tärkeänä pidettiin kuitenkin asenteiden muutosta, jotta työtä ja vapaa-aikaa ei pidettäisi niin tiukasti erillään. Peruslähtökohtina pidettiin tietotupien verkostoa: tietotekniikan ja etätyön kehittäminen sekä erityisesti tietotuvat ja etätyökeskukset nostettiin esimerkiksi läänien maaseutuohjelmissa keskeisesti maaseudun uusiksi mahdollisuuksiksi. (Maaseudun kehittämisohjelma... 1991: 112–118, 281–288.)

Myös valtioneuvoston maaseutupoliittisessa selonteossa eduskunnalle vuonna 1993 haluttiin osoittaa, että taloudellisesta yhdentymisestä ja teknologisesta kehityksestä huolimatta toimintojen keskittymiselle on olemassa vaihtoehtoja ja maaseudun kehittämisessä on mahdollisuuksia. Maaseudun elinkeinopolitiikan

perusta luotiin pienyritysten varaan, joten työelämän vaihtoehtoja pohdittiin selonteossa lähinnä maa- ja metsätalouden, kalatalouden, maaseutumatkailun ja energiantuotannon näkökulmasta. Yritystoiminnan ja keskuksissa työssäkäynnin ohella esiin nostettiin vielä hyödyntämättömänä mahdollisuutena kuitenkin myös työn siirtäminen maaseudulle etä- ja joustotyönä. Maaseudun hyvän asuinympäristön ja etätyömahdollisuuden uskottiin osaltaan lisäävän kiinnostusta maallemuuttoon. (Suomi, eurooppalainen... 1993: 22–38.)

Teknologiapoliittisten toimenpiteiden haluttiin parantavan maaseudun yritysten toimintaedellytyksiä. Toimivan tiedonsiirtoverkon kattavuuteen ja asukkaiden tasa-arvoisiin toimintamahdollisuuksiin panostamista pidettiin tärkeänä: harvan asutuksen ja pitkien etäisyyksien takia maaseudulla tarvittiin uusia työtilaisuuksia luovia tietotupia ja etätyökeskuksia. Maaseutupolitiikan pitkän aikavälin tavoitteeksi asetettiin etätyökeskusten verkko. Vaikka tekniset peruslähtökohdat olivat maaseudulla pääosin kunnossa, vaati työn hajauttamisen onnistuminen jatkuvaa kehittämistyötä, koulutusta ja tiedotusta sekä työmarkkinajärjestöjen myönteistä suhtautumista. (Suomi, eurooppalainen... 1993: 15–16.)

Hallitusohjelmat ja poliittiset ohjelmat

Holkerin hallituksen (1987–1991) ohjelmassa pyrittiin uudenaikaiseen hyvinvointiyhteiskuntaan ja työttömyyden alentamiseen eri alojen hallitun rakennemuutoksen kautta. Työllisyyden parantamisen lähtökohtana olivat työvoiman vapaaehtoisen alueellisen liikkuvuuden vahvistumisesta lähtevät ratkaisut. Aluepolitiikassa painotettiin kuitenkin maan eri alueiden tasapuolista kehittymistä ja työmahdollisuuksien turvaamista varsinkin maan syrjäisimmillä alueilla. Elinkeinopolitiikan edistämiseen sisältyivät erityiset kehittämisprojektit sekä uuden teknologian hyödyntäminen maan kaikissa osissa. Haja-asutusalueiden kehittäminen pohjautui lähinnä maatilatalouden liitännäis- ja sivuelinkeinojen sekä pienimuotoisen elinkeinotoiminnan kehittämiseen. (Hallitusohjelmat 2008.)

Vaikka Ahon hallituksen (1991–1995) ohjelma pohjautui leimallisesti talouden tasapainottamiseen ja työttömyyden kasvun pysäyttämiseen, painotettiin aluepolitiikassa edellisen hallituksen tavoin maan kaikkien alueiden kehittymisedellytysten turvaamista. Erityistä huomiota kiinnitettiin maakunta- ja aluekeskusten vahvistamiseen sekä kehitysalueiden ja muiden vaikeassa asemassa olevien seutujen elinkeinoelämän edistämiseen. Alueellisten työllisyserojen kaventamisen ohella painotettiin työvoiman vapaaehtoisen alueellisen liikkuvuuden edistämistä. Alueellisessa kehittämistyössä otettiin huomioon tietoliikenneverkkojen kattava leviäminen ja uuden teknologian käyttöönoton edistäminen. Myös maaseudun liitännäiselinkeinojen laajenemista ja saariston kehittämistyötä haluttiin edistää. (Hallitusohjelmat 2008.)

Etätyö tuli 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa esiin puolueiden ohjelmissa varsin niukasti. Vihreä liitto piti etätyötä kaupunkien asuinyhteisöjen mahdollisuutena: jokapäiväinen arki sujuisi joustavammin, jos asuinalueilla olisi erityisiä tietotupia. Tällaisissa yhteistiloissa olisi tietoliikenneyhteydet ja mahdollisuus etätyölle. Kokoomus nosti etätyöhön panostamisen ja tietotekniikan soveltamisen kunnallisen elinkeinopolitiikan ja aluepolitiikan yhdeksi tärkeäksi kehittämiskohteeksi. Vasemmistoliitto yhdisti puolestaan etätyön osaksi uutta maaseutupolitiikkaa, jonka avulla koko maata voidaan kehittää tasapainoisesti maatalouteen panostamisen sijaan. (Pohtiva 2008.)

Kansalaisten kiinnostus etätyöhön

Atk-alan asiantuntijoille ja taloushallinnon työntekijöille 1980-luvun lopussa tehdyssä kyselyssä peräti 80 % vastaajista oli valmiita osittaiseen etätyöhön, mutta vain yksi prosentti työntekijöistä oli valmis siirtymään kokonaan kotona tehtävään työhön. Projektiluonteiseen etätyöhön oli valmiita siirtymään 62 % vastaajista. Erityisen kiinnostuneita etätyövaihtoehdosta olivat nuoret, hyvin koulutetut miehet, joilla ei ollut lapsia ja jotka asuivat etäämmällä työpaikasta. Sen sijaan ajatusta korttelityöhön siirtymisestä pidettiin vieraana, sillä 76 % vastaajista suhtautui kielteisesti mahdollisuuteen työskennellä kodin läheisyydessä olevassa erityisessä etätyötilassa. Työtä ei haluttu sekoittaa vapaa-aikaan eikä työpaikan sosiaalista kontakteista haluttu luopua. (Jokela 1989: 44–73.)

Kainuulaisille teollisuus- ja palveluyrityksille sekä julkiselle sektorille vuonna 1989 osoitetussa kyselyssä 57 % vastaajista piti etätyötä teknisesti mahdollisena: erityisesti tietoliikenteessä ja julkisella sektorilla mahdollisuudet olivat hyvät. Etätyötä mahdollisena pitävistä työnantajista vastaavasti 59 % oli tähän myös tietysin edellytyksin halukkaita. Hajautetun työnteon mahdollisina paikkoina pidettiin ennen kaikkea työntekijöiden koteja: etätyökeskukset ja tietotuvat kiinnostivat vain kolmannesta työnantajista. Vain vajaa kolmannes oli kiinnostunut tietotupien tarjoamien palvelujen ostamisesta. Kaiken kaikkiaan työn hajauttamisen haittoja pidettiin etuja suurempina: ryhmätyöskentely ja johtaminen vaikeutuvat sekä laite- ja viestintäkustannukset kasvavat. (Väyrynen 1990: 59–89.)

Työhallinnon valtakunnallisissa ja alueellisissa yksiköissä vuosina 1991–1992 tehdyssä kyselyssä 72 % vastaajista oli kiinnostunut kokeilemaan etätyötä. Etätyössä kiinnosti ennen kaikkea työaikojen joustavuus, mutta myös työn ja vapaa-ajan sekä ammatin ja kotitöiden parempaa yhtensovittamista pidettiin hyvänä asiana. Etätyöstä koettiin löytyvän mahdollisuuksia työmatkojen vähentämiseen sekä parempaan työhön keskittymiseen. Sen sijaan työ- tai asuinympäristön muutokseen ei koettu olevan tarvetta: vain neljäsosa oli kiinnostunut muuttamaan, jos etätyö sen mahdollistaisi. Näissäkään tapauksissa kyse ei kuitenkaan ollut kotiseudulle

tai viihtyisämpään elinympäristöön muuttamisesta, vaan edullisemman asunnon hankinnasta. (Järvinieniemi 1992: 1–19.)

Kyselyssä ilmeni, että vähenevät kontaktit työtovereihin sekä työn riippuvuus työyhteisöstä ja teknisistä laitteista koettiin etätöiden ongelmiksi. Valmiudet siirtyä pois varsinaiselta työpaikalta eivät olleet erityisen suuret, sillä puolet vastaajista koki pystyvänsä siirtämään vain vähän työtehtävistään etätöiden muotoon. Lähes $\frac{3}{4}$ etätöistä kiinnostuneista olikin valmis ainoastaan yhden tai kahden viikottaisen etätöiden päivän tekemiseen. Kokopäiväistä etätöitä kokeilemaan halukkaita oli ainoastaan 7 % vastaajista: etätöihin liittyvien epävarmuustekijöiden ja pelon takia täydellistä etätöitä ei kyselyn perusteella pidettykään tarkoituksenmukaisena. (Järvinieniemi 1992: 14–21.)

Etä- ja joustotyön valtakunnallisen koeohjelmaan osallistuneille virastoille ja yrityksille vuonna 1991 tehdyssä ennakkokyselyssä $\frac{3}{4}$ työtekijöistä oli kiinnostunut kokeilemaan joustotyötä. Kyse oli nimenomaan kiinnostuksesta osittaista joustotyötä kohtaan, jolloin kotona työskenneltäisiin kaksi tai kolme päivää viikossa. (Etä- ja joustotyön... 1993: 18). Sen sijaan työikäisten kaupunkilaisten maallemuuttohalukkuutta selvittäneessä tutkimuksessa vuonna 1993 etätöistä kiinnostuneita oli 60 % tutkimuskaupungeissa asuneista vastaajista. Kiinnostuneista peräti kolmasosa oli valmiita työskentelemään kokonaan kotona. Erityisen halukkaita kokoaikaiseen etätöihin olivat iäkkäät ja vähemmän koulutetut, kun taas nuoret ja korkeasti koulutetut olivat keskimääräistä valmiimpia kokoaikaiseen etätöihin. (Haliseva-Soila 1993: 113.)

Uudenmaan työssäkäyvistä pendelöijistä vajaa neljäsosa koki 1990-luvun alussa työtehtävänsä osittaiseen etätöihin sopiviksi: selvästi muita paremmiksi mahdollisuutensa kokivat ylemmät toimihenkilöt. Etätöihin siirtymisen ei koettu olevan kiinni sopivista työtiloista tai laitteista, vaan ennen kaikkea työnantajien kielteisistä asenteista. Suurtyöttömyyden aikana työnantajilla ei katsottu olevan tarvetta uusiin työtapoihin tai työn organisointimalleihin. Etätöiden määrästä saatiin hyvin erilaisia arvioita; toisaalta kyse oli suurelta osin ylittöiden tekemisestä eikä varsinaisesta etätöistä. Luvan etätöihin oli antanut tai mahdollisuutta oli tarjonnut ainoastaan 5 % kyselyyn vastanneista Uudenmaan työnantajista. (Schulman ym. 1995: 62; Lehtonen ym. 1996: 27–29, 91.)

Pääkaupunkiseudulle pendelöivistä uusmaalaisista joka kolmas teki osittaista etätöitä, jonka lisäksi yli kolmannes oli kiinnostuneita etä- tai joustotyömahdollisuudesta kotona tai etätökeskuksessa. Tavallisimmin etätö liittyi toimihenkilöiden valmistelu- ja suunnittelutehtäviin, joihin oli helpompi keskittyä kotona tai joiden tekemiseen työpaikalla ei ollut aikaa. Kiinnostus etätöiden tekemiseen pohjautui vahvasti halukkuuteen vähentää pitkän työmatkan aiheuttamia rasituksia. Lähempänä kotia työskennelleillä henkilöillä etätö oli harvinaisempaa, mutta heistäkin moni oli kiinnostunut asiasta. Myös kunnissa erityisesti osittainen etätö nähtiin alueiden kannalta merkittävänä mahdollisuutena ja siihen

liittyviin kokeiluihin oltiin valmiita. (Schulman ym. 1995: 62–63, 70; Lehtonen ym. 1996: 9)

Etätöyön todellisuus

Kotona työskentelevien määräksi arvioitiin Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksessa 1980-luvun lopussa 67 000 henkilöä, mutta tähän lukuun laskettiin myös muita kuin työsuhteisia työntekijöitä. Etätötoimikunnan oman määritelmän mukaan etätöyötä eli perinteistä kotityötä (käsin tai yksinkertaisilla laitteilla tehtävää työtä sekä perhepäivähoitajan työtä) tai etätöyönä tehtävää tietotyötä (varsinaisen työpaikan ulkopuolella tietokoneiden tai tietoliikenneyhteyksien avulla tehtävää työtä) teki säännöllisessä työsuhteessa vuosikymmenen vaihteessa noin 30 000 henkilöä, joista 26 000 oli kuitenkin perhepäivähoitajia. Perinteistä kotityötä lukuun ottamatta etätöyö koettiin vähäiseksi ja vakiintumattomaksi. Tärkeimmän eli kotiompelun määrät jäivät kuitenkin eri teollisuudenaloilla yhteensä noin 600–1 100 henkilöön. Tietotyö kohdistuikin tässä vaiheessa lähinnä yksittäisiin henkilöihin, joskin osittaista etätöyötä arvioitiin tehtävän ennen kaikkea atk-rytityksissä. (Komiteanmietintö 1990: 3–4, 14–17.)

Vuoden 1990 valtakunnallisen työolotutkimuksen mukaan tietokoneen käyttö kotona keskittyi miespuolisille ylemmille toimihenkilöille, mutta työnteko kotona osoittautui ylitöiden tekemiseksi eikä normaaliksi työnteoksi vaihtoehtoisessa paikassa. Toisaalta kotityötä selitti huomattavalta osalta opettajien perinteinen tapa tehdä työtä myös kotona. (Lehto 1991: 47). Tilastokeskuksen samana vuonna tekemässä työolosuhdetiedustelussa 98 000 palkansaajan arvioitiin tekevän ainakin osan päätyöstään kotona ja myös käyttävän tietokonetta. Tosin heistäkin yli puolet teki kotona vain ylitöitä ja ainoastaan joka neljännen kanssa asiasta oli erikseen sovittu. (Pekkola 1993: 36–37.)

Vuoden 1993 työvoimatutkimuksen mukaan 2 % palkansaajista eli 25 000 henkilöä työskenteli pelkästään kotona. Heistä yli puolet oli perhepäivähoitajia, mutta joukkoon kuului myös muita sosiaalialalla työskenteleviä, toimittajia sekä teollisuuden, maatalouden ja kiinteistöalan työntekijöitä. Jos etätöyöntekijöiksi laskettiin pelkästään ne kotona työskentelevät palkansaajat, jotka hyödynsivät työssään tietokonetta, saatiin lukumääräksi 2 000 henkilöä. Osa-aikaisesti kotona työskenteli tai työpäiväänsä jatkoi kuitenkin yhteensä 69 000 henkilöä, lähinnä opettajia ja muita ylempiä toimihenkilöitä. (Julkunen & Nätti 1995: 145–147.)

Kokemuksia etätyöstä

Etätyökokeiluja toteutettiin niin kaupungeissa kuin maaseudullakin. Jyväskylässä vuonna 1990 toimintansa aloittaneen Kuokkalan etätyökeskuksen tavoitteena oli luoda korttelikonttorissa työskenteleville asukkaille työtehtäviä muualta kaupungista, Suomesta tai ulkomailta. Työn ja asumisen yhdistämiseen, työmatkoista luopumiseen ja yhteisöllisyyden luomiseen pyrkineen keskuksen toiminta kärsi kuitenkin lamasta. Pieneen yksikköön oli myös vaikea yhdistää neuvotteluja tai tiimityötä edellyttäviä tehtäviä. Etätyökeskuksen toimintaperiaate muuttuikin vähitellen käytännössä toimistohotelliksi. (Hurme 1992a: 1–34.)

Turun yliopiston hallinnoima Varsinais-Suomen saariston etä- ja joustotyöprojekti pyrki vuodesta 1991 alkaen luomaan alueen saaristokuntien asukkaille uusia toimeentulomahdollisuuksia. Projektissa etsittiin etätyöstä kiinnostuneita maaseudun osaajia ja koulutettiin heitä etätyöhön. Samanaikaisesti haettiin suurista kaupungeista työnantajia, jotka voisivat tarjota työtehtäviä saaristoon. Kokeilussa tehtiin yhteistyötä kuntien ja työvoimatoimistojen kanssa eri osapuolten kohtaamiseksi. Laman takia toimeksiantoja ei kuitenkaan saatu toivotulla tavalla. Yritykset eivät ottaneet ideaa omakseen eivätkä työntekijäkään välttämättä innostuneet yksin työskentelemisestä huonojen tietoliikenneyhteyksien takana. Asumisen ja lastenhoidon järjestymiseen sekä työn itsenäisyyteen ja joustavuuteen liittyvät edut toki myönnettiin. (Etä- ja joustotyön... 1993: 36; Hurme 1995a: 53–54; Porkka 1995: 66, 70–76.)

Etä- ja joustotyön kokeiluista yrityksissä saatiin sen sijaan hyviä tuloksia. Tietotekniikan sijoittuminen kotiin paransi töihin keskittymistä ja antoi vapautta työajan valintaan. Uusi mahdollisuus tarkoitti kokeiluyrityksissä kuitenkin lähinnä ylitöiden tekemistä ja kyse oli pikemminkin sähköpostin käytöstä todellisen etätyön sijaan. Innostuneet työntekijät perehtyivät töihinsä uusien laitteiden ansiosta öisin muun perheen nukkuessa ennen kuin ylenpalttiselle tietokoneen käytölle asetettiin rajat. Työn ja vapaa-ajan hämärtymistä pidettiin kuitenkin pelkästään myönteisenä asiana. Koska kyse oli ainoastaan työaikaan ja -paikkaan liittyvästä joustosta, ei työyhteisön puuttumisesta aiheutuvia ongelmia myöskään ilmennyt. (Pekkola 1993: 65–231.)

Tietotupien ongelmat

Tietotupien toimintaan liitettiin usein etätyön edistäminen, mikä tavallisesti tarkoitti lähinnä laitteiden ja tilojen käyttömahdollisuutta. Kylien kehityksen tukemisen ohella tietoinen panostaminen etätyömahdollisuuksien selvittämiseen tai käynnistämiseen sisältyi ainoastaan yksittäisten tietotupien tai hankkeiden periaatteisiin. Tietotuvissa tehtävään etätyöhön ei löytynyt kysyntää eikä haluk-

kuutta. Projektimuotoisiin tietotupiin ei voitu ottaa pitkäaikaisia toimeksiantoja eivätkä tietotekniset valmiudet olleet kaikilla työntekijöillä vielä riittäviä. Erilaiset ajatukset työn elektronisesta siirrosta tai etätöypankeista kaatuivat valtakunnalliseen talouslamaan ja tietotupien teknisten valmiuksien kehittymättömyyteen. (Cronberg ym. 1990: 33–34, 139–140, 187; Hurme 1992b: 67–69, 87; 1994: 26; Oksa 1994: 96; Lehtola 2003: 150–151.)

Tietotupien ongelmana olivat myös maaseudun asukkaiden vähäiset tietotekniset tarpeet. Tekstinkäsittelyn ja taulukkolaskennan lisäksi uutta opeteltavaa oli vaikea löytää eikä opittujakaan taitoja juuri tarvittu. Koska aihepiiri ei ollut asukkaille läheinen, väheni toiminta tavallisesti alkuinnostuksen päättymisen jälkeen. Myös tietotupien vetäjiä oli vaikea löytää eivätkä kyläkoulut ja postit soveltuneet vaikeuksista tietotupien sijaintipaikoiksi. Kunnat eivät tavallisesti kokeneet sivukylillä toimivia tietotupia tärkeiksi eikä hankemuotoisissa tietotuvissa yhteistyökumppaneilla riittänyt kiinnostusta asiaan. (Cronberg ym. 1990: 156–163; Kupiainen & Lehikoinen 1990: 36; Järvinen 1991: 18; Hurme 1992b: 8–9, 37–40, 77–78; 1994: 38–40, 45–47.)

Paikkakunnan yritykset ja organisaatiot kokivat tietotuvat kilpailijoikseen, mutta myös tietotupien omaan päätöksentekoon ja kustannusten jakamiseen liittyi ongelmia. Tilojen ja laitteiden yhteiskäyttöön ei ollut totuttu ja omia mikrotietokoneita alkoi toisaalta olla jo yhä useammalla. Tietotupien ja etätökeskusten rooliakaan ei voinut pitää erityisen selkeänä ja toimintaan suhtauduttiin monella taholla ennakkoluuloisesti. Kaiken kaikkiaan tarjonta ja kysyntä eivät kohdanneet. Myös työntekijät pitivät varmempana pysyä varsinaisilla työpaikoillaan kuin olla toiselle paikkakunnalle perustetussa etätöyöpisteessä kokonaan näkymättömissä. (Cronberg ym. 1990: 147, 158–159; Kupiainen & Lehikoinen 1990: 36; Järvinen 1991: 18; Kaleva 1991: 12–13; Hurme 1992b: 47–49, 52; 1994: 31, 36; Schulman ym. 1995: 70–71.)

Taloudellinen lamakausi 1990-luvun alussa tarkoitti tietotupien julkista rahoituksen heikkenemistä tai päättymistä kokonaan. Myös tietotupahankkeissa yhteistyökumppanina ollut Posti- ja telelaitos alkoi muutosprosessiinsa liittyen lakkauttaa toimipaikkojaan sen sijaan, että niitä olisi kehitetty aiempaa monipuolisemmiksi. Tietotupien odotettiin rahoittavan toimintansa itse yrityspohjalta myymällä koulutusta ja neuvontaa, mutta julkisen sektorin ahdingon takia tämä oli hankalaa. Tietotuville kaavailtu tehtävä etätöyön paikkana jäi suurtyöttömyyden takia kuitenkin toteutumatta. Koska tietotupien rooli oli epäselvä eikä niiden olemassaolosta juuri tiedetty, oli monessa kunnassa toiminta ulkopuolisen rahoituksen päättyessä helppo lopettaa. (Hurme 1992b: 55–61; 1994: 21, 26; Oksa 1994: 95.)

Etätöyön edistämisen uudet keinot

Aluepolitiikan ”kolmanneksi aalloksi” nimetyn tietotekniikan ei koettu pystyvän vastaamaan odotetulla tavalla tiedon kulkuun ja välitykseen liittyneisiin toiveisiin. Koska myös työpaikkojen siirtoon liittyneet odotukset osoittautuivat ylimitoitetuiksi, kohdistuivat tietotupien aluepoliittiset toiveet ennen kaikkea etätöyöhön. (Cronberg ym. 1990: 181–186.) Tietotupien esiintymistä aluepoliittisena, maaseutupoliittisena, työllisyyspoliittisena ja kuntien kehittämispoliittisena oljenkortena ja yleisesti kaikkeen sopivana ratkaisumallina ihmeteltiin kuitenkin jo 1990-luvun alussa (Hurme 1992b: 75, 79). Tietotuvat nimettiin maallemuuttajien maaseutuelämäntaparomantiikan ja tiedon paikkariippumattomuuden yhdistelmäksi, joiden toiminta oli kiinni muutaman ihmisen aktiivisuudesta (Hurme 1994: 49).

Vaikka tietotyön siirtymisestä ja vapaiden ammattien harjoittajien muuttohalukkuudesta maaseudulle ei ollut vielä varmuutta, pidettiin maallemuuttajien roolia joka tapauksessa keskeisenä. Katajamäki painotti, että tietotupa-aktiivien haave maaseudun perinteisten asukkaiden työllistämisestä toteutuu vasta vähitellen. (Katajamäki & Kaikkonen 1991: 114–116.) Myös Uusitalo (1994: 125–126) piti maallemuuttajia etätöyön kannalta tärkeänä ryhmänä. Etätöyön laajenemista tuki maaseutuasumiseen liittyvän kiinnostuksen ohella työn tuottavuuden kohoaminen etätöyössä sekä tietotekniikan jatkuva kehittyminen. Uusitalo painottikin maaseutupoliittisen keskustelun ja kehittämistoiminnan lisäämistä tärkeänä etätöyön edistämiskeinona.

Esko Hurme (1992b: 85–86) vaati sen sijaan tietotupien sijoittamista kuntakeskuksiin ja muihin taajamiin, joissa mahdolliset asiakkaatkin olivat. Syrjäisen maaseudun tietotupien toimintamahdollisuudet olivat ilman julkista rahoitusta ja verkottumista vähäisiä. Tietotuvan perustaminen yksittäisten käyttäjien vähäisiä tarpeita varten oli Hurmeen (1994: 29–30) mielestä jo resurssien tuhlausta, varsinkin kun mikrotietokoneet olivat jo yleistymässä koteihin. Myös Uusitalo (1994: 123–124) nimesi tietotyön hajauttamisen keskeiseksi toteutusmuodoksi etätöyokeskukset, jotka uusien työpaikkojen lisäksi olisivat osa maaseudun uudentyyppistä palvelukokonaisuutta.

Hurme (1994: 53, 102–103) vaati tietotupien kehittämistä ja uuden roolin etsimistä eri tahojen yhteistyön ja verkottumisen kautta. Etätöyön toteutumiseksi toivottiin konkreettisia toimenpiteitä, joilla kunta-, alue- ja valtakunnantason hallintoviranomaiset sekä koulutuksen ja elinkeinoelämän toimijat luovat mahdollisuuksia työn siirtämiseen maaseudulle. Etätöyön kasvattamiseksi peräänkuulutettiin myös markkinointia ja julkisuutta eikä pelkkää tuodittautumista tietoteknisten laitteiden aikaansaamaan työmahdollisuuteen. Toimintamalliksi Hurme (1992b: 50, 101; 1994: 53) kaavaili pieniin postitoimipaikkoihin yhdistettyjen tupien sijaan yrityshautomoa, satelliittitoimistoa tai toimistohotellia.

Tietotuvat ja etätyö herättivätkin ristiriitaisia mielipiteitä: toiset epäilivät vahvasti tämänkaltaisia vaihtoehtoja, kun taas toisten mielestä mahdollisuudet olivat erittäin hyvät, kunhan toimintaa kehitetään ja ihmisten asenteet muuttuvat. Kuntien ja valtion vaadittiin rahoittavan toimintaa ja ohjaavan työtä tietotupiin. Näin uusi teknologia leviäisi syrjäisillekin seuduille ja tietotuvista voitaisiin luoda koulutuksen, uuteen tietoon liittyvien palveluiden sekä yrittämisen yhdistäviä paikallisia kehityskeskuksia. (Järvinen 1991: 17–20.) Myös Hurme (1992b: 100–101) myönsi tietotupien ja etätyön hyvinvointipoliittiset mahdollisuudet edellyttäen kuitenkin toimintaidean ja rahoituksen selkiytymistä sekä tilojen ja resurssien järjestymistä.

6. ETÄTYÖN KEHITTYMINEN VAUHDITTUU: VUODET 1994–1999

Kaupungin läheisen maaseudun houkutus

Yksityisen sektorin taloudellinen lama päättyi ja talouskasvu alkoi uudelleen vuonna 1994, mutta julkisella sektorilla lama ei ollut vielä ohi (Lehtonen 2000: 17–25). Kasautuneet muuttopaineet alkoivat kuitenkin purkautua (Kytö 1998: 113). Aiemman hajautumiskehityksen sijaan muuttoliike kohdistui yhä selvemmin keskuksiin, jolloin kehyskuntien kasvu tasaantui tai muuttui muuttotappioksi. Alueiden väliset eroavuudet kärjistyivät entisestään ja maaseutu menetti kokonaisuutena edelleen väestöään. (Vartiainen 1997: 37–42; Kauppinen 2000: 50–51.) Yhä harvempien kaupunkiseutujen kasvu johtui erityisesti korkeakoulutuksen saaneen väestön aiempaa keskittyneemmästä muuttoliikkeestä, jonka tuloksena myös seutukunnat jakaantuivat kasvualojen mukaan aiempaa selvemmin menestyjiin ja häviäjiin (Kangasharju ym. 1999: 4–7, 46–48; Vartiainen 1999: 118–119).

Ylivoimaisesti suurin muuttajaryhmä olivat nuoret aikuiset, joiden osuus kaikista alueiden välisistä muutoista oli tässä vaiheessa yli puolet. Alueelliset erot olivat erittäin suuria, sillä muissa ikäluokissa nettomuutto oli lähellä nollaa: muuttotappiokuntiinkin riitti paluumuuttajia ja uusia tulijoita. (Laakso 1998: 25–28.) Syrjäisille alueille muuttajat olivat kuitenkin usein pienituloisia, vähemmän koulutettuja, työttömiä tai keskimääräistä vanhempia henkilöitä (Kauhanen & Tervo 1999: 15, 19). Kaupungin läheiselle maaseudulle muuttaneet lapsiperheet etsivät sen sijaan luontoa, asuinympäristöä ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia tai yksinkertaisesti sopivaa asuntoa (Kumpulainen 1993: 97–98; Nivalainen 2002: 8–9, 30–32; 2003: 4–5, 15.)

Suurten kaupunkien asukkaille vuonna 1999 tehdyssä kyselyssä kaikkiaan 19 % vastaajista piti muuttoa maaseudulle mahdollisena, mutta etenkin työhön liittyvien esteiden takia suurelle osalle vastaajista muutto ei ollut kuitenkaan ajankohtainen. Erityisesti korkeasti koulutetut painottivat työpaikan merkitystä kaupungissa tai vaikeutta löytää maaseudulta sopivaa työtä. Maallemuuton mahdollisena vaikka heti kokeneet henkilöt luottivat työpaikan järjestymiseen maaseudulta, yrittäjyyteen ja etätyöhön. Kyselyn tuloksissa painottui pääkaupunkiseudulla asuvien ja korkeasti koulutettujen halukkuus maallemuuttoon, kun taas opiskelijoille ja eläkeläisille ajatus maallemuutosta oli vieras. (Heinonen 2000: 34–37.)

Kaupungin läheiselle maaseudulle muuttamisessa kyse oli Pekkasen ym. (1997: 42) mielestä kaupunkiasumisen yhdestä alalajista, sillä muuttajat olivat tavallisesti syntyperäisiä kaupunkilaisia ja työpaikatkin säilyivät kaupungissa muuton jälkeen. Muuttajat etsivät maaseudulta ennen kaikkea viihtyisää asuin-

ympäristöä, tilaa, vapautta ja turvallista lasten kasvuympäristöä sekä mielekästä mahdollisuutta puuhasteluun vapaa-aikana, mutta myös vastapainoa työpaikan kiireelle ja ihmiskontakteille. Ajatus muutosta vaihtoehtoiseen elämäntapaan tai vihreisiin arvoihin liittyvänä valintana ei saanut kaupungin läheiselle maaseudulle muuttaneilta lainkaan ymmärtämystä osakseen. Kauemmas maaseudulle muuttaneet olivat puolestaan valmiita tekemään pitkäkin työmatkaa, kunhan saivat asua kotiseudullaan. (Pekkanen 1996: 56–67, 92–112; Pekkanen ym. 1997: 41–43; Viinikainen & Puustinen 2000: 49–59.)

Tietokoneiden maltillinen yleistyminen

Mikrotietokoneet yleistyivät suomalaisissa kotitalouksissa 1990-luvun puolivälin jälkeen tasaisesti: vuonna 1995 mikrotietokone oli 20 %:lla, mutta vuonna 1999 jo 42 %:lla kotitalouksista. Kasvu oli vielä vuosikymmenen puolivälissä hidasta, sillä koneiden hintataso säilyi korkeana. Omistajatalouksien määrä lisääntyi kuitenkin muutamassa vuodessa sadoillatuhansilla. Mikrotietokoneita hankkivat etenkin nuoret sekä perheet, joissa oli teini-ikäisiä lapsia. Lasten toiveiden ja harrastusmahdollisuuksien ohella tietokoneiden hankkimiseen vaikutti myös hintojen aleneminen sekä yleinen halu olla kehityksessä mukana. Matkapuhelimen yleistymiseen verrattuna kasvu oli joka tapauksessa huomattavasti maltillisempaa. (Nurmela 1997: 15–17, 23; Nurmela ym. 2000: 9–10; 2002: 33.)

Tärkeimmän tietokoneen käyttäjäryhmän muodostivat 1990-luvun lopussa kotitalouksissa nuoret miehet. Tietokoneen käytölle oli 1990-luvun puolivälissä kaksi erityistä tarkoitusta: kotikoneen omistajista 19 % pelasi päivittäin tietokonepelejä ja 17 % käytti konetta tekstinkäsittelyyn. Alueellisesti innokkaimmat tietokoneen käyttäjät sijoittuivat suuriin kaupunkeihin ja niiden läheisyyteen, kun taas Itä- ja Pohjois-Suomen syrjäseuduilla tietokoneet olivat harvinaisempia. (Nurmela 1997: 7, 23–25; Nurmela ym. 2000: 20.)

Kotimaisilla tietoverkkopalveluilla eli Infotel- ja TeleSampo-verkoilla oli vuonna 1995 noin 235 000 käyttäjää. Kotitaloudet ja suuryritykset käyttivät ennen kaikkea pankkipalveluja, mutta monipuolisemman ja helppokäyttöisemmän internetin yleistyminen muutti nopeasti tilanteen. Internetin käyttö yleistyi opiskelu- ja työpaikkojen lisäksi myös kotitalouksissa, mutta esimerkiksi vuonna 1999 internetyhteys oli ainoastaan puolella tietokoneen omistajista eli 22 %:lla kotitalouksista. Kotitietokoneiden tavoin myös internetyhteydet olivat tavanomaisia suurissa kaupungeissa ja niiden läheisyydessä: tavanomainen käyttäjä oli pääkaupunkiseudulla asuva, nuori ja hyvin koulutettu mies. (Tilastokeskus 1997: 35, 178–189, 204–205; 1999: 6, 30.)

Etätöiden määrät

Vuoden 1994 työolobarometrin mukaan 8 % palkansaajista eli noin 150 000 henkilöä teki ainakin osan päätyöstään kotona ja käytti työssään myös tietokonetta. Etätöitehtäjät olivat tyypillisimmin korkeasti koulutettuja ja miespuolisia ylempiä toimihenkilöitä, jotka työskentelivät asiantuntijatehtävissä pienissä tai keskisuurissa yrityksissä. Etätöityö oli työnteon muotona tavallisesti satunnaista ja lyhytaikaista. Virallisesti etätöityöksi hyväksyttiinkin jo muutaman tunnin työskentely varsinaisen työpaikan ulkopuolella kuukaudessa. (Luukinen 1996: 1–2; Pekkola 2002: 57–59.)

Vuonna 1996 palkansaajista 2 % eli alle 20 000 henkilöä teki ansiotyötä kotona työnantajan kanssa tehdyn sopimuksen perusteella. Lähes puolet ylempistä toimihenkilöistä oli joskus tehnyt työtehtäviä tietokoneella kotonaan, mutta epäselväksi jäi, oliko kyse ylitoista vai varsinaisesta etätöityöstä. (Tilastokeskus 1997: 175–176.) Lähes 2/3 kotona töitä tehneistä ei vuonna 1997 määritellytkään itseään etätöitehtäjäksi, vaan työn tekeminen iltaisin ja viikonloppuisin viittasi pikemminkin kiireestä johtuviin ylitoihin. Osa- tai kokopäiväiseksi etätöitehtäjäksi itsensä määritteli ainoastaan 18 000–30 000 suomalaista. (Nurmela 1997: 37; Nurmela ym. 2000: 37.)

Tilastokeskuksen vuoden 1997 työolobarometrissa etätöiden kriteerinä oli tietotekniikan käyttö ja sopimus työnantajan kanssa. Tällä määrittelyllä etätöitehtäjiä oli 9 % palkansaajista eli 165 000 henkilöä. Omasta mielestään etätöityö teki kuitenkin heistä vain puolet eli 85 000 henkilöä, mikä oli 4 % palkansaajista. Tyypillinen etätöitehtäjä oli edelleen miespuolinen ja korkeasti koulutettu ylempi toimihenkilö, joka toimi johtamiseen, suunnitteluun tai tutkimukseen liittyvissä tehtävissä. Sen sijaan peruskoulutuksen saaneiden ja tuotantotehtävissä työskentelevien keskuudessa etätöityö oli hyvin vähäistä. (Lehto & Sutela 1999: 156–157.)

Kysyttäessä mahdollisuutta etätöiden tekemiseen omissa työtehtävissä, arvioi 10 % eli 230 000 henkilöä koko maan 15–74 -vuotiaista työllisistä työnsä sopivan etätöityönä tehtäväksi joko kokopäiväisesti tai välillä työpaikalla käyden. Tämän lisäksi 10 % työllisistä arvioi pystyvänsä tekemään etätöityötä lyhyitä jaksoja tai erityisjärjestelyin. Mahdollisuus tehdä etätöityötä vaihteli suuresti ikäryhmittäin. Laskennallisesti etätöityö olikin edes periaatteessa mahdollista korkeintaan 25 %:lle työvoimasta, jos arvioinnin kohteena olivat työpaikalle sitoutuneet sekä vailla kiinteää työpaikkaa olevat henkilöt ja työtehtävät. (Nurmela 1997: 36; Nurmela ym. 2000: 37–38.) Etätöiden esteeksi muodostuivat työn käytännön hoitamisen lisäksi myös työn johtamiseen liittyvät seikat (Luukinen 1996: 17, 20).

Halukkuudesta etätöityöhön saatiin 1990-luvulla kovin erilaisia tuloksia. Kainuussa vuonna 1997 tehdyssä kyselyssä 2/3 vastaajista oli kiinnostunut omalla kohdallaan etätöityöstä: erityisesti satunnainen etätöityö kotona kiinnosti (Keränen 1998: 53–55). Myös valtakunnallisen kyselyn mukaan osa-aikainen etätöityö kiinnosti

suurinta osaa palkansaajista ja työnantajista. Työllisistä kokoaikaiseen etätyöhön oli valmiita 37 % ja työskentelyyn etätyökeskuksissa 32 % vastaajista. (Luukinen 1996: 11, 21.) Nurmelan (1997: 36–37) tutkimuksessakin yli 20 % vastaajista ryhtyisi etätyöhön ilman muuta ja lisäksi lähes 40 % piti työtappaa mahdollisena.

Vuoden 1997 työolobarometrissa etätyön tekemisestä oli kiinnostunut 35 % työvoimasta. Etätyöhön selvästi halukkaimpia olivat nuoret naiset ja vastaavasti vähiten kiinnostuneita eläkeikää lähestyvät henkilöt. Kiinnostuksensa ilmaisivat erityisesti ylemmät toimihenkilöt ja etenkin tutkimus- ja haastattelutehtävissä toimivat henkilöt. (Lehto & Sutela 1999: 157–158.) Kokonaan toisenlainen tulos saatiin, kun halukkuus sidottiin omaan työhön ja sen etätyösoveltuvuuteen: vähintään lyhyen aikaa etätyötä oli vuonna 1999 halukkaita tekemään ainoastaan 11 % kaikista työssäkävivistä. Etätyöhön halukkaimpia olivat eläkeikää lähestyvät naiset ja vähiten asia kiinnosti nuoria miehiä. (Nurmela ym. 2000: 37–38).

Uskoa ja epäuskoa

Tietoyhteiskunnan arvioitiin tuovan uudenlaisia työtilaisuuksia ja uusia keinoja maaseudun asuttuna säilymiseen, sillä etäisyyksien uskottiin menettävän merkityksensä. Maaseudulle soveltuviksi tietoammateiksi nimettiin paikallisiin tarpeisiin kohdistuneet suunnittelu-, neuvonta- ja hallintopalvelut sekä ulkopuolisille markkinoille suunnatut palvelut, joihin etätyökin yhtenä osana kuului. Maatalouden ja muiden perinteisten ammattien sijaan maaseudun mahdollisuudet nähtiin tietotyössä, etätyössä, pienyrittäjyydessä, matkailussa ja luonnossa. (Köppä 1998: 80, 89.)

Tietotekniikan ja työkuulttuurin muutoksen ansiosta etätyöksi sopivien työtehtävien uskottiin lisääntyvän, mutta pelkän tietoteknisen kehityksen sijaan Uusitalo (1998: 185–187) peräänkuulutti työn hajauttamista olemassa olevien yhteistyöverkostojen ja teollisuushallien tapaan syntyvien etätyökeskusten kautta. Työteon laatuun ja tehokkuuteen sekä kestäväan kehitykseen liittyvien myönteisten vaikutusten ohella erityisen tärkeää oli etätyön mahdollistama valinnanvapaus asuinpaikan suhteen.

Laajimmassa visioissa etätyötä pidettiin mahdollisena lähes kaikille halukkaille ja Euroopan unionin tietoyhteiskuntastrategian tavoitteen mukaisestikin Suomeen laskettiin tulevan 70 000–100 000 etätyöpaikkaa (Arrasvuori & Pyykkönen 1995: 31, 33). Suomesta voitiin Heinosen (1998a: 22) näkemyksen mukaan kehittää houkutteleva etätyöskentelyalue yrityksille, jotka arvostivat työntekijöidensä puhdasta asuinympäristöä. Etätyötä pidettiin onnistuessaan niin julkisen sektorin, yritysten kuin yhdistysten suosimana työmuotona, jossa ympäristönäkökulmat ja erityisryhmät otettiin huomioon. Heinosen (1998b: 115–121) visiossa etätyöhön kannustettaisiin ja velvoitettaisiin ja etätyön hyödyt, kuten ympäristönäkökohdat

ja erityisryhmien työmahdollisuudet, otettaisiin huomioon. Työttömät saisivat etätyökoulutusten tuloksena töitä ja automarkettien rakentaminen lopetettaisiin. Etätyön edistämistoimenpiteiden tuloksena runsas viidesosa palkansaajista eli 500 000 henkilöä työskentelisi etätyössä kodeissa tai etätyökeskuksissa.

Teknologian kehittymisen ansiosta etätyön uskottiin soveltuvan yhä useampaan ammattiin. Etätyöpotentiaalin Heinonen (1998b: 66) arvioi kasvavan 450 000 henkilöstä 820 000 henkilöön eli 40 %:iin työssäkäyvistä. Etätyön yleistymisen esteinä pidettiin ennakkoluuloja, tiedon puutetta ja vanhanaikaista ajattelutapaa, joten etätyön omaksumisen tukemista uutena työnteon muotona yrityksissä pidettiin tärkeänä. Maaseudun muita alueita vähäisempää etätyöpotentiaalia haluttiin vahvistaa työttömien kouluttamisen lisäksi tietoliikenneverkkojen rakentamisella sekä kesäasukkaiden etätyömahdollisuuksien parantamisella tietotuvissa, kirjastoissa ja koulujen atk-luokissa. (Heinonen 1998b: 49–76.)

Myönteisten arvioiden rinnalle nousi myös epäileviä tai etätyöhön kielteisesti suhtautuvia huomioita. Etätyön antama mahdollisuus ajan ja paikan valitsemiseen ei välttämättä toteudu, jos projektien aikataulut määräävät työn rytmin. Pahimmassa tapauksessa työnteon vapaus muuttuu työksi aina ja kaikkialla. (Himanen 1997: 35.) Toisaalta muistutettiin väestön keskittymisestä kaupunkeihin, jolloin etätyön periaate työn uusista mahdollisuuksista maaseudulla jää toteutumatta (Mannermaa 1997: 321–322).

Kokemukset etätyöstä

Vuosina 1994–1995 toteutetun työministeriön ja Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen FET-projektin mukaan yrityksen toimialalla ei ole merkitystä etätyön käyttöönnotolle. Sen sijaan yrityksen koolla ja teknisillä tukijärjestelmillä on huomattava vaikutus uuden työtavan omaksumiseen. Myös tiimityöllä on positiivinen vaikutus etätyön käyttöönottoon. Todennäköisimmin etätyöstä on kiinnostunut pieni, tiimityösuuntautunut yritys, joka ylläpitää jo informaatioteknologiavarustusta. (Zamindar 1995: 8–16.)

Kahden suuryrityksen osa-aikaista etätyötä koskeneessa kokeilussa etätyön määrä ja vaikutus työhön jäi oletettua pienemmäksi. Lyhyessä kokeilussa tuli esiin etätyön myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia. Työnteon ajankohta oli vapaasti valittavissa, mutta työn ja vapaa-ajan erottaminen oli hankalaa. Työmatkasta oli mahdollista luopua, mutta työtehtävien takia oli välillä tultava työpaikalle. Työhön pystyi keskittymään kotona rauhassa, mutta etätyöpäivien järjestely oli hankalaa ja työtoverien läsnäolo koettiin tehtävien hoitamisen kannalta tärkeäksi. Työn laatu parani, mutta tietoliikenneyhteyksien kanssa oli ongelmia. Työtyytyväisyys ei parantunut kokeilun aikana lainkaan. (Hanhike 1997: 36–90.)

Etätyökokeilun mukaan etätyöntekijät eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan eri ihmiset painottavat eri asioita. Työn tehostajalle etätyö on muun työskentelyn ohestoiminto ja mahdollisuus vetäytyä omaan rauhaan. Joustavalle liikkujalle etätyö on osa liikkuvaa elämäntapaa eivätkä työaika ja -paikka ole tarkkaan määriteltyjä käsitteitä. Työmatkan välttäjä painottaa työskentelyä vaihtoehtoisessa paikassa matkustamisen sijaan. Työrauhan tavoittelija haluaa keskittyä työtehtäviinsä, jotta tietyn kokonaisuuden voi tehdä nopeasti valmiiksi. (Hanhike 1997: 71–74.)

Kokeilujen onnistuminen eri yrityksissä vaihteli selvästi: joissakin etätyö oli tuttua ja vakiintumassa jo osaksi normaalia toimintaa, toisissa kokeiluja ei saatu lopulta edes käyntiin. Olennaiseksi kehittämistoimenpiteiden onnistumiseen liittyväksi tekijäksi osoittautui johdon sitoutuminen. Ilman todellista halukkuutta osallistua kokeiluun ja ilman valmiutta asennemuutokseen, ei etätyölle löytynyt edellytyksiä. Kokeilut olivatkin yrityksissä usein selvitysluonteisia projekteja eikä etätyötä liitetty koko organisaation kehittämiseen. (Hanhike ym. 1998: 16–54, 108–112.) Kun monissa vuosina 1995–1998 toteutetuissa ESR-rahoitteisissa etätyöhankkeissa pyrittiin luomaan syrjäseudun työttömistä uusia yrittäjiä työsuhteen etätyön periaatteiden mukaisesti, jäivät tulokset vaisuiksi. Myös yritysten käytännön kiinnostus jäi vähäiseksi, sillä töitä yrityksistä ei tahtonut löytyä etätyön periaatteella läheltä eikä kaukaa. (Hanhike 1999: 59–61.)

Myös etätyötä kokeilleiden henkilöiden ja työryhmien arviot vaihtelivat. Kasvokkain kokoontumista saatettiin toisessa yrityksessä pitää tärkeänä, kun taas toisaalla tiimityötä ei koettu etätyön esteenä. Etätyön onnistuminen riippui tottumuksesta ottaa ajankäyttö omaan hallintaan. Toisille työn tekemisen paikat olivat järjestelykysymyksiä, mutta varsinkin kokoaikainen etätyö saattoi merkitä työn ja vapaa-ajan täydellistä sekoittumista. Työn tehostuminen ja parempi keskittyminen työntekoon tarkoittivat osalle työajan pitenemistä sekä jäämistä työyhteisöstä ja tukipalveluista sivuun. Ajatukset etätyöstä etäisyyden korvaajana tai perheen ja työn yhteensovittajana eivät välttämättä toteutuneet lainkaan. Ongelmia perheissä aiheutti myös osa-aikaisen etätyön käytännön toteutuminen lähinnä sähköpostin lukemisena ja internetiin tutustumisena iltaisin. (Hanhike ym. 1998: 62–91; Kivimäki 1999: 158–165.)

Valtakunnalliset strategiat ja ohjelmat

Tietoyhteiskuntastrategoiden uuden aallon käynnisti Yhdysvalloissa vuonna 1993 julkistettu National Information Infrastructure (NII) -ohjelma, jolla tähdättiin todelliseen informaatiovallankumoukseen eli ihmisten työ-, vuorovaikutus- ja elämäntapojen muutokseen uuden tekniikan ja tietoverkkojen kautta. Euroopan unionin samana vuonna kootussa Valkoisessa kirjassa esitettiin laajaa tietoinfra-

struktuurin kehittämissuunnitelmaa ja pyrkimys tietoyhteiskuntaan hyväksyttiin EU:n viralliseksi strategiaksi vuonna 1994. Strategian taustalla olleessa Bangemannin työryhmän raportissa painotettiin työpaikkojen aikaansaamista ja markkinaehtoista kehitystä. (Huuhtanen 2001: 51–52; Manninen 2003: 249–250.)

Keskus- ja aluehallintouudistusta koskevan periaatepäätöksen yhteydessä vuonna 1993 valtioneuvosto antoi kansallisen tietohallintostrategian laatimisen valtiovarainministeriön tehtäväksi. Tietotekniikkalähtöinen TIKAS-hanke laajeni tietoyhteiskunnan kansalliseksi strategiaksi, jonka raportti ”Suomi tietoyhteiskunnaksi – kansalliset linjaukset” useine liiteraportteineen valmistui vuonna 1995. Strategian lähtökohdaksi otettiin tietoisesti valtionvelan ja joukkotyöttömyyden varjostama tilanne: tietotekniikan soveltamisesta ja tietoteollisuudesta etsittiin ratkaisukeinoja kansantalouden ongelmiin. (Nevalainen 1999: 13–14; Huuhtanen 2001: 52–54; Manninen 2003: 250.)

Tietoyhteiskuntastrategian visiossa esitettiin kaksi tavoitetta: Suomen kehittyminen verkostomaisesti toimivaksi tietoyhteiskunnaksi ja kohoaminen tieto- ja viestintäteknikan soveltamisessa ja tietoteollisuudessa maailman kärkijoukkoon. Strategian päämääräksi asetettiin vision pohjalta yhteiskunnan kilpailukyvyyn ja tasapainoisen kehittymisen edistäminen ja tukeminen kuuden eri teeman kautta. Näistä pyrkimys yksilön mahdollisuuksien ja kansalaisyhteiskunnan edistämiseen tähtäsi uusien työskentelytapojen luomiseen. Ajasta ja paikasta riippumatonta etätyötä pidettiin merkittävänä mahdollisuutena itsensä työllistämiseen. Etätyö koettiin maaseudun ja erityisryhmien mahdollisuudeksi, ja sen uskottiin laajenevan tietoverkkojen käytön ansiosta verkostotyöksi. Pyrkimyksessä tietoon pohjaavan sivistysvaltion edelleen kehittämiseen painotettiin tietotekniikan yhteyttä kestäväen kehityksen periaatteisiin ja etätyön mahdollisuutta työmatkojen vähentämiseen. (Suomi tietoyhteiskunnaksi... 1995: 17, 22–24.)

Strategiaa jäsennettiin ja konkretisoitiin edelleen viiden läpileikkaavan linjauksen avulla. Linjaus tietotekniikan ja tietoverkkojen käyttämisestä elinkeinon elämän ja julkisen sektorin uudistamisessa tähtäsi tieto- ja viestintäteknikan ensisijaisuuteen työelämässä ja siten syntyviin uusiin työpaikkoihin. Etä- ja joustotyö liitettiin verkostotyön kehittämiseen sekä erityisesti vammaisten ja työelämästä syrjäytyneiden mahdollisuuksien edistämiseen. (Suomi tietoyhteiskunnaksi... 1995: 25–28.) Toisaalta koko strategian peruslinjauksena ollutta tietotekniikan ja tietoverkkojen korostamista talousongelmien ratkaisijana myös arvosteltiin ihmisen unohtamisesta talouskasvun ja teknologiauskon ihannoimiseen sijaan (ks. Karvonen 2000: 265; Savolainen 2000: 199; Manninen 2003: 250; Tapper 2003: 18–20).

Lipposen I hallituksen (1995–1999) peruslähtökohtana oli pyrkimys talouden nopeaan kasvuun ja työllisyyden parantamiseen. Nämä olivat myös elinkeinopolitiikan tavoitteita: erityisesti panostettiin uusien työpaikkojen syntymiseen pienissä ja keskisuurissa yrityksissä. Aluepolitiikassa tähdättiin koko maan tasapuoliseen

kehittämiseen. Kaupungit ja maaseutu nähtiin kokonaisuutena ja tavoitteena oli ihmisten elinolojen turvaaminen asuinpaikasta riippumatta. Lähtökohtana oli eri alueiden osaamisalojen painottaminen ja vahvojen kasvukeskusten luominen. Hallitus nosti esiin myös tietoyhteiskunnan mahdollisuuksien kehittämisen ja sähköisen viestinnän käytön edistämisen etätöissä. (Hallitusohjelmat 2008.)

Kansallisen tietoyhteiskuntastrategian tuloksena valtioneuvosto teki vuonna 1995 periaatepäätöksen toimenpiteistä suomalaisen tietoyhteiskunnan kehittämiseksi. Tietoyhteiskunta nostettiin myös osaksi muita strategioita, termi vakiintui ja tietoyhteiskunnan kehittämiseen liittyvät monet hankkeet käynnistyivät. Tietoyhteiskunta nähtiin työttömyyden poistajana, joskin suurin osa valtavasta projektimäärästä perustui Euroopan unionin jäsenyyden kautta avautuneisiin uusiin rahoitusmahdollisuuksiin. Myös valtioneuvoston tulevaisuusselonteossa eduskunnalle vuonna 1997 painotettiin ajan ja paikan merkityksen voimakasta muuttumista informaatioteknologian muodostamien verkostojen kautta. Samalla kuitenkin myönnettiin tietoyhteiskunnan kehittämiseen liittyvä paradoksi, jossa työpaikat sijoittuvat sijainnin merkityksen vähenemisestä huolimatta tiettyihin osaamiskeskukseen. (Nevalainen 1999: 14–15; Reilu ja rohkea... 1997: 114–117; Manninen 2003: 252.)

Valtioneuvosto antoi uuden kansallisen tietoyhteiskuntastrategian laatimisen Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitralle (Manninen 2003: 252). Vuonna 1998 valmistuneen strategian kansallisena visiona oli tietoyhteiskunnan mahdollisuuksien kestävä ja monipuolinen kehittäminen elämänlaadun, osaamisen, kansainvälisen kilpailukyvyyn ja vuorovaikutuksen parantamiseksi. Palvelujen, osaamisen ja kilpailukyvyyn kehittämiseen sekä toimintamallien uudistamiseen tähän neljä peruslinjaa yhdistettiin strategiassa kahdella kokoavalla linjauksella. Näistä tasapainoisen alueellisen ja paikallisen tietoyhteiskuntakehityksen varmistamisen tavoitteeseen kuului kansalaisten elämänlaadun kehittäminen ja etäisyyksien merkityksen vähentäminen etätöitä kehittämällä. Voimakkaan muuttoliikkeen aiheuttamia ongelmia haluttiin torjua osaamisen ja infrastruktuurin turvaamisella sekä luomalla ainakin lyhytaikaisen etätöiden mahdollistavia vuokratiloja paikallistasolle. (Elämänlaatu... 1998: 14–21.)

Tietoyhteiskunnan kehittämiseen liittyvien monien hankkeiden synergian lisäämiseksi ja tulosten hyödyntämisen parantamiseksi strategiassa esitettiin seitsemän kärkihankkeen muodostamista. Näin voimavarat voitaisiin koota yhteen ja toimintamallit saataisiin paremmin käyttöön. Yksi kärkihankkeista kohdistui yritysten verkostoitumiseen ja etätöihin. Tavoitteeksi asetettiin pienyritysten verkostoitumisen edistäminen, sähköisten palvelujen kehittäminen sekä etätöiden mahdollisuuksien ja välityksen kehittäminen. (Elämänlaatu... 1998: 22–23.) Suunnitteluvaiheessa teemat eriytyivät omiksi kokonaisuuksikseen ja etätöitä koskeva ohjelma-asiakirja valmisteltiin Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksessa (Hanhike & Nupponen 2000: 7–9).

Etätyön edistämisen projektiluonteisuuden takia etätyön kärkiohjelman tavoitteena oli etätyöhön liittyvän tutkimus- ja kehittämistyön vauhdittaminen aiempaa systemaattisemmin ja koordinoitummin. Kärkiohjelmassa pyrittiin seuraamaan työelämän muutoksia ja hyödyntämään niitä työelämän laadun ja tuottavuuden parantamisessa sekä alueellisessa kehittämisessä. Ohjelma perustui olemassa olevien verkostojen ja ohjelmien hyödyntämiseen kokoamalla niistä selkeän toimintatavan sekä laajan ohjelma- ja yhteysverkoston. (Hanhike & Nupponen 2000: 5–6). Ohjelmaa ei kuitenkaan toimeenpantu sellaisenaan, mutta se johti e-työn yhteistoimintaryhmän perustamiseen (Hanhike 2004: 25).

Maaseutupoliittiset ohjelmat

Maaseutupolitiikan neuvottelukunnan vuonna 1993 perustaman etätyön teemaryhmän tehtävänä oli määritellä Suomen etä- ja joustotyön lähitulevaisuuden toimintapolitiikka ja laatia asiaa koskeva valtakunnallinen kehittämisohjelma. Teemaryhmän tehtäväksi annettiin myös hankkeiden rahoituksen suunnittelu ja kohdentaminen sekä Euroopan unionin tavoitteiden ja politiikan seuraaminen. Työryhmän toiminta jatkui maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän alaisuudessa vuosina 1995–2001. Hallinnon, yliopistojen ja yritysten edustajista koostuva verkostomainen ryhmä koordinoi etätyökeskustelua ja kehittämistoimintaa maassamme. (Etätyön kehittämisohjelma 1995: 7; Hanhike 2004: 24.)

Maaseutupolitiikan neuvottelukunnan toimeksiannosta laadittiin asiantuntijatyöryhmän voimin Suomen kansallinen etätyön kehittämisohjelma. Ohjelman tavoitteena oli etätyön suuntaamisen, yritysten verkottumisen ja uuden työkulttuurin edistäminen eri tahojen toimintaedellytysten ja koulutusmahdollisuuksien parantamiseksi sekä koko Suomen asuttuna pitämiseksi. Erityistä huomiota kiinnitettiin Euroopan unionin tekemiin linjauksiin tietoyhteiskunnan edistämisestä. Etätyö ymmärrettiin laajasti ja ennen kaikkea uudentyypeistä joustavaa työkulttuuria pidettiin etätyön yleistymisen ja toimenpiteiden toteuttamisen kannalta tärkeänä asiana. (Hurme 1995b: 5–6.)

Etätyötä pidettiin työn laadun ja ihmisten asumisvaihtoehtojen kannalta hyvänä asiana. Etätyö koettiin myös kestäväen kehityksen kannalta suositeltavaksi ratkaisuksi: ihmisten arvomaailman muutoksen sekä asuin ympäristön korostumisen kautta uusien työnteon muotojen koettiin lisäävän merkitystään. Etätyön edistämistä koskevien toimenpiteiden haluttiin hyödyttävän kaikenlaisia yhdyskuntia. Maaseudun näkökulmasta yhtenä mahdollisuutena pidettiin tietotupien kehittämistä uudentyypeiksi tulostus- ja julkaisukeskuksiksi. (Hurme 1995b: 6, 14–18, 22.)

Kehittämisohjelmassa painotettiin julkisen sektorin esimerkkiroolia toimintojen uudelleenorganisoinnissa etätyön keinoin. Uudentyypeiseen hajautuvaan

toimintakulttuuriin liittyvien lainsäädäntö-, sopimus- ja strategia-asioiden lisäksi esiin nostettiin ennen kaikkea työhallinnon mahdollisuudet etätyön edistäjänä. Erilaisen kehittämis- ja tutkimustyön lisäksi painotettiin voimakkaasti myös muutoskoulutusta uuteen työkulttuuriin, jotta edellytykset etätyön käyttöön-ottoon paranisivat. Tärkeäksi koettiin myös etätyön rooli aluekehitysohjelmien osana, tiedotuksen ja markkinoinnin lisääminen, tietoteknisten mahdollisuuksien alueellinen varmistaminen, vajaakuntoisten mahdollisuuksien huomioonottaminen sekä kansainvälinen yhteistyö. (Hurme 1995b: 6–18, 25–35.)

Vuonna 1996 valmistuneessa maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa Toimiva maaseutu painotettiin maaseudun elinkeinojen uudistumistarvetta. Työn aika- ja paikkasidonnaisuuden joustavuuden lisääntyminen liitettiin etätyön mahdollisuuksien tukemiseen. Etätyö todettiin kaupungin ja maaseudun vuorovai- kutuksen muodoksi ja ennen kaikkea työmatkaliikenteen vähenemiseen vaikutta- vaksi mahdollisuudeksi. Ympäristö- ja aluepolitiikan lisäksi etätyötä perusteltiin myös työn laadun ja tehokkuuden paranemisella sekä virikkeellisen asuin- ja työ- ympäristön sekä monipuolisten vapaa-ajanviettomahdollisuuksien aikaansaamalla elämänlaadun kohentumisella. (Toimiva maaseutu 1996: 9, 49–50, 52.)

Etätyötä pidettiin tietotyön ohella kirjanpito-, puhtaaksikirjoitus- ja tal- lennustehtäviin sopivana työmuotona ja se arvioitiin todelliseksi vaihtoehdoksi työn perässä muuttamiselle. Työnantajien ja työntekijöiden välisiin suhteisiin ja organisaatiokulttuuriin haluttiin muutosta, jotta asenneongelmista päästäisiin eroon. Etätyön määrätietoista lisäämistä ehdotettiinkin työmarkkinapolitiikan tavoitteeksi. Maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa ehdotettiin etätyön edistämistä lähinnä koulutuksen ja tiedottamisen kautta. Eriyisten etätyön koulutus- ja kehittämisohjelmien luomisen lisäksi korostettiin etätyön liittymis- tä EU:n aluekehitysohjelmiin, sillä Euroopan unionissa etätyö nähtiin tärkeänä haja-asutusalueiden työllisyyden parantamismahdollisuutena. (Toimiva maaseutu 1996: 52, 57, 91.)

Vaikka tietotupien määrän todettiin julkisen rahoituksen vähenemisen takia supistuneen ja etätyöskentelyn jääneen tietotuvissa alhaiseksi, tupien muuttumista etätyökeskuksiksi kannatettiin. Etätyökeskusta pidettiin toimivana keinona työn hajauttamiseen, pienyritysten tukemiseen ja monien maaseudun palvelujen säily- miseen. Kokonaisuohjelmassa esitettiin uusien työskentelymallien edistämistä sekä uusien tietotupien ja etätyökeskusten perustamista kyläkouluille, sivukir- jastoihin ja entisiin teollisuushalleihin. Myös etätyön tekemistä kesämökeillä haluttiin tiedotuksen ja markkinoinnin keinoin lisätä. (Toimiva maaseutu 1996: 52, 57, 91–92, 138.)

Kuntaliiton maaseutuohjelmassa etsittiin vuonna 1996 uusia maaseu- dun elämisen mahdollisuuksia supistuvan perusmaatalouden rinnalle. Keinot painottuivat maatilatalouden sivuelinkeinoin ja erikoismaatalouteen, mut- ta niiden ohella esiin nostettiin yhtenä vaihtoehtona myös etä- ja joustotyö.

Erityisesti tutkijoiden, suunnittelijoiden, julkishallinnon asiantuntijoiden sekä ammatinharjoittajien ja pienyrittäjien uskottiin siirtyvän tekemään yhä enemmän etätyötä maaseudulle. Laajojen mahdollisuuksien hyödyntäminen edellytti kuitenkin muutosta työntekijöiden ja työnantajien asenteissa. Myös vapaa-ajan asunnolla tehtävää etätyötä pidettiin kehittämisen arvoisena. (Maaseudulla on mahdollisuuksia 1996: 67–78.)

Poliittiset ohjelmat

Poliittisista ryhmittymistä selvästi vakavimmin etätyöhön suhtautui Vihreä liitto. Puolue esitti ohjelmissaan toistuvasti etätyötä yhdeksi maaseudun mahdollisuudeksi. Erityisen sopivaksi työllistymiskeinoksi etätyö koettiin syrjäisellä maaseudulla. Vihreän liiton ajatukseen syrjäseutujen perustulona toimivasta kansalaisrahasta kuului lisäansioden hankkiminen maaseudun pienten ja hajaisten työmahdollisuuksien kautta: yhtenä tällaisena vaihtoehtona oli etätyö. Kansalaisrahaa ja siihen liittyvää monitoimisuutta työmarkkinoilla pidettiin keskeisenä keinona saada maaseudulle uusia asukkaita esimerkiksi kaupunkien työttömistä. (Pohtiva 2008.)

Vihreä liitto vaati etätyölle tavanomaisen työn oikeuksia, jotta ihmiset uskaltautuisivat muuttamaan pysyvästi maaseudulle. Etätyön edistämisen koettiin avaavan maaseudulle arvaamattomat kehittymisen mahdollisuudet, joten vihreät esittivätkin toimialakohtaisia vero- ja työvoimakustannushelpotuksia etätyötä suosiville työnantajille. Maaseutua pidettiin etätyön tekemisen kannalta erinomaisena paikkana, sillä työmatkat jäisivät tällöin pois. Maaseudun säilyminen asuttuna koettiin tärkeäksi ja suurten kaupunkien jatkuva kasvu turhaksi. Etätyötä haluttiin toki suosia ja edistää myös kaupungeissa. (Pohtiva 2008.)

Myös useat muut puolueet mainitsivat etätyön yhtenä maaseutupolitiikan keinona. Etätyön edistämistä ja mahdollisuuksien hyödyntämistä kannattivat yleisellä tasolla niin Keskusta, Kokoomus, Vasemmistoliitto, Suomen Kristillinen Liitto kuin Ruotsalainen kansanpuoluekin. Keskusta korosti etätyötä erityisesti syrjäseutujen ja vammaisten työmahdollisuutena, kun taas Vasemmistoliitto esitti koulutus- ja kehittämistoimenpiteitä maataloudesta luopuvien siirtymiseksi etätyöhön. Kokoomus painotti etätyön mahdollisuuksia työn ja perhe-elämän yhteensovittamisessa painottaen kuitenkin kaupunkien roolia tiedon keskuksena etätyön lisääntyessäkin. (Pohtiva 2008.)

7. MONIMUOTOISEN ETÄTYÖN AIKA: VUODET 2000–2008

Maallemuuton luonne

Muuttoliike on kasvanut 2000-luvulla voimakkaasti ja samalla väestön keskittyminen suurille keskuseuduille on jatkunut. Erityisen vilkkaasti muuttavat 18–30 -vuotiaat nuoret aikuiset. Myös eläkeläisten muuttoalttius on kasvanut, mutta muihin ikäryhmiin verrattuna se on määrällisesti hyvin vähäistä. Muuttoliikkeen alueelliset erot ovat 2000-luvun kuluessa tasaantuneet: taajaan asuttujen ja maaseutumaisten kuntien muuttotappio on pienentynyt selvästi ja maaseudun muuttotase on alkanut lähestyä nollatasoa. (Nieminen 2006: 29–36.) Maaseutu menettää voimakkaasti 15–24 -vuotiaita nuoria, mutta saa muuttovoittoa 25–39 -vuotiaista sekä pieneltä osin myös 50–65 -vuotiaista. Varttuneiden henkilöiden maallemuutto on kuitenkin sekä suhteellisesti että määrällisesti hyvin pientä. (Volk 2006: 132–135.)

Eri tutkimuksissa maaseudun vetovoimaisuutta on 2000-luvulla selittänyt toistuvasti ennen kaikkea asuinympäristön rauhallisuuteen ja viihtyisyyteen, monipuolisiin harrastusmahdollisuuksiin sekä lasten turvalliseen kasvuympäristöön liittyvät tekijät (Paunikallio 2001: 31–37; 2003: 29–33; Heikkinen ym. 2003: 51–53, 57; Aho & Ilola 2004b: 94; Strandell 2005: 92; Kytö & Aatola 2006: 38; Tuorila 2006: 11–27). Myös halu palata kotiseudulle vaikuttaa muuttopäätökseen, mutta osalla paluumuuttajista muut tekijät vaikuttavat paikkakuntaa enemmän ja muutto voi suuntautua myös jollekin toiselle maaseutualueelle (Aho & Ilola 2004b: 94–96, 115). Myös maaseudun kiinteistöjen edullisuus on lähes kaikille tärkeä asia ja yhdessä asuinympäristön paranemisen kanssa se voi jopa ratkaista muuton toteutumisen (Heikkinen ym. 2003: 52, 57; Aho & Ilola 2004a: 28; Paunikallio 2003: 33).

Asumisen tasoa ollaan valmiita parantamaan työmatkan kustannuksella. Vaikka päivittäisten matkojen pitenemiseen on varauduttu, ohjaa työpaikan sijainti työkäisten muutttoa kaupungin läheiselle maaseudulle. Ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu houkuttavat lähinnä eläkeläisiä. Muuttajilla on joka tapauksessa mahdollisuus toteuttaa toiveitaan maaseudulla, vaikka liikkumisen kallistuminen ja palveluverkon harveneminen maaseudulla häiritsevät. Myös sosiaaliseen ympäristöön liittyvät hankaluudet ja harrastusmahdollisuuksien niukkuus haittaavat erityisesti korkeasti koulutettua väestöä. Syrjäisemmällä maaseudulla pelkkä asuinympäristön viihtyisyys ei riitäkään muuton perusteeksi. (Virtanen 2003: 56–74; Aho & Ilola 2004a: 30–37; Kytö & Aatola: 2006: 11–14, 50–51, 92–94, 100.)

Aho ja Ilola (2004a: 27, 30; 2004b: 98–99) jakavat maallemuuttajat asuin- ympäristöä painottaviin lapsiperheisiin eli asuin ympäristömuuttajiin (39 %), kotiseudulle palaaviin eläkeläisiin eli paluumuuttajiin (28 %) sekä työn, perheen tai muun henkilökohtaisen tekijän takia asuinpaikkaa vaihtaviin elämäntilanne- muuttajiin (32 %). Myös Kytö ja Aatola (2006: 70–74) jakavat maallemuuttajia yksityiskohtaisesti siten, että kaupungin keskustasta tai esikaupunkialueelta maaseudulle muuttaneista nuorista koostui neljä ryhmää: palveluja kaipaavat, shoppailua harrastavat, eläintenhoitoa harrastavat ja terveystoimintaa harrastavat. Osittain tai kokonaan eläkeikäisistä tai sitä lähestyvistä väestöstä löytyy vastaavalla tavalla asuinalue toimintaan osallistuvien, kesän maalla ja talven kaupungissa viettävien sekä terveystoimintaa harrastavien ryhmät.

Maallemuuton houkutus

Yli puolet suomalaisista pitää maaseudulla asumista periaatteessa mahdollisena, mutta kyselyjen antamaa kuvaa on pidetty todellisen kiinnostuksen näkökulmas- ta epäluotettavana (Rosenqvist 2003: 9). Maallemuutto-potentiaali ja todelliset muuttoaiheet poikkeavat suuresti toisistaan: maaseutumaisiin seutukuntiin haluaisi muuttaa 220 000 henkilöä, mutta kymmenen vuoden aikana tästä kiinnostuksesta toteutuu todennäköisesti vain kymmenesosa. Mistään maallemuuttoboomista ei voida puhua. Suomalaisesta hyvin koulutetusta väestöstä vain 23 % asettaa asuintoiveissaan maaseudun etusijalle, 40 % suhtautuu maaseutuun neutraalisti ja 37 % kielteisesti. Myönteisimmin maaseudulle muuttamiseen suhtautuvat ja sinne myös muuttavat ovat itsekin syntyneet ja kasvaneet maaseudulla. (Virtanen 2003: 84, 91–92; Aho & Ilola 2004b: 34–35, 40–41.)

Vuoden 2004 asukasbarometrin mukaan yli 10 000 asukkaan taajamissa asuvista ainoastaan 16 % haluaisi asua maaseudulla, joskin kiinnostus vähenee taajamakoon kasvaessa. Halukkuutta maaseudulle muuttamiseen on ennen kaikkea lapsiperheillä sekä eläkeikää lähestyvillä pariskunnilla. (Strandell 2005: 88–89). Hyvin koulutetuilta eli tässä tapauksessa kokeneilta ammattiosajilta ja viranhalti- joilta sekä ammattikorkeakouluista valmistuneilta muuttohalukkuutta kysyttäessä mieluisimmaksi asuin ympäristöksi paljastuu maakuntakeskus. Maaseutu asuminen kiinnostaa hyvin koulutettua väestöä keskimääräistä vähemmän ja halukkaimpia maallemuuttoon ovat varttuneet pariskunnat. (Aho & Ilola 2004b: 32–36.)

Periaatteellista valmiutta ja kiinnostusta asua maaseudulla jossakin työuran vaiheessa on kuitenkin myös nuorilla, sillä yli puolet kaupungissa asuvista alle 25-vuotiaista on ainakin melko kiinnostunut asumisesta kaukana kasvukeskuk- sista (Aho & Ilola 2004b: 37). Myös Paunikallion (2001: 44–45) 16–25 -vuotiaille tekemässä kyselyssä vain runsas viidennes kaupunkilaisnuorista torjui maaseudun asuinpaikkana kokonaan, joskin vain harva oli muuttoaikeissakaan. Etenkin työ-

paikan saantimahdollisuudet, palvelujen vähäisyys, pitkät välimatkat ja hankalat kulkuyhteydet askarruttivat nuoria. Myös maaseudulta kaupunkiin muuttaneet 19–33 -vuotiaat nuoret aikuiset arvostivat maaseutua, mutta asuinpaikan ratkaisi kuitenkin oma ja puolison työpaikka (Paunikallio 2003: 33).

Kumpulaisen (2006: 39, 58–60, 109) tutkimukseen osallistuneista, yliopistoista ja ammattikorkeakouluista valmistuneista ”nuorista osajista” ainoastaan 16 % asui vastaamishetkellä maaseudulla, mutta kaikista vastaajista peräti 46 % asetti sen toiveasuinpaikakseen. Huomattavaa kuitenkin on, että 4/5 maaseudulla asumisesta kiinnostuneista haluaisi asua nimenomaan kaupungin läheisellä maaseudulla. Kyselyn tulos kertoo halukkuudesta yhdistää kaupunkien palvelut ja kulttuurimahdollisuudet luonnonläheisyyteen ja viihtyisäksi koettuun asuinympäristöön. Käytännössä mahdollisuudet maallemuuttoon ovat kuitenkin usein muuttohaluja pienemmät.

Vaatumuksena nopeat tietoliikenneyhteydet

Oma tietokone oli vuonna 2003 jo 57 %:lla kotitalouksista, mutta tietokoneiden käyttömahdollisuudessa oli ikäryhmittäisiä ja alueellisia eroja. Eniten tietokoneita oli lapsiperheissä ja pääkaupunkiseudulla, kun taas harvaan asutuilla seuduilla ja pienissä talouksissa tietokoneet olivat harvinaisempia. Nimenomaan perheen koko selitti tietokoneen omistamista, sillä vähintään viiden hengen perheissä tietokone oli jo yli 90 %lla talouksista. Myös tietokoneen käyttö kasvoi tasaisesti ja tietokone määriteltiin jo selvästi osaksi kotien elämää. Vuonna 2007 tietokone olikin 74 %:lla suomalaisista kotitalouksista. (Nurmela & Ylitalo 2003: 36–37; Tilastokeskus 2003: 214, 227–228; Parjo ym. 2008: 7.)

Myös internetin käyttö yleistyi kotitietokoneiden rinnalla. Vuonna 2003 verkkoyhteys oli 47 %:lla kotitalouksista, mutta vuonna 2007 jo lähes 70 %:lla kotitalouksista. Tietokone ja internet alkoivat kuulua aiempaa kiinteämmin yhteen, sillä internetiä käytettiin sähköpostiin, tiedonhakuun ja asioiden hoitamiseen. Perheen koko ja asuinpaikka selittivät tietokoneen omistamisen tavoin internet-yhteyden hankkimista kotiin. (Tilastokeskus 2003: 214–217; Parjo ym. 2008: 7–12.) Samanaikaisesti verkkoyhteyksien nopeudesta tuli kuitenkin yhä tärkeämpi asia. Vielä 2000-luvun alussa valtaosa yksityistalouksista käytti puhelinmodeemia ja laajakaistayhteyden sai todennäköisimmin käyttönsä vain väestömääriltään suurissa keskuksissa. (Kotitalouksien telepalveluiden... 2002: 12–13, 29–31.)

Laajakaistan saamista kaikkialle maahan pidettiin maaseudulla aluepoliittisena tasa-arvokysymyksenä ja valtiolta vaadittiinkin toimenpiteitä nopeiden tietoliikenneyhteyksien ulottamiseksi myös haja-asutusalueille. Toimivat yhteydet koettiin kynnyskysymykseksi pidettäessä maaseutu elävänä ja kylät asuttuina. Laajakaistayhteyksiä edellytettiin työpaikkojen, etätöiden ja alueiden kilpailukykyyn

turvaamiseksi. Laajakaista olikin kiinteän hinnoittelunsa ja siirtonopeutensa takia hyödyllinen etenkin paljon internetiä käyttäville lapsiperheille tai niille kotitalouksille, joissa joku perheenjäsenistä työskenteli kotona. (Laajakaistapalvelut käyttäjän... 2002: 27–28; Käyttäjä verkossa 2003: 6–11.)

Myös vuonna 2004 annetussa valtioneuvoston periaatepäätöksessä kansallisesta laajakaistastrategiasta nopeita tietoliikenneyhteyksiä pidettiin alueellisen tasa-arvon toteutumisen kannalta välttämättöminä. Laajakaistatoiminnan toteutusvastuu osoitettiin kuitenkin avoimilla markkinoilla toimiville yrityksille, ja yhteiskunnan tehtäväksi määriteltiin yritysten kiinnostuksen varmistaminen ja keskinäisen kilpailun edistäminen. Vastuuta laajakaistayhteyksien alueellisesta toteutumisesta annettiin maakunnille ja kunnille, joten yhteiskunnan erityistoimenpiteisiin turvauduttaisiin ainoastaan niillä alueilla, joilla riittävää kysyntää ei kaupalliselta pohjalta synny. (Laajakaistainfo 2008.)

Laajakaistastrategian tavoitteeksi linjattiin nopeiden, alueellisesti kattavien ja käyttäjilleen kohtuuhintaisten tietoliikenneyhteyksien ulottaminen tasapuolisesti kaikille kansalaisille. Määrälliseksi tavoitteeksi otettiin miljoonan laajakaistaliittymän saavuttaminen vuoden 2005 loppuun mennessä. Vuonna 2005 tehdyssä periaatepäätöksessä kansallisen laajakaistastrategian tarkistamisesta tavoitetta tarkennettiin siten, että vuoden 2005 lopussa suurimmalla osalla liittymistä nopeus olisi 2 Mbit/s. Tavoitteen mukaan vuonna 2007 yli 90 % maan internetyhteyksistä olisi laajakaistaisia ja yleisin yhteysnopeus olisi 8 Mbit/s. (Laajakaistainfo 2008.)

Vuonna 2008 arviolta jo 99 % Suomen kotitalouksista oli laajakaistasaatavuuden piirissä. Alueelliset erot olivat kuitenkin edelleen suuret ja heikon laajakaistavalmiuden paikkakuntia oli ennen kaikkea maaseudulla ja saaristossa, kun taas suurissa kaupungeissa ja väestökeskitymissä liittymien saatavuus oli hyvä ja valinnanvaraa palveluntarjoajien suhteen oli runsaasti. Laajakaistan saatavuus määräytyi tavallisesti langattoman laajakaistan tai DSL-liittymien saatavuuden mukaan. Myös kaapelimodeemin saatavuus oli parantunut. Sen sijaan valokuituliittymillä oli tavallisesti merkitystä vain yksittäisillä paikkakunnilla ja kylissä, joissa alueelliset ja paikalliset verkko-osuuskunnat olivat panostaneet laajakaistavalmiuksien rakentamiseen. (Kotitalouksien telepalvelujen... 2008: 5–6, 15–30.)

Yleisimmät laajakaistaratkaisut eli kiinteät DSL-yhteydet ja langaton 450 Mhz:n verkko ovat toiminta-alueeltaan kattavimpia, mutta nopeudeltaan alhaisimpia. Langattomien verkkojen ongelmana on toiminnan estyminen liikakuormituksen takia. Vastaavasti valokuitu- ja 3G-verkkojen kehittäminen painottuu kaupunkikeskuksiin ja niiden tarjonta on alueellisesti varsin niukkaa. Vuonna 2008 1 Mbit/s nopeus oli mahdollista 98 %:lle kotitalouksista, mutta maan kaikista internet-liittymistä ainoastaan 52 % on nopeudeltaan 2 Mbit/s tai enemmän. Etätöiden tekemisen näkökulmasta tiedonsiirtonopeuden tarve riippuu

tehtävän työn luonteesta, mutta 2 Mbit/s katsotaan nykyisin mahdollistavan varmuudella yhden henkilön etätö. (Lähiajan laajakaistatarpeet... 2008: 5, 17–18, 24–29.)

Laajakaistan nopeusvaatimukset kasvavat tulevaisuudessa tasaisesti niin maaseudulla kuin kaupungissakin ja 10 Mbit/s yhteyden arvellaan olevan lähivuosina arkipäivää. Ministeriön ehdotukseen pohjautuen hallitus linjasi syyskuussa 2008, että maan kaikissa vakituissa asunnoissa on voitava käyttää laajakaistayhteyttä vähintään 1 Mbit/s nopeudella. Samalla tavoitteeksi otettiin nopeiden laajakaistayhteyksien (vähintään 100 Mbit/s) ulottuminen lähes kaikkiin maan vakituisiin asuntoihin vuoden 2015 loppuun mennessä. Valtioneuvosto teki asiasta periaatepäätöksen joulukuussa 2008. (Liikenne- ja viestintäministeriö 2008.)

Etätö toteutuminen ja halukkuus

Eri tutkimuksissa on 2000-luvulla saatu etätö määristä samansuuntaisia tuloksia. Etätöä tekee varsinaisen työpaikan ulkopuolella työnantajan kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti 4–6 % palkansaajista. Jos etätö tekemistä kysytään työntekijöiltä itseltään, päädytään myös noin 5 %:n arviointiin. Etätö on luonteeltaan kuitenkin hyvin satunnaista ja osa-aikaista, sillä vain harva tekee etätöä edes päivän viikossa. Koko-aikaista etätöä tekevien määrä jääkin marginaalisen vähäiseksi. Valtaosa tietotyöläisistäkään ei ole koskaan tehnyt etätöä. (Pyöriä 2001: 188; Helminen ym. 2003: 32–70; Nurmela & Ylitalo 2003: 65; Tilastokeskus 2003: 163; Nurmela ym. 2004: 57; Uhmavaara ym. 2005: 50; HUUHTANEN & JURVANSUU 2006: 39.)

Etätöä tekevät ovat tutkimustulosten mukaan tavallisimmin 25–40 -vuotiaita, miespuolisia ja korkeasti koulutettuja ylempiä toimihenkilöitä. Erityisen paljon etätötekijöissä on opettajia, mutta myös suunnittelijat, asiantuntijat ja johtajat työskentelevät varsinaisen työpaikkansa ulkopuolella. Työpaikalla käydään kuitenkin päivittäin ja kyse on ennemminkin sattumanvaraisesta työn joutamisesta kuin varsinaisesta etätöstä. Etätötekijät asuvat todennäköisimmin pääkaupungissa tai muissa suurissa kaupungeissa. Työantaja on todennäköisimmin valtio, mutta myös yksityisellä sektorilla tehdään etätöä. (Helminen ym. 2003: 45–51; Nurmela ym. 2004: 57–59; Uhmavaara ym. 2005: 31, 40–46; HUUHTANEN & JURVANSUU 2006: 37–39.)

Kotona työskentelee ainakin ajoittain vajaa kolmannes palkansaajista, mutta suuri osa heistä ei koe tekevänsä etätöä. Kotiin siirrytään joustavasti työpäivän aikana tai sen jälkeen ilman työnantajan kanssa tehtyä virallista sopimusta etätöstä. Työn tekeminen kotona on tapa pidentää työaikaa: kotona ajatellaan, suunnitellaan ja tehdään keskeneräiset työt valmiiksi. Perheen ja työn yhteensovittaminen on helpompaa, jos esimerkiksi töiden valmistumisen kannalta pakolliset tehtävät

tekee kotona eikä työpaikalla. Enemmistölle kotona työskentelevistä kahdesta neljään tuntia palkatonta ylityötä viikossa on kuitenkin maksimimäärä, mikä ollaan valmiita tekemään työn teon sujumiseksi. (Julkunen ym. 2004: 136–138; Antila 2005: 8, 34; Uhmavaara ym. 2005: 51–52; Nätti ym. 2006: 78.)

Kokopäiväisen etätöön tai etätöön, jossa tulisi korkeintaan piipahtaa työpaikalla, koki vuonna 2002 mahdolliseksi omassa työssään 12 % työvoimasta eli noin 310 000 suomalaista. Tämän lisäksi lyhyet etätöjaksot olivat mahdollisia 9 %:lle työvoimasta, jolloin kokonaisetätöpotentiaaliksi muodostui 21 %:n eli 520 000 suomalaisen joukko. Mahdollisuus etätööhön oli laajinta ylempien toimihenkilöiden keskuudessa, sillä 60 % suunnittelu- ja tutkimustehtävissä sekä yli puolet johtotehtävissä toimivista piti ainakin osa-aikaista etätöitä omalta kohdaltaan mahdollisena. (Nurmela & Ylitalo 2003: 69–71.)

Myös vuonna 2001 tehdyssä kyselyssä 19 % vastaajista arvioi koko- tai osa-aikaisen etätöön omalla kohdallaan mahdolliseksi. Alueelliset erot olivat kuitenkin suuret: mahdollisuus etätööhön oli selvästi keskimääräistä yleisempää suurissa kaupungeissa ja vastaavasti vähäisintä maaseutumaisilla paikkakunnilla. (Nurmela ym. 2002: 65.) Uhmavaaran ym. (2005: 59, 137, 141) tutkimuksessa 34 % vastaajista piti etätöitä omalla kohdallaan mahdollisena. Erityisen hyvin etätö sopi ylemmille toimihenkilöille: asiantuntijatehtävissä olevista peräti 60 % arvioi pystyvänsä tekemään etätöitä ainakin osa-aikaisesti. Eniten etätöistä kiinnostuneita oli suurissa kaupungeissa ja ennen kaikkea pääkaupunkiseudulla.

Halukkuudesta etätööhön on saatu eri tutkimuksissa erilaisia arvioita. Vuonna 2001 tehdyssä kyselyssä halukkuudestaan etätööhön nykyisessä työtehtävässään kertoi alueesta riippuen 10–30 % vastaajista. Eniten etätöistä kiinnostuneita oli suurissa kaupungeissa, mitä tutkimuksessa selitettiin elinkeinorakenteella ja kesäasuntojen omistamisella. Maaseudulla kiinnostus etätööhön olikin saaristoa lukuun ottamatta alhainen. (Nurmela ym. 2002: 65–66.) Myös toisessa kyselytutkimuksessa halukkuutensa etätööhön ilmaisi 12 % vastaajista, mikä tarkoitti työvoimaan suhteutettuna 300 000 henkilöä. (Nurmela & Ylitalo 2003: 70.)

Monessa viime vuosien tutkimuksessa halukkuutensa etätööhön tai sen lisäämiseen on kuitenkin ilmaissut vajaa kolmannes vastaajista. Niin kaikista palkansaajista kuin suurten kaupunkiseutujen asukkaistakin on kyselyissä halukkuutensa etätöön tekemiseen kertonut 27–32 % vastaajista. Sen sijaan eri väestö- ja ammattiryhmiltä saadut tulokset vaihtelevat suuresti. Etätöistä erityisen kiinnostuneiksi ovat kyselyistä riippuen ilmoittautuneet niin nuoret, yksinhuoltajat, pienten lasten äidit, toimihenkilömiehet, toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät kuin asiantuntijatkin. (Heikkinen ym. 2004: 96; Antila 2005: 34; Uhmavaara ym. 2005: 59, 83; Huuhtanen & Jurvansuu 2006: 39–40.)

Varsinainen etätöypotentiaali eli etätöön mahdolliseksi kokevien ja siitä myös kiinnostuneiden joukko vaihtelee suuresti ammattiryhmittäin, mutta tavallisesti määrä jää 10–20 %:iin palkansaajista. Eniten kiinnostusta on asiantuntijatehtävissä toimivilla, mutta ehdoksi asetetaan tavallisesti korkeintaan yhden päivän työsken-

tely varsinaisen työpaikan ulkopuolella viikossa. Kaikista kiinnostuneista, joille etätö olisi myös mahdollista, olisi kokoaikaiseen etätöön valmiita siirtymään ainoastaan 3 % palkansaajista. Työtehtävien siirtämistä ei työn luonteen, työssä tarvittavien laitteiden ja henkilökohtaisten kontaktien tai työpaikan hallinto- ja johtamiskulttuurin takia pidetä helppona. Toisaalta kodin ja työpaikan eron säilyttämistä pidetään ehdottoman tärkeänä. (Nurmela & Ylitalo 2003: 70; Heikkinen ym. 2004: 99; Antila 2005: 39; Uhmavaara ym. 2005: 60–64.)

Pendelöivien etätö

Työmatkat yhä pidemmiksi

Suomalaisista työssäkävijöistä lähes joka kolmas kävi 2000-luvun alussa töissä asuinkuntansa ulkopuolella. Pendelöinti on yleisintä maan eteläosassa ja suurilla kaupunkiseuduilla, joissa työpaikat ja asuminen ovat eriytyneet eri paikkakunnille. Itä- ja Pohjois-Suomessa ja erityisesti harvaan asutuilla alueilla työssäkäynti toisen kunnan alueella on vähäisempää. Jos työpaikkoja on alueella vähän, sijoittuu suuri osa työvoimasta omaan kuntaan. Kuitenkin syrjäisilläkin seuduilla viidesosa työllisistä pendelöi ja asukkaiden työllisyyden kannalta se on usein huomattavan tärkeää. Maaseutumaisissa seutukunnissa asuvien pendelöijien työmatkat ovat usein pitkiä ja ne suuntautuvat tavallisesti suurempaan alue- tai maakuntakeskukseen. (Nivalainen 2006: 13–33.)

Työmatkojen keskipituus oli 1990-luvun lopussa ainoastaan 10 kilometriä, mutta pendelöitävien matkojen pituudet vaihtelivat huomattavasti alueittain. Erityisesti suurten kaupunkien ympäristössä työssäkäyntietäisyydet pitenevät kaiken aikaa. (Nivalainen 2006: 33–34.) Maallemuuttajia ja pendelöijä koskevien tutkimusten mukaan suurella osalla työssäkävivistä on yli 30 kilometrin työmatka (ks. Heikkinen ym. 2003: 44–48; Jolkkonen ym. 2003: 101–103; Aho & Ilola 2004b: 83). Oman alan työpaikkoja ei ainakaan molemmille puolisoille ole välttämättä omassa kunnassa tarjolla. Pitkän työmatkan kokeminen riippuu myös omasta asenteesta: työn ja vapaa-ajan erottaminen toisistaan on osalle mielekästä ja siirtymävaihe työroolista kotirooliin koetaan tärkeäksi. (Konttajärvi 2000: 39, 42–48; Jolkkonen ym. 2003: 118–120.)

Harva pendelöijä on tehnyt mitään tilanteen muuttamiseksi, vaikka työmatkaan liittyy myös perhe-elämään ja vapaa-aikaan liittyviä haittoja. Vain 7 % pendelöijistä on harkinnut vakavasti muuttoa lähemmäksi työpaikkaa (Konttajärvi 2000: 48; Jolkkonen ym. 2003: 118–120; Aho & Ilola 2004a: 60). Myös Heikkisen ym. (2003: 44–45) tutkimuksessa mukana olleista maallemuuttajista enemmistö oli tyytyväinen työmatkaansa ja vain 6 % piti työmatkaa aivan liian pitkänä. Vaikka joka neljännen maallemuuttajan työmatka oli yli

60 kilometriä, oli se aivan liian pitkä ainoastaan 16 %:lle vastaajista. Pohjoiskarjalalaisista pendelöijistä 30–40 % väsyi tai turhautui työmatkaansa, jos matkaa oli 50–100 kilometriä. Tätä lyhyempiä matkoja ei koettu rasittavina ja vastaavasti pidemmät matkat liikuttiin julkisilla kulkuneuvoilla, jolloin aika hyödynnettiin työntekoon. (Jolkkonen ym. 2003: 115.)

Työmatkojen vähäinen merkitys

Eri tutkimuksissa on saatu samankaltaisia tuloksia asuinkuntansa ulkopuolella työssäkäyvien henkilöiden etätöiden laajuudesta. Pendelöijistä 15–16 % tekee ajoittain etätöitä, mutta ainoastaan 6–7 %:lle etätö on työnantajan kanssa sovittu virallinen työnteen muoto. (Konttajärvi 2000: 50; Jolkkonen ym. 2003: 105). Miltei kaikki etätöntekijät ovat ylempiä toimihenkilöitä, jotka voivat hoitaa yhteyksiä, valmistella ja suunnitella työtehtäviään sekä tehdä kirjallisia töitä kotona tai työmatkalla. Pendelöijien etätö on monipaikkaista erityisasiantuntijatyötä, jolla ei pyritä välttämään päivittäistä työmatkaa, vaan etsitään työrauhaa, tehokkuutta ja vapautta työskentelyyn. Työmatkan merkitys etätöiden tekemisessä on ensisijainen ainoastaan 8 %:lle pendelöijistä. (Helminen ym. 2003: 36–37; Jolkkonen ym. 2003: 105–106, 109.)

Etätöiden tekemisellä ja työmatkan pituudella ei ole missään etätömuodossa selvää yhteyttä (Uhmavaara ym. 2005: 141). Etätöiden määrä ei poikkea keskimääräisestä, vaikka työmatka olisi 70 kilometriä suuntaansa. Etätöiden yleisyys kasvaa selvästi vasta työmatkan ylittäessä 100 kilometriä, mutta käytännössä etätö on näissä tapauksissa mahdollista ainoastaan erityisasiantuntijoille ja johtajille. Tällöin matka-aikaa voidaan hyödyntää myös työntekoon, sillä näin pitkä työmatka tehdään usein julkisilla kulkuneuvoilla. Toisaalta erityisen pitkää työmatkaa tekevät hankkivat tavallisesti työpaikkakunnaltaan käyttöönsä toisen asunnon. (Helminen ym. 2003: 33–35; Jolkkonen ym. 2003: 106–114.)

Maallemuuttajien tekemän etätöiden laajuudesta on tutkimuksissa saatu vaihtelevia tuloksia. Erityyppisissä kunnissa maan eri osissa etätöitä teki 1–12 % palkkatyötä tehneistä vastaajista. Etätömahdollisuutta hyödynsivät lähinnä ylemmät toimihenkilöt. Vähemmän koulutettujen maallemuuttajien ammateissa etätö ei välttämättä ole lainkaan mahdollista. Toisaalta valtaosa etätömahdollisuutta hyödyntävistä maallemuuttajista teki etätöitä korkeintaan päivän tai kaksi viikossa. (Heikkinen ym. 2003: 49; Aho & Ilola 2004b: 84–85.)

Konttajärven (2000: 50–64) pitkän matkan työssäkäyntiin liittyvässä sekä Ahon ja Ilolan (2004b: 52, 85–86) maallemuuttajia koskevassa tutkimuksessa saatiin samansuuntaisia tuloksia pendelöivien kiinnostuksesta tehdä etätöitä. Etätöistä kiinnostuneita oli noin 40 % vastaajista. Väestö- ja ammattiryhmittäin tarkasteltuna tulokset hajaantuivat. Konttajärven mukaan etätö herätti työrauhan toiveen kautta mielenkiintoa keski-ikäisissä, akateemisesti koulutetuissa

henkilöissä. Ahon ja Ilolan tutkimuksessa etätöihin halukkaita olivat sen sijaan nuoret ja työelämästä sivussa olevat maallemuuttajat. Työttömistä, kotona lapsia hoitavista ja opiskelijoista jopa 2/3 on valmiita etätöihin.

Vastaavasti Jolkkosen ym. (2003: 108–109) pohjoiskarjalaisia pendelöijii ja Kumpulaisen (2006: 28–31, 58–64, 109) ”nuoria osajia” koskeissa tutkimuksissa etätöihin kiinnostuksensa ilmaisi noin 60 % vastaajista. Jolkkosen mukaan etätöistä kaikkein kiinnostuneimpia olivat työntekijät ja vähiten kiinnostuneita johtajat ja erityisasiantuntijat, vaikka mahdollisuudet etätöiden tekemiseen olivat päinvastaiset. Kumpulainen pohdiskelee puolestaan asuinpaikan muuttumista työpaikkaa tärkeämmäksi tilanteessa, jossa työsuhteet ovat yhä useammin määräaikaista. Etätöihin kiinnostaa etenkin maaseudulla viihtyviä henkilöitä, joille koti merkitsee pysyvyyttä.

Konttajärven (2000: 51–109) tutkimuksen kohdehenkilöt pitivät etätöitä etenkin työmatkojen vähenemisen ja työaikojen joustavuuden ansiosta hyvänä asiana, mutta työyhteisön puuttuminen ja siitä syrjäyn jääminen arvellutti vastaajia. Vaikka työrauhan ja elämänlaadun paraneminen tunnustettiin ja etätöitä pidettiin sinänsä hyvänä asiana, koettiin yksin työskentelemiseen liittyvät haitat suuriksi. Työ- ja asuinpaikkoihin liittyviin muutoksiin ei ollut halukkuutta. Myöskään työnantajilla ei ollut yhtenäistä näkemystä etätöistä, vaan suhtautuminen vaihteli organisaatioittain. Etätöitä pidettiin töiden järjestelymahdollisuutena ja varsinkin pienissä työpaikoissa siihen turvaututtiin tarvittaessa, mutta tiimityön, asiakaskohtaktien ja tietoturvan takia siinä nähtiin myös paljon ongelmia. Työnantajat eivät uskoneetkaan etätöiden yleistyvän työntekijöille koituvien hyötyjen tai alueellisten näkökohtien kautta, vaan vasta organisaation hyötyessä asiasta.

Etätö kesämökillä

Kesämökkeilijöiden erilaiset tyypit

Kesämökkien käyttöaste on 1990- ja 2000-luvuilla tehdyissä selvityksissä vaihdellut 46 ja 109 vuorokauden välillä niin, että tyypillisimmin vapaa-ajan asuntoa käytetään 70–85 vuorokautta vuodessa (Melasniemi-Uutela 2004: 151; Nieminen 2004: 4–6; Pitkänen & Kokki 2005: 28; Aho & Ilola 2006: 61). Vapaa-ajan asunnon omistajat ovat suurelta osin varttunutta väkeä: vuonna 2004 mökinomistajien keski-ikä oli 59 vuotta ja noin kolmannes heistä oli jo eläkkeellä (Melasniemi-Uutela: 2004: 149; Tilastokeskus 2005: 11).

Keski-ikäiset ja eläkeläiset viettävät myös aikaa mökillä selvästi muita ikäryhmiä enemmän, sillä työssäkäynti ja muut harrastukset rajoittavat nuoremmissa vapaa-ajan asunnon käyttöä. Mökillä vietetyn ajan keskimääräinen ero eri ikäryhmillä saattaa olla parhaimmillaan jopa 52 vuorokautta. (Pääkkönen

& Niemi 2002: 54–55; Pitkänen & Kokki: 2005: 38–39.) Mökkeily painottuu joka tapauksessa kaikilla väestöryhmillä voimakkaasti kesään ja varsinkin talvella mökinkäyttö on vähäistä, joskin kesän ulkopuolinen käyttöaika on nyttemmin kasvanut (ks. Pääkkönen & Niemi 2002: 53–54; Nieminen 2004: 4; Pitkänen & Kokki: 2005: 47–49; Aho & Ilola 2006: 65–69).

Suomalaisista kesämökeistä joka neljäs oli vuonna 2004 rakennettu ennen 1960-lukua ja 40 % 1980-luvulla tai sitä myöhemmin (Tilastokeskus 2005: 24). Vuoden 2003 kesämökkibarometrin mukaan 70 % mökeistä oli verkkosähkön piirissä, mutta ainoastaan 13 %:ssa mökeistä oli sisävesi (Nieminen 2004: 12–13). Kyselytutkimuksissa (Nieminen 2004: 4, 12; Pitkänen & Kokki 2005: 42; Aho & Ilola 2006: 59–60) mökkien soveltuvuudesta ympärivuotiseen käyttöön on saatu vaihtelevia tuloksia. Valtaosa mökeistä sijoittuu pelkän kesäkäytön ja ympärivuotisen käytön välitilaan: vapaa-ajan asuntoja voi käyttää ainakin keväästä syksyyn. Talviasuttavuus tai mukavuuksien hankkiminen ei kuitenkaan välttämättä lisää lainkaan mökin ympärivuotista käyttöä, vaan talvimökkeily edellyttää erityistä kiinnostusta vapaa-ajan asumiseen kesäkauden ulkopuolella. (Pitkänen & Kokki 2005: 42–49).

Pitkänen ja Kokki (2005: 150–156) jakavat vapaa-ajan asukkaat viiteen ryhmään. Vähiten mökillä viettävät aikaansa kesälomalaiset, joita kaikista vapaa-ajan asukkaista on 29 %. Tähän ryhmään kuuluvat lapsiperheet tai pariskunnat viiptyvät mökillä keskimäärin ainoastaan 38 vuorokautta vuodessa eli muulloin kuin kesälomalla ei mökillä juuri käydä. Myös varustukseltaan puutteellisella mökillä lomailevat eläkeläiset eli tapamökkeilijät (10 %) vierailevat mökillä lähinnä kesäisin. Osa-aika-asujissa (17 %) on paljon eläkeläisiä, mutta he viihtyvät mökillä hyvin keväästä syksyyn itseään toteuttaen. Mikään näistä ryhmistä ei tee vapaa-ajan asunnollaan etätöitä eikä ole niiden tekemisestä edes kiinnostunut.

Maaseudulta kotoisin olevat pariskunnat tai lapsiperheet eli maaseutusielliset (18 %) viihtyvät hyvin varustelluilla vapaa-ajan asunnoillaan varsinkin kesäkaudella. Mökki edustaa tälle ryhmälle pysyvyyttä, paluuta kotiseudulle ja vastapainoa kaupunkielämälle: mökillä haluttaisiin olla enemmänkin. Mökkeilyharrastajat (26 %) eli eläkeikää lähestyvät pariskunnat tai lapsiperheet viihtyvät myös vapaa-ajan asunnollaan hyvin varsinkin kesällä, mutta heillä mökkeilyn taustalla on kiinnostus luontoon ja kauniiseen ympäristöön. Molemmille ryhmille etätöiden tekeminen on tuttua ennen kaikkea satunnaisena ratkaisuna ja lähes puolet näihin ryhmiin kuuluvista mökkiläisistä on ainakin tietyn edellytyksin kiinnostunut etätöiden tekemisestä. (Pitkänen & Kokki 2005: 150–156.)

Myös Ahon ja Ilolan (2006: 66–69) tyyppittelyssä erottuvat vähän eli keskimäärin 29 vuorokautta mökillä viihtyvät satunnaiset mökkeilijät (27 %) ja perinteisellä tavalla ennen kaikkea kesäaikaan mökkiä käyttävät kesämökkeilijät (29 %). Molemmissa ryhmissä enemmistö vapaa-ajan asukkaista on työssäkäyviä, kun taas pitkään kesällä mökillä viiptyään kesäkauden asukkaiden (20 %) ryhmään

kuuluu paljon eläkeläisiä. Vapaa-ajan asuntoaan laajemmin käyttävät jakaantuvat myös kolmeen ryhmään. Melko tasaisesti koko vuoden mökkiään käyttävien ympärivuotisten kävijöiden (12 %) enemmistö on työikäisiä, kun taas mökillään kevästä syksyyn asuvien (10 %) sekä kaikkein laajimmin eli yli 200 vuorokautta vuodessa vapaa-ajan asunnolla viipyvien ympärivuotisten asukkaiden (3 %) ryhmissä enemmistö on eläkeläisiä.

Mökkeilyn rauha

Eri selvityksissä mökillä etätöitä tekevien määrät ovat vaihdelleet huomattavasti kysymyksen muotoilun mukaan, mutta etätöitä tekee tavallisesti korkeintaan muutama prosentti mökkiläisistä (ks. Nurmela ym. 2002: 66; Nieminen 2004: 10; Pitkänen & Kokki 2005: 54; Aho & Ilola 2006: 82). Esimerkiksi vuoden 2003 kesämökkibarometrin mukaan etätöitä teki 5 % vapaa-ajan asuntotalouksista, vaikka kriteerinä oli ainoastaan yhden perheenjäsenen työskentely mökillä kulueneen vuoden aikana vähintään tunnin ajan (Nieminen 2004: 10). Vuosituhannen vaihteen ajankäyttötutkimuksen mukaan ansiotyötä mökillä tehtiin keskimäärin vain kolme minuuttia päivässä (Pääkkönen & Niemi 2002: 59). Sen sijaan Järvi-Suomessa mökkeilevistä pääkaupunkiseudun työssäkävistä etätöitä teki kyselyn mukaan säännöllisesti 1,5 % ja satunnaisesti 20 % (Pitkänen & Kokki 2005: 54). Myös Varsinais-Suomen saaristossa työikäisistä mökkiläisistä viidesosa ilmoitti tekevänsä etätöitä (Holma 2007: 82).

Vähäinen kiinnostus vapaa-ajan asunnolla tehtävään etätöihin voidaan liittää vapaa-ajan asunnon omistajien haluun pitää työ ja vapaa-aika erillään toisistaan, jolloin mökillä rentoudutaan ja puuhastellaan omassa rauhassa arjen vastapainoksi (Pitkänen & Kokki 2005: 173; Aho & Ilola 2006: 72–73; Komulainen 2007: 8.) Mökillä tehdään kotitöitä, rakennetaan, kalastetaan, marjastetaan, ulkoillaan, saunotaan, tavataan tuttavien ja nukutaan (Pääkkönen & Niemi 2002: 60–61). Kesämökkiin yhdistetään järvimaisema, luonnon rauha ja hiljaisuus: mökillä halutaan irtautua kaupunkielämästä ja päättää omasta ajankäytöstä. Tämänkaltaisen pako arjesta ja sosiaalisista suhteista koskee erityisesti työssäkäyviä vapaa-ajan asukkaita. (Pitkänen & Kokki 2005: 173–182.)

Myös vapaa-ajan asunnon puutteellinen varustetaso, tietoliikenneyhteyksien puutteet ja oman ammatin luonne estävät etätöitä mökillä. Eri selvityksissä kiinnostusta etätöiden tekemiseen vapaa-ajan asunnolla on kuitenkin jonkin verran ilmennyt. Kesämökkiläisistä 7–12 % on ilmaissut halukkuutensa ja heidän lisäkseen 11–21 % varauksellisen kiinnostuksensa etätöiden tekemiseen, mutta toisaalta vain 2 % pitää etätöiden lisäämistä omalla kohdallaan hyvin todennäköisenä. Vastaavasti 67–85 % kesämökkiläisistä torjuu etätöiden kesämökillä kokonaan ja yli puolet pitää sitä jo ajatuksenakin vastenmielisenä. (Nieminen 2004: 11; Pitkänen & Kokki 2005: 54–55, 114; Aho & Ilola 2006: 82–84; Holma 2007: 85.)

Vaikka etätyö vapaa-ajan asunnolla olisi työn kannalta mahdollista, ei mahdollisuuden tavallisesti tartuta (Aho & Ilola 2006: 136). Etätyötä pidetään kuitenkin työpaikkaan verrattuna häiriöttömämpänä ja tehokkaampana työskentelymuotona ja sen lisäämisestä voidaan olla kiinnostuneita, vaikka vapaa-ajan asunnolla ei ole välttämättä edes sähköä. Kesämökin internetyhteyttä pidetään sen sijaan etätyön tekemisen ehdottomana edellytyksenä. Etätyötä tekevät ja siitä kiinnostuneet ovat toisaalta kaikkein halukkaimpia parantamaan vapaa-ajan asuntonsa varustelutasoa ja muuttamaan kuntaan vakituiseksi asukkaaksi. Etätyötä kesämökillä tekevien henkilöiden haastattelut kuitenkin paljastavat, miten osa mökkiläisistä haluaa pitää etätyön satunnaisena elämän lisäpiristeenä. (Holma 2007: 84–92, 129–131.) Etätyötä mökillä ei pidetäkään oikeana työntekona eikä vapaa-ajan asuntoa uskottavana työpaikkana (Komulainen 2007: 76–77).

Vapaa-ajan asunnolla tehtävän etätyön luonteen epäselvyys tulee esiin tiedusteltaessa mökkikuntien näkemyksiä aiheesta. Etätyö vapaa-ajan asunnolla voidaan nähdä teknisten edellytysten parantuessa ja asenteiden muuttuessa tulevaisuuden mahdollisuutena ja kuntien elinvoimaisuuden lähteenä, mutta yhtä lailla sen merkitystä ja vaikutuksia voidaan pitää vähäisinä. (Mökkiläisten etätyökampanja 2000: 55–58; Aho & Ilola 2004a: 72–110; 2006: 91; Holma 2007: 75–77.) Tavallisesti etätyö yhdistetään laajakaistaan ja kirjastojen internetpääteisiin eikä sen katsota edellyttävän erityisiä toimenpiteitä tai kunnan aktiivisuutta (Aho & Ilola 2004a: 72–110; Pitkänen & Kokki 2005: 99–101). Koska ihmisten asenteisiin ja arvoihin vaikuttaminen on hankalaa, tulisikin mahdollisten etätyötä edistävien toimenpiteiden kohdistua Pitkäsen ja Kokin (2005: 52) mielestä tiettyihin mökkeilijätyyppeihin eikä kaikkiin vapaa-ajan asukkaisiin.

Jotkut mökkiläiset pyrkivät siirtämään työtehtäviä vapaa-ajan asunnolle tavanomaista enemmän. Heillä normaali palkkatyö kesämökillä tarkoittaa elämänlaadun paranemista, sillä mökin ylläpito sekä suhde luontoon ja harrastuksiin ovat heille erityisen tärkeitä asioita. Mökillä on mahdollista päättää itse sosiaalisista suhteista ja keskittyä rauhassa työhön, jolloin työskentely tehostuu ja tyytyväisyys työhön lisääntyy. Kiireiseen työpaikkaan verrattuna vapaa-ajan asunto toimii pysyvänä kiintopisteenä, jossa työhön voi keskittyä kunnolla. (Komulainen 2007: 42–49, 61–70.)

Etätyötä aktiivisesti mökillä tekevien työtavat vaihtelevat. Etätyöskentely voi olla ympärivuotista, kausittaista tai jaksottaista ja viipymän pituudesta riippuen mökillä ollaan yhtäjaksoisesti tai sinne pendelöidään. Myös päivittäinen työaika ja -rytmi vaihtelee henkilöstä riippuen suuresti ja motiivitkin eroavat. Osa etätyöntekijöistä painottaa työrauhaa ja työnteon tehostumista, toiset painottavat elinympäristön mielekkyyttä ja hyvinvoinnin kohentamista. Yhteistä todellisille mökkietätyöntekijöille on viipymisen kesto erotuksena tavallisesta lyhytaikaisesta ja satunnaisesta etätyöstä. (Komulainen 2007: 39–46.)

Todellinen etätö vapaa-ajan asunnolla koetaan helpotukseksi kiireiseen työelämään, kun työn, asumisen ja vapaa-ajan voi yhdistää ja samalla saadaan vaihtelua arkeen. Mökkietätö ei kuitenkaan yhdistä perhettä, sillä työrauhan saavuttamiseksi etätöntekijän on oltava mökillä yksin tai korkeintaan etätöitä tekevän puolison kanssa. Riittävän pitkän etätöjakson järjestäminen vaatii myös etukäteisvalmisteluja ja poissaolo työpaikalta tietää myös ylimääräisiä kustannuksia. Jopa satojen kilometrien pistäytymistä työpaikalla pidetään kuitenkin normaalina. Toisaalta vapaa-ajan asunnolla työskentelevät kokevat huonoa omaatuntoa varsinaisella työpaikalla poissaolostaan ja tämän takia he ovat valmiita tekemään pitkää päivää. Mökkietätöön liittyykin erityisen suuri työuupumisen vaara. (Komulainen 2007: 28–78.)

Työn hajauttamisen uudet keinot

Mobiililla joustotyöllä tarkoitetaan joukkoliikennevälineissä päivittäisen työmatkan aikana tehtävää työtä, joka on sovittu osaksi virallista työaikaa. Kokemukset ovat olleet vaihtelevia. Työpäivän lyheneminen on koettu varsinkin pitkällä työmatkoilla hyväksi asiaksi ja perhe-elämän laatu on parantunut merkittävästi. Työtilat esimerkiksi junassa ovat kuitenkin ahtaita ja tietoliikenneyhteydet huonoja. Vierustoverit näkevät ja kuulevat työasioita, mikä huolestuttaa myös työnantajia. Tietoturvasyistä vain lukeminen ja kirjoittaminen onnistuvat varmasti, joten työtilanne ei välttämättä vastaa toimiston olosuhteita. (Heinonen & Niskanen 2003: 18–23, 43; Vartiainen ym. 2005: 128–134; Mobiili joustotyö... 2006: 15, 49–72.)

Puhelinpalvelukeskuksista eli ns. call centereistä noin 70 % sijaitsi 2000-luvun alussa pääkaupunkiseudulla, mutta perinteisistä sijaintitekkijöistä vapaana ne ovat herättäneet kiinnostusta maaseudulla. Suurten kaupunkien ulkopuolisilla seuduilla on tilaa ja motivoitunutta työvoimaa. Toimintaa voi aktiivisten yhteistyökumppanien ansiosta tarvittaessa myös laajentaa helposti. Esimerkiksi Kuusamossa teknologiapainotteista strategiaa luotiin jo 1980-luvun lopulla ja ensimmäinen puhelinpalvelupiste aloitti paikkakunnalla toimintansa vuonna 1997. Kuusamossa oltiinkin 2000-luvun alussa tyytyväisiä aktiivisen politiikan onnistumiseen. (Mustikkamäki 2003: 59–61, 85.)

Pitkäjänteinen kehittämistyö ja alueen yhteistyökyky ovat mahdollistaneet strategisen panostamisen asiaan. Kuusamon onnistumista selittävät vetovoimainen luonnonympäristö, hyvät vapaa-ajanviettomahdollisuudet, kaupungin hyvä palvelutaso sekä päivittäinen lentoyhteys Helsinkiin. (Mustikkamäki 2003: 85–86.) Ala on kuitenkin haavoittuvainen ja osa puhelinpalveluyrityksistä on ajautunut konkurssiin. Menestyneet yritykset ovat erikoistuneet tai niiden asiakaskenttä on hyvin laaja. Sen sijaan teleoperaattorien varaan kasvaneiden yritysten toiminta

on usein vaikeuksissa. Myös maaseudulla palvelukeskuksista kilpailleet kunnat ovat joutuneet pettymään alan epävarmuuteen. (Sahiluoma 2007.)

Kaupunkimaisissa kunnissa sijaitseville tietotyöyrityksille tehdyssä kyselyssä ainoastaan 17 % yrityksistä oli valmiita hajauttamaan yritystoimintaansa toimipaikkansa ulkopuolelle. Kohdealueina korostuivat kaupunkiseudut ja maakuntakeskukset: kiinnostus maaseudulle siirtymiseen oli hyvin vähäistä. Halukkuutta maaseudulle siirtymiseen ei ollut, sillä yritysten työntekijät ja asiakkaat ovat kaupungissa. Hajauttamiseen myönteisesti suhtautuvia siirtymisessä houkutteli maaseudun luonne pysyvän työvoiman, alhaisen kustannustason sekä viihtyisän asuin ympäristön alueena. Toiminnan hajauttamisen toteutuminen oli kuitenkin kiinni alueen sijainnista ja mahdollisuuksista saada uusia asiakkaita sekä yksittäisen työntekijän kiinnostuksesta asua maaseudulla. Kiinnostus erityisten etätyökeskusten perustamiseen oli vähäistä. (Lemetyinen & Kahila 2002: 35, 45–57, 68–70, 84–89.)

Kokemuksia alueellistamisesta

Valtion keskushallinnon yksiköiden ja toimintojen alueellistaminen käynnistyi uudelleen Paavo Lipposen II hallituksen päätöksen mukaisesti vuonna 1999. Hallitus määritteli toimenpiteet aluepolitiikan ja seutuyhteistyön tehostamiseksi sekä antoi vuonna 2001 periaatepäätöksen valtion toimintojen sijoittumisen strategiasta. Periaatepäätöksen pohjalta laadittu alueellistamislaki ja -asetus tulivat voimaan vuonna 2002. Ne toimivat perustana käytännön toimenpiteille. (Alueellistamisen vaikuttavuuden... 2007: 17.)

Alueellistamisohjelmalla halutaan tukea aluekeskuksia ja luoda eri alojen klustereita erityisesti maakuntien keskuskaupunkeihin niiden olemassa olevien vahvuuksien pohjalta. Ohjelma kohdistuu koko maahan, mutta suurimmat yliopistokaupungit ja aluekeskuksia pienemmät paikkakunnat otetaan sijaintipaikkatar- kasteluun ainoastaan poikkeustapauksissa erityisten syiden perusteella. Tärkeää on, että paikkakunta pystyy tarjoamaan tilat, työvoimaa ja riittävän monipuolisen toimintaympäristön uudelle organisaatiolle. (Alueellistamisen vaikuttavuuden... 2007: 18, 20.)

Alueellistamisella tähdätään valtion tehtävien tuloksellisen hoitamisen ohella tasapainoisen kehityksen ja työllisyyden tukemiseen maan eri osissa. Alueellistaminen kohdistuu periaatteessa kaikkiin valtion keskushallinnon yksiköihin. Päätösvaltaa, resursseja, tehtäviä ja toimintoja voidaan siirtää keskushallinnosta alue- ja paikallistasolle. Alueille voidaan myös siirtää olemassa olevia yksiköitä tai perustaa uusia yksiköitä. Alueellistamismahdollisuudet tulee selvittää aina uuden yksikön perustamisen, toiminnan laajentamisen tai uudelleen organisoimisen yhteydessä. Oman kokonaisuutensa muodostaa lisäksi hallinnon tukitehtävien alueellistaminen. (Alueellistamisen vaikuttavuuden... 2007: 17–19.)

Matti Vanhasen I hallituksen tavoite 4 000–8 000 henkilötyövuoden siirtämisestä pääkaupunkiseudulta maakuntiin vuoteen 2015 mennessä säilyi myös Vanhasen II hallituksen tavoitteena. Päätökset alueellistamisesta on tehtävä vuoteen 2011 mennessä. Keväällä 2008 oli tehtyjen alueellistamisselvitysten kautta saavutettu vasta tavoitteen alaraja. Samanaikaisesti hallitus aikoo kuitenkin parantaa julkisen sektorin tuottavuutta, jotta työt voidaan jatkossa tehdä nykyistä pienemmällä henkilökunnalla. Hallituksen tuottavuusohjelman tavoitteena on yli 14 000 henkilötyövuoden vähentäminen valtion tehtävistä vuoteen 2015 mennessä. (Alueellistamisen käsikirja 2008: 9, 31–34.)

Alueellistamisen lähtökohtana on henkilöstön siirtyminen tehtävien mukana uuteen organisaatioon, mutta siirtyminen saman hallinnonalan muihin virastoihin tai muiden hallinnonalan virastoihin omalla työssäkäyntialueella on myös mahdollista. Henkilöstö on suhtautunut alueellistamissuunnitelmiin kielteisesti. Siirtymistä toiselle paikkakunnalle ei ole pidetty perhe-, sukulaisuus- ja ystävyys-suhteiden kannalta hyvänä ratkaisuna. Siirtymisen vapaaehtoisuus tarkoittaaakin henkilöstön mielestä kustannusten kasvamista, kun alkuperäiselle paikkakunnalle jääville työntekijöille on löydettävä uusia töitä. Lisäksi tulevat uudet rekrytoinnit, uudet tilakustannukset sekä kasvavat matkakustannukset. (Alueellistamiskatsaus 2007: 26–37.)

Kokemukset tähänastisista alueellistamisratkaisuista ovat varsin vaihtelevia. Poliisin tietohallintokeskuksen 55 työntekijästä vain viisi siirtyi vuonna 2001 Rovaniemelle, mikä tarkoitti lähes koko henkilöstön vaihtumista. Kun keskuksen toimeksiantajista ja asiakkaista suurin osa on pääkaupunkiseudulla, kuuluu keskuksen arkeen erittäin paljon matkapäiviä ja videoneuvotteluita. Myös Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARAn siirto Helsingistä Lahteen vuonna 2008 kohtasi valtavaa vastustusta. Työntekijöille räätälöitiin jopa erityinen tukipaketti palkanlisineen ja työaikajärjestelyineen. (Alueellistamisen vaikuttavuuden... 2007: 42–49; Alueellistamisen käsikirja 2008: 35–46.)

Niissä tapauksissa, joissa työtä on siirretty toiselle paikkakunnalle olemassa olevaa toimintaa vahvistaen tai kokonaan uusi yksikkö perustaen, on alueellistaminen tavallisesti sujunut erittäin hyvin. Vapaaehtoisesti muista yksiköistä siirtyneet tai vapailta markkinoilta rekrytoidut työntekijät ovat kokeneet toiminnan aloittamisen mielekkääksi. Suhteellisen pienillä paikkakunnilla, kuten Ulkomaalaisviraston Kainuun yksikössä Kuhmossa tai työministeriön ja kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnonalojen puhelinvaihteessa Kemijärvellä vakituisen työn saaminen on taannut motivoituneet työntekijät. Pienten yksiköiden paikkakunnilla alueellistamisen vaikutukset ovat jääneet suhteellisen vähäisiksi, mutta toimenpiteet ovat joka tapauksessa luoneet uskoa tulevaisuuteen. (Alueellistamisen vaikuttavuuden... 2007: 35–74.)

Ristiriitaiset näkemykset

Heinonen (2002: 631) pitää etätyötä yhtenä lupaavimmista mahdollisuuksista luoda maaseudulle maatalouden ulkopuolista toimeentuloa. Heinosen (2001: 89–93) mielestä Keski-Euroopasta tuttuihin ympäristö- ja turvallisuusongelmiin kannattaisi varautua myös Suomessa tarjoamalla puhtaan luonnon ja viihtyisän elinympäristön vaihtoehtoa. Tämä mahdollisuus antaisi kilpailuetua myös maaseudulle, jossa on paljon tilaa. Heinosen visiossa työmatkat vähenevät, kun etätyötä voidaan tehdä tehokkaiden tietoliikenneyhteyksien ja uusien palvelujen ansiosta maatilojen piharakennuksissa.

Etätyöhön liittyvistä moninaisista toiveista kertovat Heinosen ym. (2004: 80–125) ehdotukset etätyötiloista yksittäisiin asuntoihin, kerrostalojen yhteis-tiloihin, kirjastoihin ja vanhoihin ostoskeskuksiin sekä uusien etätyökeskusten rakentamisesta asuntojen läheisyyteen. Mahdollisuutena tuodaan esiin myös yritysten toimintojen hajauttaminen eri paikkakunnille sekä työn hajauttaminen call center -periaatteen kautta. Pääkaupunkiseudun ulkopuolista Suomea pidetään kiinnostavana ja korkeatasoisena alueena, joka tarjoaa hyvät asumis- ja etätyömahdollisuudet uusille, korkeasti koulutetuille asukkaille. (Heinonen ym. 2004: 117–140.)

Etätyön yleistymisen vauhdittamiseksi Heinonen ym. (2004: 140–141) esittävät lainsäädännöllisiä muutoksia sekä uudentyypisiä verotuskannustimia, jos työmatkat jäävät pois ja ympäristöhaitat vähenevät. Myös suoria tukitoimia, valtion hajasijoitustoimenpiteitä sekä tietoliikenteeseen liittyvän infrastruktuurin rakentamista toivotaan. Etätyön ekologisuuden toteutumiseksi etätyöpäivät neuvotaan kuitenkin pitämään kokonaisina ja asuinpaikka etätyömahdollisuudesta huolimatta entisenä. Toisaalta tulevaisuuden mahdollisuudeksi nostetaan kuitenkin etätyön tekeminen vapaa-ajan asunnolla. (Heinonen ym. 2004: 196; Heinonen 2006: 85–87.)

Myös vastakkaiset mielipiteet etätyöstä ovat 2000-luvulla yleistyneet. Pitkääikäisiin lupauksiin etätyön mahdollisuuksista ei tutkimuksissa enää uskota, vaan pohdinta on kauttaaltaan negatiivista. Etätyön antama vapaus työntekoon kyseenalaistetaan, kun työ ja vapaa-aika sekoittuvat ja ihmisen on itsensä pidettävä huoli ajan ja paikan hallinnastaan (Kumpulainen 2006: 56–57). Kokopäiväistä etätyötä kokeilleet ovatkin saattaneet siirtyä takaisin työpaikalleen, koska etätyön haittavaikutukset ovat olleet liian suuria (Säkö 2007: 96–99). Pahimmassa tapauksessa etätyö tarkoittaa nopeaa loppuun palamista, kun työtä ja vapaa-aikaa ei osata erottaa enää toisistaan (Pyöriä 2001: 193).

Etätyön edistämislle ei ole löydetty tarpeeksi vahvaa motiivia (Höglund & Kivimäki 2005: 52). Etätyön yleistymisen merkitsisi vastuun siirtymistä työntekijöille nykyistä laajemmin, jolloin valvontaa ja keskijohtoa ei välttämättä enää tarvittaisi. Pelkkä teknologinen mahdollisuus etätyöhön ei ole kuitenkaan

herättänyt riittävästi kiinnostusta, vaan helpompaa on ollut pitäytyä totutuissa menetelmissä. (Pyöriä 2001: 187–194.) Työpaikat ovat sekä sosiaalisia että toiminnallisia yhteisöjä: 4/5 työntekijöistä työskenteli 2000-luvun alussa tiimeissä, jonka periaatteet ovat etätyölle vastakkaiset. Tiivistä vuorovaikutusta pidetään tärkeänä eikä sosiaalista kanssakäymistä haluta korvata teknisillä ratkaisuilla. (Pyöriä 2001: 175–179; Höglund & Kivimäki 2005: 52.)

Pyöriä (2001:195; 2005: 165) nostaa etätyön hitaan etenemisen syitä pohdittaessa esiin myös pitkään jatkuneen keskittymiskehityksen suuriin kasvukeskuksiin. Kun valtaosa ihmisistä asuu taajamissa suhteellisen lähellä omaa työpaikkaansa, ei työaikoihin tai työn tekemisaikoihin yksinkertaisesti tarvita muutoksia. Muuttoliikkeen takia maaseudun palvelutarjonta on kaupunkeja niukempi, joten etätyöntekijöiden muutolle vastavirtaan syrjäseutujen haja-asutusalueille ei löydy perusteita. Pyöriä (2004: 49) ei löydä minkäänlaista tukea sille, että kokoaikainen etätyö olisi tulevaisuudessakaan maaseudun mahdollisuus. Sen sijaan osa-aikaista etätyötä ja työpaikkojen alueellista hajauttamista hän pitää mahdollisina ja toivottavinakin vaihtoehtoina.

Valtakunnalliset strategiat ja ohjelmat

Lipposen II hallituksen aika

Lipposen II hallituksen (1999–2003) hallitusohjelmassa tietoyhteiskunta nostettiin ensimmäistä kertaa erilliseksi kokonaisuudeksi omin tavoittein. Hallitusohjelman linjausten mukaan Suomesta haluttiin rakentaa tietoon ja osaamiseen pohjautuva tietoyhteiskunta sekä teknologiapolitiikassa vahva kansakunta. Tietoyhteiskunta-kehityksessä painotettiin erityisesti sisällöntuotannon kehittämistä ja tuottamista. Hallitusohjelmassa tuotiin toisaalta vahvasti esiin pyrkimys julkisten palvelujen parantamiseen sähköiseen asiointiin panostamalla. (Hallitusohjelmat 2008.)

Hallitusohjelman tavoite eri väestöryhmien ja maan eri alueiden tasapuolisesta kehittämisestä liittyi ennen kaikkea työllisyyden parantamiseen. Tavoitteena oli kehittää eri alueita niiden omien vahvuuksien pohjalta ja vahvistaa etenkin elinvoimaisten maakunta- ja seutukeskusten kilpailukykyä. Alueellisten erojen kaventamisessa painotettiin tukeutumista tietoyhteiskunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin. Työtä ja palveluja tuottaessa hyödynnetään etäteknologiaa. Samanaikaisesti haluttiin edistää aktiivisesti etätyötä ja poistaa siihen liittyviä esteitä. (Hallitusohjelmat 2008.)

Valtioneuvoston vuonna 1999 asettaman tietoyhteiskunta-asiain neuvottelukunnan raportissa vuonna 2000 myönnettiin, että työelämän yhdeksi keskeiseksi muutokseksi arvioitu etätyön lisääntyminen ei ollut toteutunut ajateltuna kotona tehtävänä työnä. Ajan ja paikan häviämisen sijaan työnteossa oli siirrytty yhä

liikkuvampaan työhön, johon tosin saattaa liittyä yhtenä osana myös työskentelyä kotona. Aluekehityksessä ei ollut kuitenkaan pystytty hyödyntämään uuden teknologian mahdollisuuksia. Tästä huolimatta etätyötä ei nostettu kehittämis-kohteeksi, vaan raportissa tyydyttiin suosittamaan tietoyhteiskuntakehityksen yleistä edistämistä sekä laajakaistaisten tiedonsiirtopalvelujen alueellisen leviämisen turvaamista. (Suomi tietoyhteiskuntana 2000: 40, 44, 74–77.)

Alueiden kehittämisen annetun lain mukaista tavoiteohjelmaa täydensi vuonna 2000 annettu valtioneuvoston periaatepäätös maaseutupoliittisiksi linjauksiksi vuosille 2001–2004. Toimenpiteiden lähtökohtana oli maaseudun säilyminen elinvoimaisena monipuolistuvan elinkeinorakenteen ja tasa-arvoisen kehityksen alueena. Virastojen, laitosten, kuntasektorin ja yritysten tavoitteita hajauttaa toimintojaan kasvualueiden ulkopuolelle haluttiin helpottaa sekä informaatio- ja kommunikaatioteknologia-alan edellytyksiä toimia maaseudulla parantaa. Tavoitteeksi otettiin myös työmarkkinaosapuolten kanssa luotavat pelisäännöt, jotta osa- tai kokoaikainen etätyö olisi työntekijän aloitteesta esimerkiksi kesäasunnolla tai etätyökeskuksessa mahdollista. Myös etätyötä käyttävien yritysten tukemisedellytyksiä ja rahoituskeinoja sekä etätyöstä koituvia kokonaisuhyötyjä ja -kustannuksia haluttiin selvittää erillisten hankkeiden kautta. (Edilex 2008.)

Vuonna 2002 annetussa periaatepäätöksessä e-työn yhteistoiminnan järjestämisestä valtioneuvosto piti tärkeänä edistää etätyön tarkoituksenmukaista käyttöä sekä eri toimijoiden yhteistyön tiivistämistä työvoima-, alue-, liikenne- ja perhepoliittisista sekä kestäväen kehityksen periaatteisiin liittyvistä syistä. Etätyön ja hajautetun työn suunnitelmallista toteutusta tukevaksi toimielimeksi asetettiin e-työn yhteistoimintaryhmä tehtävänänsä toteuttaa hallitusohjelman ja etätyön kärkihjelman sekä muiden poliittisten päätösasiakirjojen etätyöhön ja hajautettuun työhön liittyvät tavoitteet. (Edilex 2008.)

E-työn yhteistoimintaryhmä jatkoi Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän aiemmin asettaman etätyön teemaryhmän työtä. Yhteistoimintaryhmän tehtäväksi nimettiin e-työn nykytilanteen selvittäminen sekä alaan liittyvän tutkimus- ja hanketyön edistäminen. Yhteistoimintaryhmältä toivottiin myös tiedon levittämistä ja tukea verkostojen muodostumiseen. Erilliseksi teemaksi nostettiin hajautettujen organisaatioiden syntyminen edistäminen sekä hajautetun työn johtamiseen liittyvä tutkimus, suunnittelu ja koulutus. Yhteistoimintaryhmältä toivottiin myös etätyön tulkintaan liittyviä ehdotuksia yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa sekä aihepiiriin liittyvän politiikan yleistä seuraamista. (Edilex 2008.)

Jätteenmäen sekä Vanhasen I ja II hallituksen aika

Jätteenmäen hallituksen (2003) ja myöhemmin Vanhasen I hallituksen (2003–2007) hallitusohjelmassa korostettiin alueiden kehittämisessä kehityserojen

kaventamista ja alueellisen tasa-arvon vahvistamista. Alueiden kilpailukyyn parantamisen lähtökohtana oli alueiden osaamisen, yrittäjyyden ja työllisyyden vahvistaminen hyvinvointiyhteiskunnan perusrakenteiden ylläpitämiseksi. Toimenpiteet haluttiin kohdistaa myös vaikeimmille työttömyysalueille. (Hallitusohjelmat 2008.)

Hallitus painotti tietoyhteiskuntakehityksen edistämistä vahvasti: myös maaseudun yritystoiminnan edellytysten ja julkisten peruspalveluiden saatavuuden turvaamisessa painotettiin uuden teknologian hyödyntämistä. Nopeiden ja kohtuuhintaisten tietoliikenneyhteyksien saatavuudesta huolehtiminen koko maassa nostettiin aluekehityksen turvaamiskeinoksi. Myös etätöiden tekemistä ja sen esteiden poistamista haluttiin edistää. Valtion toimintojen alueellistamista haluttiin jatkaa hyödyntämällä pääkaupunkiseudun ulkopuolisten alueiden olemassa olevia vahvuuksia. (Hallitusohjelmat 2008.)

Hallituksen toimintaan sisältyneen tietoyhteiskunnan politiikkaohjelman tarkoituksena oli kilpailukyyn ja tuottavuuden, sosiaalisen ja alueellisen tasa-arvon sekä kansalaisten hyvinvoinnin ja elämänlaadun lisääminen tieto- ja viestintäteknikkaa hyödyntämällä. Samalla haluttiin säilyttää maamme asema tieto- ja viestintäteknologian johtavana tuottajana ja hyödyntäjänä. Tietoyhteiskuntaohjelman tavoitteisiin kuului nopeiden tietoliikenneyhteyksien kehittäminen ja verkkopalvelujen kattavuuden lisääminen alueellisen tasa-arvon edistämiseksi. Ohjelmaan sisältyneen kansallisen laajakaistastrategian lähtökohtana oli nopeiden tietoliikenneyhteyksien saaminen kohtuuhintaan kaikille kansalaisille vuoden 2005 loppuun mennessä. (Hallitusohjelmat 2008.)

E-töiden yhteistyöryhmän raportissa ja siihen sisältyvissä toimenpide-ehdotuksissa e-töitä eli tietoverkkojen välityksellä tehtävää työtä pidettiin mahdollisuutena vastata tietoyhteiskunnan haasteisiin, työn ja perheen aiempaa joustavampaan yhteensovittamiseen, työssä jaksamisen lisäämiseen sekä mahdollisesti eläkkeelle lähdön siirtämiseen. E-töitä pidettiin myös välineenä osaavan ja motivoituneen henkilöstön rekrytoimiseen ja säilyttämiseen. Yhteistoimintaryhmä painotti tietoliikenneyhteyksien rakentamisen tukemisen tärkeyttä sekä e-töiden roolia tiennäyttäjänä työn tuottavuutta lisäävälle uudelle työtavalle. E-töiden periaatteiden arvioitiin soveltuvan yleisesti työn organisointiin ja e-töiden edistämisen korostettiin kuuluvan organisaation kokonaisvaltaiseen kehittämistyöhön. (Hanhike 2004: 53–55.)

E-töiden yhteistoimintaryhmässä edustettuna olleiden tahojen visiot e-töiden mahdollisuuksista ja merkityksestä hajaantuivat. Ministeriöt suhtautuivat etätöihin sinänsä myönteisesti ja kokivat työelämän uusien keinojen etsimisen tärkeäksi. Käytännön toimenpiteet asian edistämiseksi olivat kuitenkin vähäisiä eikä päätöksiä e-töiden edistämisestä juurikaan tehty. Myös työmarkkinajärjestöt suhtautuivat e-töihin yleisellä tasolla myönteisenä mahdollisuutena, mutta näkökulmat ja painotukset vaihtelivat suuresti työmarkkinaosapuolen oman lähtökohdan mukaan. (Hanhike 2004: 27–52.)

Suomalaiset työmarkkinajärjestöt allekirjoittivat vuonna 2005 etätyötä koskevan eurooppalaisen puitesopimuksen. Etätyötä pidettiin keinona niin työn organisoinnin nykyaikaistamiseen, työ- ja vapaa-ajan yhteensovittamiseen kuin työntekijöiden itsenäisyyden lisäämiseenkin. Sopimuksella luotiin yleiset puitteet etätyön käyttöönotolle ja sen lähtökohtana oli etätyöntekijän oikeuksien säilyminen samoina kuin työnantajan tiloissa toimivilla työntekijöillä. Eurooppalaisen puitesopimuksen hyväksymisellä haluttiin kannustaa työnteon uudelleenorganisointiin ja sopimus toimii myös mallina henkilökohtaisia sopimuksia tehtäessä. (Valtiovarainministeriö 2008.)

E-työn yhteistoimintaryhmän ehdotuksessa valtioneuvoston periaatepäätökseksi vuonna 2006 painotettiin etätyön ja e-työn liittymistä kolmeen keskeiseen yhteiskuntapolitiikan alueeseen: sosiaali-, alue- ja ympäristöpolitiikkaan. Etätyön koettiin tehostavan työtä, kohentavan työelämän laatua sekä parantavan mahdollisuuksia työn, vapaa-ajan ja perhe-elämän yhteensovittamiseen. Yhteistoimintaryhmä painotti myös nopeiden ja kattavien tietoliikenneyhteyksien tärkeyttä, sillä etätyön koettiin helpottavan ruuhka-alueiden liikenneongelmia, vähentävän liikkumiseen käytettyä aikaa, energian kulutusta ja liikennepäästöjä. Etätyötä pidettiin kestäväen kehityksen, asumisen laadun ja maaseudun työpaikkakehityksen näkökulmasta myönteisenä mahdollisuutena. (E-työ toimeksi 2006: 7.)

Vuonna 2006 annetussa valtioneuvoston periaatepäätöksessä eräistä toimenpiteistä e-työn ja etätyön edistämiseksi määriteltiin toimenpanon muotoja ja toimijoiden yhteistyötä e-työn ja etätyön tukemiseksi. Periaatepäätöksen taustalla oli hallitusohjelman tavoite etätyön edistämisestä ja esteiden poistamisesta ja se perustui e-työn yhteistoimintaryhmän laatimaan 19 ehdotukseen. Periaatepäätökseen kuului seitsemän työn organisoinnin määrittelyyn ja organisoinnin edistämiseen, työn joustavuuden lisäämisen edistämiseen sekä työn ja perheen yhteensovittamisen kehittämiseen yleisellä tasolla liittyvää toimenpide-ehdotusta. (Valtioneuvosto 2008.)

E-työn teknisiin edellytyksiin liittyviä toimenpide-ehdotuksia oli myös seitsemän. Tavoitteeksi otettiin etätyön vaikutusten arviointi, etätyön edistäminen liikenteen haittojen vähentämiseksi, tietoliikenneyhteyksien rakentamisen edistäminen sekä synergiahyötyjen etsiminen paikallisen toiminnan ja etätyön välillä. Lähtökohta oli mahdollisuuksien yleisessä selvittämisessä. E-työn muiden edellytysten parantamiseen kuului lisäksi viisi toimenpide-ehdotusta. Esiin nostettiin tiedotuksen lisääminen sekä etätyön huomioon ottaminen rakennusten ja tietojärjestelmien suunnittelussa. (Valtioneuvosto 2008.)

Vuonna 2006 laaditun kansallisen tietoyhteiskuntastrategian 2007–2015 vision mukaan Suomi uudistuu kansainvälisesti vetovoimaiseksi, ihmisläheiseksi ja kilpailukykyiseksi osaamis- ja palveluyhteiskunnaksi. Tieto- ja viestintätekniikan sekä tietoyhteiskuntakehityksen luomien uusien mahdollisuuksien hyödyntämisessä halutaan olla kärjessä ja tieto nostetaan keskeiseksi tuotannontekijäksi.

Asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi strategiatyössä määriteltiin vuosille 2007–2011 kahdeksan kärkihanketta sekä 72 toimenpide-esitystä. (Uudistuva... 2006: 24–43.)

Kansallisessa tietoyhteiskuntastrategiassa erotettiin kolme painopistealuetta, joiden kautta pyrittiin säilyttämään tasapaino työn, perhe-elämän ja vapaa-ajan välillä. Tavoitteisiin kuului etätyön mahdollisuuksien luominen ympäristökuormituksen ja energiankulutuksen vähentämiseksi, kansallisten pelisääntöjen luominen liikkuvalla työllä, etätyölle ja muulle joustotyölle sekä joukkoliikennettä käyttävien mobiilijärjestelmien mahdollisuuksiin panostaminen. Tietoverkkojen katsottiin mahdollistavan maan tasapainoisen aluekehittämisen ja etätyön lisääntymisen. Tavoitteeksi asetettiin alueellisesti kattavat sekä nopeat, luotettavat ja kohtuuhintaiset 100 MB/s yhteysnopeudet, langaton tietoliikenneverkko sekä uusien ja peruskorjattujen rakennusten osalta myös 1 Gb/s nopeuden saavuttavat valokaapeliyhteydet. (Uudistuva... 2006: 24–43.)

Vanhasen II hallituksen (2007-) ohjelmassa painotettiin osaamista, yrittäjyyttä ja uudistumiskykyä hyvinvoinnin kasvun lähtökohdaksi. Alueiden kehittämisessä tavoitteeksi otettiin vahvoihin maakuntiin perustuva monikeskuksinen aluerakenne, joka vahvistaa niin kaupunkialueiden kuin maaseudunkin elinvoimaisuutta. Alueellisen tasa-arvon edistämisen lähtökohdaksi määriteltiin alueiden omat vahvuudet ja osaamiseen perustuva erikoistuminen sekä toimijoiden välinen yhteistyö ja verkottuminen alueiden kesken. Harvaan asutun ja syrjäisen maaseudun kehittämisessä yhdeksi toimenpiteeksi nimettiin etätyön mahdollisuuksien parantaminen. Myös valtionhallinnon työpaikkojen alueellistamista luvattiin jatkaa maan eri osien kannalta aiempaa tasaisemmin. (Hallitusohjelmat 2008.)

Kolmannen kansallisen tietoyhteiskuntastrategian linjausten mukaisesti vuonna 2007 annettiin periaatepäätös kansallisen tietoyhteiskuntapolitiikan tavoitteista vuosille 2007–2011. Periaatepäätöksessä nimettiin näille vuosille yksitoista tavoitetta ja painopistettä, joista yhtenä on etätyön edistäminen. Liikkuvan työn ja mobiilijärjestelmien käyttömahdollisuuksia halutaan edistää ja valtioneuvoston periaatepäätös etätyön ja e-työn edistämisestä laitetaan täytäntöön. Periaatepäätöksen toteuttamista koordinoivan ja seuraavan Arjen tietoyhteiskunnan neuvottelukunnan toimintaohjelma keskittyy viiteen asiakokonaisuuteen, mutta viittauksia etätyön edistämiseen ei toimintaohjelmassa ole. (Arjen tietoyhteiskunta 2008.)

Maaseutupoliittiset kokonaisohjelmat

Maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa vuosille 2001–2004 (Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupolitiikka) etätyö nähtiin monipuolisena työn hajauttamisen mahdollisuutena. Lähtökohdaksi oli, että etätyön ei tarvitse olla jatkuvasti kotona tehtävää työtä, vaan se voi olla liikkuvaa työtä, kyläkohtainen etätyöpiste tai

ns. call center. Myös osittainen etätö nähtiin yhtenä vaihtoehtona. Etätöitä pidettiin maaseudun ja koko yhteiskunnan kehittämisen kannalta tärkeänä teemana, josta on etua myös kaupungeille. Pitkien työmatkojen ja ruuhkissa liikkumisen sijaan työntekijä voi asua haluamassaan paikassa, jolloin saavutetaan monenlaista hyötyä. Työntekijöiden vapaa-aika lisääntyy, poismuutto maaseudulta vähenee eikä kaupunkeihin tarvitse rakentaa uusia asuntoja ja palveluja. Työ tehostuu, työtiloissa säästetään ja ympäristö hyötyy. (Ihmisten maaseutu... 2000: 146–148.)

Kokonaisohjelmassa ehdotettiin toimenpiteitä etätöiden edistämiseksi yhdessä verohallinnon ja työmarkkinaosapuolten kanssa, jotta esimerkiksi kesämökillä työskentelyyn ja etätöiden työsuhdeluonteeseen liittyviin tulkintaongelmiin löydetään ratkaisu. Työntekijöille kaivattiin virallista oikeutta tehdä työtä kotona yhtenä päivänä viikossa, jos työn laatu ja työtilanne antavat siihen mahdollisuuden. Suurimpana esteenä etätöiden laajenemiselle pidettiin kuitenkin työnantajien ja työyhteisöjen virheellistä asennoitumista. Jotta etätö hyväksyttäisiin yhdeksi työnteon muodoksi, tarvitaan uusia pelisääntöjä ja johtamismalleja. (Ihmisten maaseutu... 2000: 148–149.)

Etätöiden laajenemisen vauhdittamiseksi kokonaisohjelmassa ehdotettiin myös tehokasta tiedottamista ja taloudellisia houkuttimia. Tietoa etätöiden soveltamisesta koituvista hyödyistä ja kustannuksista toivottiin. Tietoliikenteestä aiheutuvat kustannukset tulisi saada verovähennyskelpoiseksi ja yritysten olisi saatava verovähennys etätöntyöntekijöistä tai -päivistä. Jotta etätö laajenisi merkittävästi myös kaikkein syrjäisimmille alueille, olisi yhteiskunnan taattava tehokkaat tietoliikenneyhteydet kohtuulliseen hintaan kaikille alueille. (Ihmisten maaseutu... 2000: 105, 146–149.)

Maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa vuosille 2005–2008 (Elinvoimainen maaseutu – yhteinen vastuumme) korostettiin edelleen organisatorisia muutoksia ja työkuultuurin kehittymistä luottamusta tukevia työskentelytapoja suosivaksi. Etätöiden ohella puhuttiin jo laajemmin e-työstä. Edellisestä kokonaisohjelmasta poiketen etätöiden hyötyinä tuotiin nyt esiin myös esimerkiksi työn ja perhe-elämän yhdistäminen, lisääntynyt työrauha, vajaakuntoisten paremmat mahdollisuudet osallistua työelämään sekä osaajien pitäminen yrityksissä kilpailutilanteessa. Myös valtionhallinnon alueellistamistoimia pidettiin maaseudun kannalta myönteisinä mahdollisuuksina. (Elinvoimainen maaseutu... 2004: 173–177.)

Kokonaisohjelmassa korostettiin julkisen hallinnon mahdollisuuksia ottaa etätö yhdeksi työmuodoksi. Eri organisaatioissa on järkevää vauhdittaa etätöiden yleistymistä erityisin kehittämishankkeiden avulla. Etätöistä kiinnostuneiden työntekijöiden selvittämisen jälkeen voidaan sopia työpaikkakohtaisista pelisäännöistä. Perinteisen kotona tapahtuvan pysyvän etätötyöskentelyn sijaan painotettiin call centerien luomisen ja osa-aikaisen etätöiden mahdollisuuksia. Vaihtoehtoisena etätöiden toteuttamismuotona ovat myös kyllin ja kirkonkyllin syntyvät usean etätöntyöntekijän ja -tekijän yhteisiä toimipisteet ja työkievarit, jolloin säästetään

useiden osapuolien kustannuksia ja luodaan sosiaalisia työyhteisöjä. (Elinvoimainen maaseutu... 2004: 173–177.)

Kokonaisohjelmassa painotettiin toimivien tietoliikenneyhteyksien merkitystä etätöiden tekemisen edellytyksenä. Maaseudun kannalta on tärkeää, että nopeat kohtuuhintaiset laajakaistayhteydet ovat tasavertaisesti saatavilla koko maassa ja kaikissa kylissä. Julkisen vallan on koordinoitava alueellisten laajakaistaverkko-suunnitelmien toteuttamista ja toimenpiteet haja-asutusalueiden kehittämiseksi on toteutettava täysimääräisesti ja tehokkaasti. Toimivat tietoliikenneyhteydet ovat maaseudun kehittämisen kannalta tärkeitä, jotta yhteydenpito esimerkiksi kesämökeillä toimii. (Elinvoimainen maaseutu... 2004: 96–99, 184–186.)

Poliittiset ohjelmat

Vihreä liitto

Vihreä liitto kokee nykyisen aluepolitiikan lähtökohdan eli alueellisten vahvuuksien vahvistamisen itse asiassa tasapainottaville kehityspyrkimyksille vastakkaisena toimintamallina. Omaehtoinen kehittäminen ei toimi syrjäseuduilla, joissa peruslähtökohdat ovat muita heikommät. Maaseudun asuttuna pitämiseen on löydettävä uusia ja aiempaa järeämpiä keinoja. Vihreä aluepolitiikka pohjautuu aina luonnon kestävyyden ja ympäristövaikutusten huomioon ottamiseen ja se jakautuu kolmeen teemaan: perustulon käyttöönottoon, etätömallien kehittämiseen ja alueellistamisen jatkamiseen. (Pohtiva 2008.)

Etätöiden edistäminen edellyttää Vihreän liiton mukaan valtakunnallisen etätöohjelman laatimista sekä poliittista sitoutumista tämän ohjelman toteuttamiseen. Etätöiden tekemisen mahdollisuutta pidetään työn luonteen sen salliessa työntekijän perusoikeutena ja etätöiden toteutuminen halutaan turvata selkein työntekijän ja työnantajan välisin sopimuksin. Näin päästään vanhentuneista työ-, organisaatio- ja johtamiskulttuureista tilanteeseen, jossa työpaikalla vietetyn ajan sijaan tehdyt tulokset ratkaisevat. Työntekijän ajankäyttöinen vapaus lisää samalla innovatiivisuutta. (Pohtiva 2008.)

Etätöiden haasteena on uuden toimintakulttuurin oppiminen. Työntekijältä edellytetään tulosvastuullisuutta, mutta vaarana on uupuminen liian suuren työtaakan alle sekä työ- ja vapaa-ajan rajan hämärtyminen. Myös työtiloihin ja yhteydenpitoon on kiinnitettävä huomiota. Etätö on otettava työaikalainsäädännössä huomioon ja julkisella sektorilla etätö on otettava yhdeksi vaihtoehtoiseksi työmuodoksi. Keskeisin etätöiden toteuttamiseen vaikuttava haaste liittyy Vihreän liiton näkemyksen mukaan kuitenkin kohtuuhintaisen tietoliikenneyhteyksien toteuttamiseen tasapuolisesti kaikille ihmisille ja yrityksille kaikkialla maassa. (Pohtiva 2008.)

Vihreä liitto korostaa laajakaistan rakentamista vapaan markkinatalouden ehdoilla, mutta syrjäisimmillä alueilla kehittämiseen voidaan käyttää myös julkista tukea. Tällöinkin tukipolitiikan tulisi kohdistua asukkaiden omatoimiseen työhön yhteyksien rakentamiseksi. Maaseudun kehittämiseen ja etätyövaihtoehtojen luomiseen kuuluu myös kyläkoulujen kehittäminen paikallisiksi etätyökeskukseksi. Maaseudun asutus halutaan kuitenkin keskittää kylätaajamiin: erityisesti rantojen rakentamiseen vihreät suhtautuvat kriittisesti. Myös kakkosasumisen huolestuttavaan lisääntymiseen tulisi kasvavan energiankulutuksen takia kiinnittää huomiota. (Pohtiva 2008.)

Vahva pyrkimys liikenteen määrän vähentämiseen ja kulutustapojen muuttamiseen edellyttää myös etätyön edistämistä. Hyödyt ovat Vihreän liiton näkemyksen mukaan selvät: etätyötä lisäämällä ruuhkat, liikenneinvestoinnit ja liikenteen päästöt vähenevät. Myös kokousmatkoja voidaan korvata tietotekniikan kautta. Etätyön ansiosta kulutuskäyttäytyminen ohjautuu kodin lähiympäristöön automarkettien sijaan. Etätyön tekemiseen osittain tai kokonaan tulisikin kannustaa nopeiden verkkoyhteyksien rakentamisen tukemisen lisäksi verotuksella, lainsäädännöllä ja tiedotuksella. Työpaikkojen johto tulisi myös sitouttaa työmatkaliikenteen ohjaamiseen ja tähän liittyen etätyön edistämiseen. (Pohtiva 2008.)

Vihreällä liitolla alueellistamisen jatkaminen on osa laavaa aluepolitiikkaa ja keino vahvistaa alueellisia keskuksia pääkaupunkiseudun jatkuvan keskittymisen sijaan. Hajasijoituksessa Vihreä liitto korostaa organisaatioiden toimintakyvyn säilyttämistä ja henkilöstön huomioon ottamista muutoksessa. Toimintojen alueellistamista pidetään kokonaisten yksikköjen ohella varteenotettavana vaihtoehtona. Erityisen hyvin alueellista kehittämistä voidaan edistää myös siirtämällä korkeakoulujen resursseja maakuntiin. (Pohtiva 2008.)

Keskusta

Keskustan tavoitteena on luoda asuinpaikan ja elinympäristön valinnanmahdollisuuden mahdollistavaa aluepolitiikkaa. Uusi aluepolitiikka perustuu kunkin alueen osaamisen ja voimavarojen hyödyntämisen pohjalle, jolloin koko maata voidaan kehittää tasapainoisesti maakuntien vahvojen kaupunkiseutujen ympärille. Asukkaita ja yrityksiä houkutellessaan verokannustimin muuttamaan maaseudulle. Puolue tukee myös valtiorahallinnon toimintojen ja tehtävien alueellistamisen jatkamista. Vaikutukset nähdään myönteisinä sekä maakuntien että pääkaupunkiseudun kannalta, kunhan henkilöstön asema otetaan muutoksissa huomioon. (Pohtiva 2008.)

Etätyön mahdollisuudet ja väestön ikääntyminen johtavat vapaa-ajan asuntojen yhä laajempaan käyttöön, joten byrokraattiset esteet etätyön tekemiseltä

vapaa-ajan asunnolla on poistettava. Etätyötä kehitetään määrätietoisesti verkäytäntöjen ja työelämän pelisääntöjen kautta. Myös tietoyhteiskuntakehitystyötä halutaan jatkaa. Keskustan tavoitteena on rakentaa uudenaikaiset tietoliikenneyhteydet koko maahan ja jokaiseen talouteen. Tieto- ja viestintäteknologian kehitys mahdollistaa liikkuvan työn ja etätyön entistä useammalle työntekijälle ja lisää osaltaan mahdollisuuksia arvioida työn hajauttamista. (Pohtiva 2008.)

Kristillisdemokraatit

Kristillisdemokraattien mielestä koko maan asuttuna pitäminen ja monipuolisen elinkeino- ja palvelurakenteen turvaaminen on tärkeää. Aluepolitiikassa pyritään parantamaan työllisyyttä ja kaventamaan asuinpaikasta johtuvia elintasoroja. Työn tekemisen edellytyksiä on maaseudulla parannettava muun muassa luomalla riittävät tietoliikenneyhteydet syrjäseuduille. Puolueen mielestä valtion toimintojen alueellistamista tulee jatkaa ja yksiköitä hajasijoittaa aina muutosten yhteydessä. Edellytyksenä pidetään uuden tietoteknologian hyödyntämistä ja sijaintipaikkunnasta riippumattomia toimintamahdollisuuksia. (Pohtiva 2008.)

Alueiden tasapainoista kehitystä, maaseudun kehittämistä ja maaseutupolitiikkaa voidaan tukea etätyön edistämishä. Kuntia kannustetaan paluumuuton, maaseutukuntien omaleimaisuuden ja etätyön mahdollisuuksien aktiiviseen markkinointiin. Etätyö vähentää työmatka- ja polttoainekuluja, työmatkoihin kuluu aikaa ja työtilakustannuksia sekä helpottaa työntekijöiden rekrytointia. Ympäristön ja yhteiskunnan saamien hyötyjen ohella se edistää työntekijöiden terveyttä ja hyvinvointia. Kristillisdemokraatit painottavatkin etätyön etuja erityisesti perheen ja työelämän yhteensovittamisen näkökulmasta. (Pohtiva 2008.)

Muut puolueet

Kokoomus painottaa maaseutuohjelmassaan, että maa- ja metsätalouteen pohjautuvalle maaseudulle tarvitaan uusia elinkeinoja ja ihmisiä. Tällaisiin mahdollisuuksiin kuuluvat myös etätyöksi soveltuvat tietotyötehtävät. Etätyön etuina nähdään työmatkaliikenteen väheneminen, työn tuottavuuden lisääntyminen, työolojen inhimillistyminen ja asuinpaikan valinnan vapautuminen, mutta toisaalta Kokoomus painottaa vahvasti etätyön vapaaehtoisuutta ja tarkkojen pelisääntöjen luomista. (Pohtiva 2008.)

Tietoliikenneyhteyksien toimivuus yksityisen kilpailun ulkopuolelle jääneillä alueilla on Kokoomuksen mielestä varmistettava. Etätyötä tehdään joko kotona tai erityisissä etätyöpisteissä eli tietohalleissa. Pallo etätyön edistämishä heitetään kunnille: erityisten tietohallien rakentamisessa niillä voi puolueen mielestä olla samanlainen tilojen rakentajan ja yhteyksien järjestäjän rooli kuin kunnallisten

teollisuushallien rakentamisen aikakaudella. Alueiden tasapainoisen kehittämisen turvaamiseksi myös virastoja ja laitoksia on hajasijoitettava nopeasti maakuntakeskuksiin. Siirrot on toteutettava tarkoituksenmukaisesti laitosten toiminnallisuus turvaten ja alueiden osaamispääomaa vahvistaen. (Pohtiva 2008.)

Ruotsalainen kansanpuolue edellyttää uudenlaista, kaikkia tasapainoisesti hyödyttävää aluepolitiikkaa. Uusien työpaikkojen luominen kasvukeskusten ulkopuolelle ei ole helppoa. Ruotsalaisen kansanpuolueen mukaan toimenpiteiden perusehtona on kuitenkin panostaminen infrastruktuuriin, vero- ja maksupolitiikkaan sekä ennen kaikkea uusiin yrityksiin. Yhtenä mahdollisuutena on etätyön kehittäminen, jossa julkisen sektorin olisi näytettävä esimerkkiä. Puolueen mukaan hyviä kokemuksia on etätyössä saatu etenkin yritysten puhelinpalvelukeskusten siirrosta pienemmille paikkakunnille. Kuntien ja maakuntien olisi oltava aktiivisia alueidensa kehittämisessä. (Pohtiva 2008.)

8. YHTEENVETO

Hajasijoituksen ja tietokoneiden aika

Työn hajauttamista, alueellistamista ja etätöitä on pohdittu ja kokeiltu Suomessa jo vuosikymmenten ajan. Ensimmäisen kerran virastojen ja laitosten hajasijoitusta suunniteltiin pääkaupunkiseudun kasvun hillitsemiseksi 1960-luvun alussa eli jo ennen maaltamuuton voimistumisen aikakautta. Saman alan toimintojen siirtämisestä saatavaa synergiaa sekä alueiden omia vahvuuksia hyödyntämällä maakuntiin haluttiin luoda vahvoja ja monipuolisia keskuksia. Maan eri osia haluttiin kehittää tasapuolisesti, mutta maatalouden laitoksia lukuun ottamatta siirtosuunnitelmat kohdistuivat hyvien liikenneyhteyksien varrella sijaitseviin kaupunkeihin.

Hajasijoitustoimenpiteiltä edellytettiin hyvää valmistelua. Hajasijoituskomitean 1970-luvun alussa tekemän perusteellisen esityksen mukaan kaikkiaan 30 valtionhallinnon virastoa tai laitosta olisi siirretty kokonaan tai osittain pääkaupunkiseudun ulkopuolelle. Ajan henki puolsi kuitenkin keskittämistä ja tehostamista eivätkä kaikki hyväksyneet hajasijoitusajatusta. Kiista koski erityisesti tärkeimpiä hallituspuolueita. Keskustapuolue kannatti, mutta sosialidemokraatit vastustivat virastojen ja laitosten siirtämistä maakuntiin. Hajasijoituksen torjuivat hyvin vahvasti myös virastojen omat työntekijät.

Voimakkaimpien maaltamuuttovuosien jälkeen maaseutu koettiin 1970-luvun lopussa ja 1980-luvulla aiempaa houkuttelevammaksi asuinympäristöksi. Samanaikaisesti alettiin markkinoida myös ensimmäisiä kotikäyttöön soveltuvia tietokoneita. Ulkomaisten esimerkkien mukaisesti myös Suomessa viriteltiin keskustelua uudesta tietoyhteiskunnasta ja tietotekniikan monista mahdollisuuksista. Jos työ siirrettäisiin kotiin tai kodin läheisyyteen luotavaan etätöypisteeseen, voitaisiin työmatkoista luopua. Ajan ja paikan vapaus mahdollistaisi työn ja perheen yhteensovittamisen sekä uudentyypisen yhteisöllisyyden.

Kotona työskentely oli pääosin kohdistunut muihin kuin tietotyöammatteihin. Työtä varsinaisilta työpaikoilta siirrettiin toki koteihin esimerkiksi teollisuuden kokoonpanotehtävissä, mutta tämä oli tavallisesti työntekijöiden lastenhoitoon ja työmatkaongelmiin tai työnantajan toiminnan laajenemiseen liittyvä väliaikainen ratkaisu eikä suinkaan itsetarkoitus. Ajatus tietokoneen hyödyntämisestä työelämässä kuitenkin kiinnosti, sillä uudelle muotilaitteelle ei aluksi tahtonut löytyä edes käyttöä. Kalliiden tietokoneiden käytön painopiste oli vielä pelaamisessa ja leikkimisessä eikä suinkaan hyödyllisissä tehtävissä.

Pohdinta työn tekemisestä kotona tietokoneen avulla herätti sekä innostusta että torjuntaa. Etätöitä pidettiin mahdollisuutena niin maaseudulla kuin kaupungeissakin ja esimerkiksi pitkien työmatkojen jäämistä pois pidettiin hyvänä

asiana. Innostuneimpia etätystä olivat tosin ne, joille se ei työn luonteen takia ollut edes mahdollista. Halukkuutta siirtyä työpaikalta kokoaikaiseen etättyöhön ei sen sijaan ollut eivätkä työnantajatkaan varauksetta kiinnostuneet uudesta mahdollisuudesta. Ensimmäisistä etättyökokeiluistakin saadut kokemukset muistuttivat työtapaan liittyvistä hyvistä ja huonoista puolista.

Työn hajauttamiseen ei uskottu myöskään valtakunnan tasolla. Uusien elinkeinojen tarve maaseudulla tunnustettiin, mutta maatilatalouden sivuelinkeinojen vahvistaminen asetettiin etusijalle. Pyrkimyksessä maan alueellisesti tasapainoiseen kehittämiseen ei toisaalta luotettu hajasijoitukseenkaan, sillä keskustapuolueella ja sosialidemokraateilla oli edelleen erilainen näkemys toimenpiteiden järjestyksestä. Koko maan edun korostaminen ja siirtohankkeiden kalleus ja hankaluus asetettiin vastakkain. Siirrettäväksi ehdotettujen laitosten henkilöstö vastusti tiukasti suunnitelmia ja muuttojen kielteisistä vaikutuksista maalattiin vakavia uhkakuvia.

Koska siirtopäätösten ja sijaintipaikkakuntakiistelyn kanssa samanaikaisesti valmisteltiin jo koko hajasijoitustoiminnan lopettamista, etenivät toimenpiteet verkkaisesti. Toisenlaiseen hallintotapaan siirryttäessä 1970-luvun hajasijoitus-suunnitelma jäikin kahta poikkeusta lukuun ottamatta kokonaan toteutumatta. MTT:n siirto Jokioisille toteutui ohjelman ulkopuolisena hankkeena, mutta siihenkin sisältyi suurta epävarmuutta, vastustusta ja sopeutumisvaikeuksia. Laitoksen uuden sijaintipaikkakunnan näkökulmasta uudet työpaikat ja asukkaat olivat luonnollisesti erittäin tärkeitä.

Tietotupien ja etättyön aika

1990-luvun alun taloudellisen laman aikana osa suurten kaupunkien asukkaista suunnitteli maallemuutosta ratkaisua taloudellisiin ongelmiin ja työttömyyteen. Asuminen luonnonläheisessä ympäristössä yhdistettiin myös maaseudun uusiin mahdollisuuksiin. Tietokoneet olivat yleistyneet, mutta niitä käytettiin edelleen lähinnä pelaamiseen ja muuhun viihteeseen. Tähän tilanteeseen erityiset tietotuvat sopivat hyvin. Pyrkimys uuden tietoyhteiskunnan tuomisesta haja-asutusalueille sisälsi tietokoneen käytön opettamisen lisäksi ajatuksen kylien kehittämisestä ja työtehtävien tarjoamisesta. Tietotupia pidettiin uutena mahdollisuutena niin paikallisille asukkaille, maallemuuttajille kuin kesäasukkaillekin.

Etäisyyskien korvautuessa tietoliikenneyhteyksillä yhä useamman uskottiin haluavan muuttaa viihtyisään maaseutuympäristöön. Maaseutupolitiikassa ja -tutkimuksessa uskottiin ja toivottiin ennen kaikkea vapaiden ammattien harjoittajien sekä korkeasti koulutettujen kaupunkilaisten muuttavan maalle etättyöntekijöiksi ja osa-aikaisiksi luomuviljelijöiksi. Maaseudun kehittämiseen etättyö antoi vahvan suuntaviitan ja tietotuvista tuli suorastaan maaseudun tulevaisuudenuskon

ilmentäjiä. Maaseudun kehittämisessä uskottiin kattavaan tietotupaverkostoon, jonka rakentamisvastuu osoitettiin kunnille. Myös yritysten hajautumishalukkuuteen ja kesäasukkaiden kiinnostukseen tehdä työtä maaseudulla luotettiin vahvasti, kunhan vain asenteet muuttuvat.

Valtakunnantasolla uuden teknologian ja maaseudun uusien työpaikkojen yhteyttä pidettiin mahdollisena, mutta suuriin muutoksiin ei uskottu. Käytännön puoluepolitiikassa tietotupia tai etätyötä ei sen sijaan tässä vaiheessa juuri tunnustettu maaseudun mahdollisuutena. Vaikka koko maan asuttamista pidettiin tärkeänä, perustui elinkeinojen edistäminen edelleen maa- ja metsätalouden sivuelinkeinojen kehittämiseen. Toisaalta työntekijöillä tai työnantajilla ei edelleenkään ollut kiinnostusta siirtyä kokoaikaiseen etätyöhön pois varsinaisilta työpaikoilta. Osa-aikaista etätyötä pidettiin hyvänä mahdollisuutena, mutta etätyökeskuksistakaan ei innostuttu eivätkä työnantajatkaan halunneet siirtää työtehtäviä tietotupiin.

Etätyötä oli vaikea määritellä, sillä tietokonetta kotona käyttäneet tekivät tavallisesti ylitöitä. Kotona työtä tehneet olivat opettajia lukuun ottamatta puolestaan muita kuin tietotyön ammattilaisia. Koteihin sijoittuneet etätyökokeilut olivatkin kaukana etätyön todellisuudesta, koska etätyö tarkoitti lähinnä sähköpostin lukemista iltaisin ja öisin. Laajat valtakunnalliset ja paikalliset kokeilut kärsivät puolestaan lamasta, sillä työtehtäviä oli vaikea saada varsinaisten työpaikkojen ulkopuolelle. Toisaalta työntekijätkään eivät halunneet vaihtaa paikkakuntaa etätyömahdollisuuden kautta. Työtä ja vapaa-aikaa ei ylipäätään haluttu sekoittaa keskenään.

Myös tietotuvilla oli ongelmia. Toimeksiantajia ei laman takia saatu eikä maaseudun asukkailla ollut tietotuville muutenkaan tarvetta. Tietotekniikasta kiinnostuneet hankkivat vähitellen omat koneet kotikäyttöön. Kunnat eivät innostuneet tietotupien ylläpidosta, joten toiminta oli projektien päättyessä helppo lopettaa. Tutkijoiden näkemykset tietotuvista ja etätyöstä maaseudun mahdollisuudesta olivatkin ristiriitaisia. Toiset uskoivat asiaan, kunhan kehittämistä jatketaan ja keinot keksitään. Toisaalla tietotuvat nimettiin armotta jo maallemuuttajien elämäntaparomantiikaksi.

Laman päätyttyä 1990-luvun kuluessa muuttoliike kaupunkeihin kiihtyi jälleen. Syvälle maaseudulle muuttavat olivat työttömiä ja eläkeläisiä, kun taas lapsiperheet hakivat turvallista ja virikkeellistä asuinympäristöä työssäkäyntietäisyyden päässä keskuksista. Tietokoneet yleistyivät maltillisesti, mutta käyttäjien eli nuorten aikuisten asuinpaikkojen mukaisesti ne yleistyivät kaupungeissa eivätkä syrjäseuduilla. Etätyön määrittely koettiin edelleen ongelmalliseksi. Sähköpostin lukeminen kotona iltaisin ja viikonloppuisin ei oikeastaan ollut etätyötä, mutta työnantajan kanssa tehdyn sopimuksen mukaista etätyötäkään harva teki.

Halukkuutta satunnaiseen etätyöhön oli periaatteessa paljon ja osalle työtapa olisi ollut myös mahdollinen. Käytännön arjessa laajaa siirtymistä ei kuitenkaan tapahtunut. Etätyön määrittämisen vaikeuden takia kiinnostus etätyöhön vaih-

teli sen mukaan, miten ja keneltä asiaa kysyttiin. Myös etätyökokeiluista saatiin vaihtelevia tuloksia. Etätyön hyvät ja huonot puolet tulivat poikkeuksetta aina esiin, ja etätyön onnistumisen kokemus riippui niin henkilökohtaisista kuin organisaatiokohtaisistakin painotuksista ja arvostuksista. Sama asia saattoi olla etätyössä sekä myönteinen että kielteinen piirre.

Etätyö säilyi edelleen maaseudun mahdollisuutena ja Euroopan unionin linjausten mukaisesti esiin nostettiin suuria visioita. Etätyön uskottiin sopivan lähes kenelle tahansa ja koko Suomea pidettiin puhtaana, etätyöhön erinomaisesti soveltuvana asuinympäristönä. Epäilevät äänet jäivät vähemmistöön, kun etätyöstä kaavailtiin ratkaisua ympäristöongelmiin ja työttömyyteen. Maaseudun kehittämisessä myös ajatusta tietotuvista pidettiin edelleen vahvasti esillä ja etätyölle laadittiin oma kehittämisohjelma. Etätyötä ja verkottumista haluttiin edistää, jotta uusi joustavan työkuulttuurin periaate toteutuisi. Myös julkisen sektorin toimenpiteitä ja esimerkkiä kaivattiin. Etätyön laajaa toteutumista pidettiin mahdollisena, kunhan vain kansalaisten asenteet muuttuisivat.

Valtakunnantasolla pyrkimys suomalaiseen tietoyhteiskuntaan, taloudelliseen kasvuun ja joukkotyöttömyyden nujertamiseen sisälsi myös ajatuksen etätyön edistämisestä. Etätyö vähentäisi työmatkoja ja tukisi näin kestäväää kehitystä, kansalaisten entistä parempaa elämänlaatua sekä mahdollisuutta asua haluamassaan paikassa. Poliittiset puolueet nostivatkin nyt yksissä tuumin Vihreän liiton johdolla etätyön yhdeksi maaseutupolitiikan keinoksi. Etätyöllä uskottiin olevan maaseudun näkökulmasta mittaamattomat mahdollisuudet.

Kesämökkien, alueellistamisen ja lukemattomien tavoitteiden aika

Halukkuus muuttaa maaseudulle on 2000-luvulla ollut huomattavasti todellista maallemuuttoa suurempaa. Maaseutu kiinnostaa erityisesti lapsiperheitä ja eläkeläisiä, mutta nuorten aikuisten asuinpaikka määräytyy tavallisesti työpaikan sijainnin perusteella. Syrjäiselle maaseudulle muuttavat ovat tavallisesti varttuneempaa väkeä. Sijainnista riippumatta koko maaseutu on joka tapauksessa jo osa tietoyhteiskuntaa. Tietokone on arkipäivää miltei kaikkialla ja laajakaistayhteyksiä vaaditaan tasa-arvon nimissä myös maaseudulle. Tietoliikenneyhteyksien toimivuutta pidetään jopa maaseudun elinmahdollisuuksien turvaajana.

Etätyö on luonteeltaan satunnaista joustotyötä, jota tekevät tavallisesti suunnittelu-, opetus- ja asiantuntijatehtävissä toimivat ylemmät toimihenkilöt. Etätyöntekijät asuvat yleensä suurissa kaupungeissa ja työpaikalla käydään mahdollisesta etätyöstä huolimatta päivittäin. Halukkuus ja mahdollisuus tehdä etätyötä on tavallisesti toteutunaa huomattavasti suurempaa. Kiinnostus kohdistuu kuitenkin yksinomaan työn joustotapoihin eikä kokoaikaiseen etätyöhön olla valmiita. Kodin ja työpaikan välinen ero halutaan säilyttää.

Pendelöijät kokevat työmatkansa yksilöllisesti, mutta pitkiäkään etäisyyskyksiä ei yleensä pidetä rasittavina. Työn ja kodin välistä matkaa voidaan pitää myönteisenä siirtymänä työstä vapaa-aikaan. Etätyö ei olekaan yhteydessä työmatkan pituuteen, ellei matka ylitä 100 kilometriä. Etätyötä tekevät ylempät toimihenkilöt tavoittelevat valinnallaan työrauhaa ja vapautta. Maallemuuttajien kiinnostus etätyöhön on erittäin suurta, mutta muun väestön tavoin todellinen etätyö on määrällisesti huomattavasti tätä vähäisempää.

Vapaa-ajan asukkaiden etätyö on varsin harvinaista, mutta kesämökkiläisiä ei voi toisaalta edes pitää yhtenäisenä ryhmänä. Eniten mökeillä viettävät aikaansa työelämästä jo sivussa olevat eläkeläiset eivätkä monet mökitkään sovellu ympärivuotiseen asumiseen. Suurin osa vapaa-ajan asukkaista haluaa viettää mökillä kesälomaansa, saunoa ja harrastaa. Työ ja vapaa-aika halutaan pitää erillään, joten etätyöhön suhtaudutaan varsin kielteisesti. Mökkiä ei edes pidetä uskottavana työnteon paikkana. Poikkeuksiakin tosin löytyy: joillekin viihtyisä luonnonympäristö on niin tärkeä, että töitä voidaan loma-aikojen ulkopuolella tehdä myös vapaa-ajan asunnolla. Töihin keskittyminen edellyttää kuitenkin yksinoloa tai molempien puolisoitten etätyötä mökillä.

Uusista työn hajauttamisen tavoista on saatu vaihtelevia kokemuksia. Mobiili joustotyö ei välttämättä onnistu ahtaissa junissa ja työpaikkojen siirto maaseudulle herättää vastustusta. Vetovoimainen ja riittävän suuri keskus, kuten Kuusamo, voi kuitenkin onnistua hankkimaan runsaasti uusia puhelinpalvelualan työpaikkoja. Kokemukset hallituksen alueellistamistoimenpiteistä ovat ristiriitaisia. Maaseudulla jokaisesta uudesta työpaikasta iloitaan, mutta alueellistamisohjelman tavoitteena on luoda vahvoja aluekeskuksia eikä työpaikkoja siirretä pienille paikkakunnille kuin poikkeustapauksissa. Koska virastojen henkilöstö vastustaa poikkeuksetta alueellistamista, ovat pakkosiirrot kohdanneet suuria ongelmia. Vapaaehtoiseen rekrytointiin perustuneet alueellistamistoimet ovat sen sijaan onnistuneet hyvin.

Ajatus etätyön monenlaisista hyödyistä on säilynyt 2000-luvulla vahvana. Liikkumisen vähentymisellä ja ympäristöseikoilla etätyötä perustelevat kannattajat ovat kohdanneet kuitenkin yhä vahvemman vastapuolen etätyön vapauden kyseenalaistajista. Työn ja vapaa-ajan sekoittuminen ja työntekijöiden mahdollinen loppuunpalaminen koetaan yhä selvemmin etätyön ongelmana. Toisaalta tiimityö, sosiaalisten kontaktien tarve ja työntekijöiden asuminen kaupungeissa eivät tue ajatuksia etätyön ja maallemuuton yhdistämisestä.

Etätyötä ei ole kuitenkaan hylätty tai unohdettu. Tietoyhteiskunnan tavoitteet sisältävät poikkeuksetta etätyön joko mainintana tai laajempina alakokonaisuuksina. Toiveet työn hajauttamisesta rönnyilevät ohjelmissa, raporteissa, päätöksissä ja suunnitelmissa laajoina. Etätyötä pidetään virallisissa kannanotoissa edelleen sopivana työtapana niin etätyökeskuksissa kuin kesämökeilläkin. Etätyön mahdollisuuksia halutaan selvittää, edistää, tukea ja kehittää. Uutta teknologiaa

halutaan hyödyntää ja tietoliikenneyhteyksien alueellinen kattavuus halutaan turvata. Etätyön hyödyt muistetaan vuodesta toiseen.

Etätyö pysyy tiukasti myös maaseutupoliittisissa kokonaisuohjelmissa, vaikka painopistettä on siirrettykin osa-aikaisen etätyön suuntaan. Liikkuva etätyö ja call centerit edustavat uudempia vaihtoehtoja, mutta myös perinteisiin kylien etätyöpisteisiinkin luotetaan edelleen. Etätyön yleistymiseen uskotaan vahvasti, kunhan työnantajien vääristä asenteista päästään eroon. Etätyölle ehdotetaan taloudellisia pörkkanoita ja sille toivotaan vetoapua julkisesta hallinnosta. Poliittisista päättäjistä etätyön ei ainakaan pitäisi olla kiinni, sillä Vihreän liiton johdolla puolueet ovat vihdoinkin ottaneet etätyön poliittisiin ohjelmiinsa erittäin laajasti.

9. JOHTOPÄÄTÖKSET

Työn hajauttamista ja erityisesti etätöitä on pidetty jo pitkään tärkeänä mahdollisuutena, mutta tulokset ovat olleet vaatimattomia. Työn ja perhe-elämän rajasta halutaan pitää kiinni, eikä varsinaiseen etätöihin haluta siirtyä. Erillisistä etätöistä on saatu 1980-luvulta lähtien kielteisiä kokemuksia eivätkä ne ole yleistyneet. Etätöiden todellisuus tunnetaan heikosti ja siksi aihepiiri saatetaan yhä edelleen yhdistää kyläkoulujen tai kirjastojen mahdollisuuksiin. Uudeksi tavoitteeksi on vähitellen noussut etätöiden edistäminen vapaa-ajan asunnoilla, vaikka suuri osa runsaasti aikaa mökeillään viettävistä on eläkeläisiä. Työssä käyvät oleilevat mökeillään lähinnä kesälomallaan ja haluavat silloin pysyä erossa työasioista.

Eri vuosikymmenten kehitystä seurattaessa jää miettimään tavoitteiden ja haaveiden sekä todellisuuden välistä ristiriitaa. Kyselytutkimuksissa ihmisten on helppo kertoa maallemuuttohalukkuudestaan tai kiinnostuksesta tehdä etätöitä, mutta käytännössä haaveet jäävät toteutumatta. Työpaikan sijainti asuinseudulla estää tavallisesti muuttamisen, mutta tämä ei riitä selitykseksi. Esimerkiksi ajankohtainen alueellistamiskeskustelu osoittaa, että vapaaehtoiseen muuttamiseen toiselle paikkakunnalle ei ole suuria valmiuksia. Vaikka työpaikka-asiat olisivat kunnossa ja uusi asuinympäristö tarjoaisi hyvät palvelut, ei muuttoon ole välttämättä lainkaan halukkuutta.

Työn hajauttamisesta käydyn keskustelun pohjalta herää kysymys siitä, miten paljon kansalaisten käyttäytymistä voidaan ohjata valmiiden tavoitteiden pohjalta? Valtakunnallisten ohjelmien sekä käytännön arjen välinen ristiriita osoittaa, että todellisuutta on erityisillä keinoilla vaikeaa muuttaa väkisin. Jos ihmisillä ei ole luontaista kiinnostusta vaihtaa toimintatapojaan ja siirtyä esimerkiksi etätöihin, on turha syyllistää työnantajia ja työntekijöitä vääristä asenteista. Yleiset valtakunnantason ehdotukset etätöiden edistämisestä ovat hyödyttömiä, jos asiasta ei yksinkertaisesti olla riittävän kiinnostuneita. Kannettu vesi ei pysy kaivossa eikä hyviä pyrkimyksiä saada pakolla eteenpäin.

Maaseudulla tarvitaan uusia työpaikkoja ja asukkaita, mutta ajatus suurten massojen maallemuutosta ei ole toteutunut. Maaseudulla ollaan aiheellisesti huolissaan palvelu- ja työpaikkakehityksestä, mutta tavoitteiden ja toimenpiteiden välinen ristiriita on tässäkin asiassa suuri. Toimintojen keskittäminen on vienyt jo pitkään valtionhallinnon työpaikkoja pois maaseudulta ja kuntien lakkauttaminen siirtää lisää hallinnon työpaikkoja kaupunkiin. Alueellistamisessa ei toisaalta haluta siirtää työtä maaseudulle tai edes pieniin keskuksiin, vaan linja on aina ollut suurten ja monipuolisten keskusten vahvistamisessa. Toimintojen siirtäminen pois maaseudulta ei tue ajatusta etätöiden tekemisestä, jos varsinaisiakaan toimipisteitä ei pidetä yllä.

Ajatus maallemuutosta pelkää etätyömahdollisuuksien houkuttelemisena on virheellinen. Nuorten halukkuus asua maaseudulla kertoo työpaikkojen säilyttämisen tärkeydestä myös muualla kuin suurissa keskuksissa, jos maaseudulla ylipäätään halutaan olevan mahdollisuuksia työntekoon ja asumiseen. Mitä kauemmin kaupungeissa asutaan, sitä hankalampaa paluumuutto maaseudulle on. Toisaalta yhä useammalla kaupungissa kasvaneella ei välttämättä ole edes siteitä maaseudulle. Liikenneuhkat ja asuinympäristön epäviihtyisyys eivät ilmeisesti ole Suomessa niin suuria ongelmia, että tämä pakottaisi muuttamaan pois kaupungista. Myös työmatkat ovat maassamme lyhyitä. Varsinaiseen etätyöhön siirtyvät ovatkin yksittäistapauksia, joilla muutto on hyvin perusteltu ja harkittu päätös.

Etätyöstä puhuttaessa nostetaan toistuvasti esiin tarve etätyön esteiden poistamisesta sekä toimivien tietoliikenneyhteyksien rakentamisesta. Etätyön virallisiin järjestelyihin ei kuitenkaan liity lainsäädännöllisiä ongelmia ja eri osapuolten sopimuksilla työn tekeminen varsinaisen työpaikan ulkopuolella onnistuu hyvin. Vaatimus toimivien laajakaistayhteyksien turvaamisesta maaseudulla on sen sijaan perusteltua, mutta kyse on alueellisesta tasa-arvosta eikä mahdollisuuksien luomisesta etätyön tekemiseen. Vuosikymmenten kuluessa niin harva on tarttunut etätyöhön tai muuhun työn hajauttamismahdollisuuteen, että ajatus voimakkaasta muuttoliikkeestä pelkkien tietoliikenneyhteyksien perusteella on huimaa toiveajattelua.

Etätyön tarkastelua häiritsee suuresti käsitteen moninaisuus ja sen muuttuminen vuosikymmenten kuluessa. Myös työ on muuttunut liikkuvaksi, mikä osalla työntekijöistä antaa mahdollisuuden joustavaan siirtymiseen kodin ja työtehtävien välillä. Koska pitkää työmatkaa tekevistäkin vain harva tekee etätyötä matkan takia, olisi tosiasiat syytä jo tunnustaa. Epärealististen tavoitteiden ylläpitämisestä tulisi luopua ja vuosikymmeniä jatkuneeseen keskusteluun etätyön mahdollisuuksista tulisi saada muutos. Varsinaisten työpaikkojen, sosiaalisten kontaktien ja ihmisten vakiintuneiden tapojen tärkeys tulisi vihdoinkin tunnustaa, ja yleisellä tasolla liikkuvien etätyötoiveiden sijaan maaseudulle tulisi etsiä muita mahdollisuuksia.

Maaseudun kehittämisessä ei ole tarpeen toistaa vanhoja teemoja vuodesta toiseen, jos tulokset jäävät niukoiksi. Sen sijaan, että pidetään tiukasti kiinni tavoitteista, olisi järkevämpää siirtää katse tulevaisuuteen ja uusien näkymien hahmottamiseen. Käytännön kokemuksista ja tutkimustuloksista tulisi ottaa opiksi. Esimerkiksi etätyön hitaan etenemisen syistä ja aihepiirin epäkohdista on ollut tarjolla runsaasti tietoa, mutta keskustelua etätyön edistämisestä on tästä huolimatta jatkettu. Alueellistamisessakaan ei ole opittu 1960- ja 1970-lukujen hajasijoituskaavailuista, vaan yksiköitä yritetään edelleen siirtää henkilöstön näkemyksiä kunnioittamatta pääkaupunkiseudulta muille paikkakunnille.

Maamme olisi toki toisenlainen, jos valtionhallinnon yksiköt olisi siirretty jo vuosikymmeniä sitten pääkaupunkiseudulta muualle Suomeen. Myös sinänsä hyvä tavoite etätyöstä olisi toteutuessaan muuttanut koko työkuultuurin. Etätyössä ei ole kuitenkaan saavutettu asetettuja tavoitteita ja tämä tie on nyt kuljettu loppuun. Erilaisia kokeiluja ei enää tarvita, koska valmiutta siirtyä kokoaikaiseen etätyöhön tai etätyökeskuksiin ei ole. Tämä on tullut osoitettua lukemattomien kehittämishankkeiden kautta. On myös varottava, että työn tekemisestä vapaa-ajan asunnolla ei tehdä uutta maaseudun turhien toiveiden haavemaata. Jos työhön ja vapaa-aikaan liittyvät joustomahdollisuudet lisäävät mahdollisuuksia yhä lisätä oleskelua vapaa-ajan asunnolla, tapahtuu se luonnostaan eikä erityisten ylhäältä annettujen edistämiskeinojen kautta.

Maallemuuttoa ei ratkaista yksittäisillä kampanjoilla, vaan koko yhteiskunnan ratkaisulla. Kyse on paikallis- ja valtakunnantasolla tehtävistä päätöksistä, jotka joko parantavat tai heikentävät maaseudun elinvoimaa. Julkisen ja yksityisen sektorin työpaikkojen myönteiset aluetaloudelliset vaikutukset tiedetään: jokaisella uudella työpaikalla on maaseudulle myönteisiä vaikutuksia. Alueellistamisessakaan ei pitäisi takertua yksittäisiin siirtopäätöksiin, sillä paikkakuntien elinvoima syntyy laajemmista kokonaisuuksista. Lähtökohdaksi tulisikin ottaa kaikkien toimintojen jatkuva alueellistaminen ja työn siirtäminen myös maaseudulle nykyisen keskittämiskehityksen sijaan.

On uusien tavoitteiden aika. On selvitettävä, miksi kaupungeista ei muuteta maaseudulle siinä määrin kuin tähän olisi halukkuutta. Maaseudun asuinympäristön viihtyisyys tunnustetaan, mutta tämä ei riitä. Maaseudun työpaikoista ja lähipalveluista on pidettävä nykyistä tiukemmin kiinni. Tarvitaan kuitenkin myös uusia ratkaisuja, uudentyyppistä ajattelua ja koko maaseudun arvon tunnustamista. Maaseudun elinolosuhteiden parantamiseen on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota ja maaseudun äänen on kuuluttava paljon nykyistä vahvempana. Maaseudun voima syntyy maaseudun asukkaista ja heidän itsensä tekemistä ratkaisuksista. Jos pienillä paikkakunnilla ja kyläyhteisöissä viihdytään ja alueella on myös töitä tarjolla, yhä useampi muuttaa tai jää maaseudulle.

LÄHTEET

- Aho, Seppo & Heli Ilola (2004a). Maaseudun elinvoimaisuus - nykyisyydestä aineksia tulevaisuuteen. Lapin yliopiston kauppätieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 1. 153 s.
- Aho, Seppo & Heli Ilola (2004b). Maaseutu suomalaisten asenteissa, toiveissa ja kokemuksissa. Lapin yliopiston kauppätieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 2. 182 s.
- Aho, Seppo & Heli Ilola (2006). Toinen koti maalla? Kakkosasuminen ja maaseudun elinvoimaisuus. Lapin yliopiston kauppätieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 6. 204 s.
- Ala-Pantti, Ismo, Marja Kauhanen, Jaana Kuula, Airi Salminen & Pirkko Tuomainen (1991). Telemaattiset palvelut: opas käyttäjille ja tuottajille. Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus. Tietotekniikan tutkimusinstituutti. Julkaisuja 112. 50 s.
- Alarinta, Juha (1993). Verkostoituva työ ja tuotanto - haaste maaseudun kehittämiselle. Helsingin yliopisto, maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Seinäjoki A: 3. 164 s.
- Alueellisen kehityksen muutostekijät Suomessa vuosina 1983–2000 (1983). Osa I. Valtioneuvoston kanslia, suunnitteluosasto 4/1983. 45 s.
- Alueellistamisen käsikirja (2008). Valtiovarainministeriön julkaisuja 25/2008. 144 s.
- Alueellistamisen vaikuttavuuden selvittäminen seitsemässä alueellistetussa organisaatiossa (2007). Sisäasiainministeriön julkaisusarja 9/2007. 116 s.
- Alueellistamiskatsaus (2007). Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2/2007. 112 s.
- Antila, Juha (2005). Veteen piirretty viiva? Työn ja yksityiselämän välisen rajapinnan tarkastelua. Työpoliittinen tutkimus 272. 181 s.
- Arjen tietoyhteiskunta (2008). Arjen tietoyhteiskunnan neuvottelukunnan internetisivut. <http://www.arjentietoyhteiskunta.fi>
- Arrasvuori, Juha & Matti Pyykkönen (1995). Etätyö. Uuden työympäristön mahdollisuudet. 168 s. Tammi, Helsinki.
- Autio, Veli-Matti (1995). Opintorahalla vai opintolainalla. Opintotuen historiaa valtion opintotukikeskuksen toimialalta 1969–1994 ja vähän ennenkin. 142 s. Opetusministeriö, Helsinki.
- von Bell, Clas, Risto Linturi & Martti Tala (1993). Mikrojen 20 vuotta. Teoksessa Linturi, Risto & Martti Tala (toim.): Mikrotietokone Suomessa 1973–1993, 9–34. Yritysmikrot Oy, Helsinki.
- Cronberg, Tarja (1985). Työ, aika ja asuminen tietoyhteiskunnassa. 125 s. Asuntohallitus ja Valtion painatuskeskus, Helsinki.

- Cronberg, Tarja (1989). Maaseudun tulevaisuus tietoyhteiskunnassa. Ratkon julkaisuja 3. 63 s.
- Cronberg, Tarja, Eija Kolehmainen & Antero Lehikoinen (1990). Tietotuvat Suomessa. Tilanne, toiminta ja tulevaisuus. Ratkon julkaisuja 4. 205 s.
- Edilex (2008). Edilex lakitietopalvelu. <http://edilex.fi>
- Eduskunta (2004). Valtiopäiväasiakirjat: kirjallinen kysymys 572/2004 vp (Sirkka-Liisa Anttila). <http://www.eduskunta.fi>
- Elinvoimainen maaseutu - yhteinen vastuumme (2004). Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2005–2008. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisu 10/2004. 318 s.
- Elämänlaatu, osaaminen ja kilpailukyky. Tietoyhteiskunnan strategisen kehittämisen lähtökohdat ja päämäärät (1998). SITRA 206. 28 s.
- E-työ toimeksi (2006). E-työn yhteistoimintaryhmän ehdotus valtioneuvoston periaatepäätökseksi. Työhallinnon julkaisu 362. 19 s.
- Etä- ja joustotyön valtakunnallinen koeohjelma (1993). Väliraportti 1993. Työhallinnon julkaisu 46. 55 s.
- Etätyön kehittämisohjelma (1995). Maaseutupoliittikan neuvottelukunta. Sisäasiainministeriö, aluekehitysosaston julkaisu 2/1995. 52 s.
- Hakamäki, Simo (1978). Maaseudulle muutto muuttoliikkeen osana. Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research 38. 175 s.
- Haliseva-Soila, Merja (1993). Maaseudun uudet asukkaat. Kaupunkilaisten maaseutukuva ja maallemuuttopotentiali maaseudun kehittämisen mahdollisuutena. Helsingin yliopisto, maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Seinäjoki. A: 2. 163 s.
- Hallitusohjelmat (2008). Hallitusohjelmat vuodesta 1917-. <http://valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/fi.jsp>
- Hanhike, Tiina (1997). Etätyön todellisuus seitsemän tapauksen valossa. Siemensin ja Siemens Nixdorfin etätyökokeilu 1.95 – 9.95. Työhallinnon julkaisu 180. 140 s.
- Hanhike, Tiina (1999). ESR-etätyöhankkeiden kartoitus. ESR-julkaisut 55/99. 69 s.
- Hanhike, Tiina (toim.) (2004). E-työ Suomessa. ETR:n selvitys ja toimenpidesuosituksien e-työn kehittämismahdollisuuksista. E-työn yhteistoimintaryhmän julkaisu. 60 s. Työministeriö, Helsinki.
- Hanhike, Tiina (2005). Etätyön soveltaminen käytännössä. Teoksessa Juhani Pekkola & Leena Uskelin (toim.): Etätyöopas työnantajille, 11–16. Työministeriö, Helsinki.
- Hanhike, Tiina & Tarja Nupponen (2000). EWork tänään ja tulevaisuudessa. Etätyön kärkihjelma. TYT A 1/2000. 76 s.

- Hanhike, Tiina, Jouni Immonen, Leena Kanerva & Ari Luukinen (1998). Etätyö muutoksen välineenä - kokemuksia yritysten ja työntekijöiden sopeutumisesta ympäristön muutokseen etätyön ja hajautetun työn avulla. *ESR-julkaisut* 29/98. 126 s.
- Hautamäki, Lauri (1990). Suomen maaseutu nyt ja vuonna 2017. Teoksessa Riihinen, Olavi (toim.): *Suomi 2017*, 533–546. Gummerus, Jyväskylä.
- Hautamäki, Lauri & Jari Iisakkala (1990). Muuttuva aluerakenne. Tampereen yliopisto, aluetieteen laitos. *Tutkimuksia B* 56/1990. 86 s.
- Havas, Kristiina (1987). Työn hajauttaminen haja-asutusalueille. Oulun yliopisto. Pohjois-Suomen tutkimuslaitos C 80. 50 s.
- Heikkinen, Timo, Jukka Hirvonen & Olli Maijala (2003). Tarjolla maaseutu. Tutkimus maallemuuton tarjonnan toimijoista ja maallemuuttajamielikuvista. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 85. 146 s.
- Heikkinen, Timo, Jukka Hirvonen & Rauno Sairinen (2004). IT-arki ja ympäristö. Matkapuhelin ja internet ympäristömyönteisen arjen mahdollistajana. *Suomen ympäristö* 672. 174 s.
- Heinonen, Jarna (2000). Mistä uusia yrittäjiä maaseudulle? Puheenvuoro maaseutuyrittäjyydestä. Turun kauppakorkeakoulu. Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus. *Tutkimusraportteja B* 12/2000. 90 s.
- Heinonen, Sirkka (1995). Tietoyhteiskunta ja kestävä kehitys. Riskeistä mahdollisuuksiin. *Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Tulevaisuussarja* 6. 154 s.
- Heinonen, Sirkka (1998a). Kestävä kehitys, etätoiminnot ja liikenne. *SITRA* 169. 78 s.
- Heinonen, Sirkka (1998b). Suomalaisen etätyöpotentiaalinalyysi. Toteutumisen edellytyksiä ja vaikutuksia. *ESR-julkaisut* 34/98. 139 s.
- Heinonen, Sirkka (2001). Uudet suunnat maaseudun tulevaisuudelle. *Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Tulevaisuussarja* 7. 231 s.
- Heinonen, Sirkka (2002). Maaseudun tulevaisuus. Teoksessa Kamppinen, Matti, Osmo Kuusi & Sari Söderlund (toim.): *Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovelluksia*, 629–665. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 896.
- Heinonen, Sirkka (2006). Ekotehokkaan maaseudun ja kaupunkiseudun kokeilumalleja. Teoriaa ja käytännön innovaatioita. Ekoseutumallit-hankkeen raportti 1. *Tutkimusraportti VTT-R-11771-06*. 99 s.
- Heinonen, Sirkka & Saija Niskanen (2003). Etätyö työssä jaksamisen tukena. Kokemuksia Toimihenkilöunioni TU ry:n etätyökokeilusta. Työministeriö. Työelämän kehittämisohjelma. Työpapereita 16. 51 s.
- Heinonen, Sirkka, Aimo Huhdanmäki, Saija Niskanen & Tuomo Kuosa (2004). Ekohallittu etätyö. Asumisen, työn ja liikkumisen kaupunkirakenteellisen uusjaon ympäristövaikutukset. *Suomen ympäristö* 701. 232 s.
- Helle, Minna (2004). *Etätyö*. 257 s. Edita Publishing Oy.

- Helminen, Ville, Mika Ristimäki & Kari Oinonen (2003). Etätyö ja työmatkat Suomessa. Suomen ympäristö 611. 88 s.
- Henriksson, Irma (1987). Etäistyö Päijät-Hämeessä työntekijöiden näkökulmasta. Etäistyö ja sen tulevaisuuden näkymät Päijät-Hämeessä. Osa 3. Päijät-Hämeen seutukaavaliitto A 38 1987. 48 s.
- Himananen, Pekka (1997). Hautomo. Verkkojen filosofia. 137 s. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.
- Holma, Elisa (2007). Etätyöllä ja osa-aikaisella asumisella elinvoimaa Lounais-Suomen saaristoon. Pro gradu -työ. Turun yliopisto, maantieteen laitos. 145 s.
- Hurme, Esko (1992a). Lähityötä kaupungissa. Jyväskylän Kuokkalan etätyökeskuksen suunnittelu ja käynnistyminen. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 67. 41 s.
- Hurme, Esko (1992b). Paikan lume ja ajan sarana. Näkökulmia tietotupiin ja etätyöhön. Tietotupa- ja etätyöprojektin loppuraportti. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 66. 107 s.
- Hurme, Esko (1994). Jälkikuva. Tietotupa- ja etätyöprojektin seuranta 1994. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja C 29. 57 s.
- Hurme, Esko (1995a). Tila, rakenne ja kuva. Tietoyhteiskunnan alueellinen maisema. 102 s. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Hurme, Esko (toim.) (1995b). Suomen kansallinen etätyön kehittämisohjelma 1995. 38 s. Maaseutupolitiikan neuvottelukunta, Suomen Kuntaliitto, Suomen PTT Oy ja työministeriö.
- Huuhtanen, Heidi (2001). Tietoyhteiskuntaa rakentamassa. 82 s. TIEKE. Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry, Helsinki.
- Huuhtanen, Pekka & Hanna Jurvansuu (2006). Etätyö 2000-luvun alun Suomessa. Teoksessa Lehto, Anna-Maija, Hanna Sutela & Arto Miettinen (toim.): Kaikilla mausteilla. Artikkeleita työolotutkimuksesta. Työmarkkinat 2006. Tutkimuksia 244, 37–48. Tilastokeskus, Helsinki.
- Hyvönen, Kaarina, Hannele Hallman, Eila Kilpiö & Pirjo Laaksonen (1998). Sähköistyvä arki. Kuluttajat ja sähköisten markkinoiden mahdollisuudet. SITRA 175. 92 s.
- Hämeen liitto (2009). Kuntasuunnittelun tilastokansio. <http://www.hameenliitto.fi>
- Höglund, Kirsi & Riikka Kivimäki (2005). Tuoko etätyö työn kotiin? Etätyön mahdollisuuksia ja esteitä. Teoksessa Lahikainen, Anja Riitta ym.: Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan, 34–53. Gaudeamus, Helsinki.
- Ihmisten maaseutu - tahdon maaseutupolitiikka (2000). Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma vuosille 2001–2004. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 8/2000. 176 s.

- Jokela, Toini (1989). Etäistyö työntekijän näkökulmasta. Tutkimus atk-ammattilaisten ja konttoritoimihenkilöiden koti- ja korttelityövalmiuteen vaikuttavista tekijöistä. Pro gradu -työ. Vaasan korkeakoulu, hallinnon ja markkinoinnin laitos. 109 s.
- Jokioisten kunta (2009). Jokioisten kunnan internetsivut. <http://www.jokioinen.fi>
- Jolkkonen, Arja, Ari Jolkkonen & Tiina Soininen (2003). Pitkät työmatkat ja työn kuormittavuus. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 140. 144 s.
- Julkunen, Raija & Jouko Nätti (1995). Muuttuvat työajat ja työsuhteet. Työministeriön työaikamuotojen tutkimus- ja kehittämisprojektin I vaihe. Työpoliittinen tutkimus 104. 202 s.
- Julkunen, Raija, Jouko Nätti & Tero Anttila (2004). Aikanyrjähdys. Keskiluokka työn puristuksessa. 256 s. Vastapaino, Tampere.
- Järvinen, Marikki (1991). Maaseudun teknologiapoliitiikka. Maaseudun kehittämisprojekti. Sisäasiainministeriö, kunta- ja aluekehitysosasto. Moniste 9. 36 s.
- Järvinen, Päivi (1992). Etätyötä koskevat ennakkokäsitykset työhallinnossa. Etätyöhalukkuutta selvittävän kyselyn tulokset vuonna 1992. Työpoliittinen tutkimus 32. 23 s.
- Kaleva, Olavi (1991). Tietotuvat osa nykyaikaista palvelutarjontaa - selvitys tietotuvista uudenaikaisena palvelumuotona. Vaasan läänin seutukaavaliitto B 56. 41 s.
- Kangasharju, Aki, Jukka-Pekka Kataja & Vesa Vihriälä (1999). Suomen aluerakenteen viimeaikainen kehitys. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita 17. 50 s.
- Kantanen, Keijo (1991). Takaisin kotiseudulle. Tutkimus paluumuuton merkityksestä ja mahdollisuuksista maaseudun erilaistumisprosessissa. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 97. 129 s.
- Karhu, Sami (2006). Virasto-oloja suursiivoamaan. Valtionhallinnon rationalisointi- ja kehittämistyö 1940-luvulta 1990-luvulle. 368 s. Valtiovarainministeriö, Helsinki.
- Karvonen, Erkki (2000). Kansalliset ja kansainväliset tietoyhteiskuntastrategiat. Teoksessa Vuorensyrjä, Matti & Reijo Savolainen: Tieto ja tietoyhteiskunta, 256–277. Gaudeamus, Helsinki.
- Katajamäki, Hannu & Rauno Kaikkonen (1991). Maaseudun kolmas tie. Helsingin yliopisto, maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Seinäjoki. A: 1. 174 s.
- Kauhanen, Merja & Hannu Tervo (1999). Who move to depressed regions? An analysis of Migration Streams in Finland in the 1990 's. Palkansaajien tutkimuslaitos. Tutkimuslauseita 161. 22 s.

- Kauppinen, Jarkko (2000). Muuttoliike Suomessa vuosina 1989–1994 koordinaatitipohjaisten paikkatietojen perusteella. Siirtolaisuusinstituutin tutkimuksia A 22. 155 s.
- Keränen, Heimo (1998). Työ ja paikka. Etätöön kehittymislähtökohdat Kainuussa. REDEC Kajaani, Research Reports 6. 125 s.
- Kiander, Jaakko & Pentti Vartia (1998). Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu. ETLA B 143. 404 s.
- Kivimäki, Riikka (1999). ”Työ on mielentila”: Miten arki muuttuu, kun työ ei riipu ajasta ja paikasta? Teoksessa Eriksson Päivi & Marja Vehviläinen (toim.): Tietoyhteiskunta seisakkeella. Teknologia, strategiat ja paikalliset tulkinnat, 150–168. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Komiteanmietintö (1962). Virastojen ja laitosten sijoituskomitean ensimmäinen osamietintö. Komiteanmietintö 1962: 55. 32 s.
- Komiteanmietintö (1973). Virastojen ja laitosten hajasijoittaminen. Hajasijoituskomitean I osamietintö. Komiteanmietintö 1973: 68. 215 s.
- Komiteanmietintö (1974). Virastojen ja laitosten hajasijoittaminen. Hajasijoituskomitean loppumietintö (II osamietintö). Komiteanmietintö 1974: 47. 331 s.
- Komiteanmietintö (1980a). Atk-alan neuvottelukunta. Atk-poliittinen ohjelma 1980. Komiteanmietintö 1980: 51. 90 s.
- Komiteanmietintö (1980b). Tekninen kehitys 1980-luvulla. Teknologiakomitean teknisen kehityksen jaoston analyysivaiheen loppuraportti. Teknologiakomitean mietinnön liite 1. Komiteanmietintö 1980: 55. 162 s.
- Komiteanmietintö (1980c). Teknisen kehityksen sosiaaliset vaikutukset 1980-luvulla. Teknologiakomitean sosiaalisten vaikutusten jaoston analyysivaiheen loppuraportti. Teknologiakomitean mietinnön liite 3. Komiteanmietintö 1980: 55. 77 s.
- Komiteanmietintö (1982). Hajasijoituksen henkilöstökomitean mietintö. Komiteanmietintö 1982: 55. 42 s.
- Komiteanmietintö (1983). Maaseudun kehittämistoimikunnan mietintö II. Komiteanmietintö 1983: 41. 166 s.
- Komiteanmietintö (1986a). Aluepolitiikkatoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 1986: 6. 362 s.
- Komiteanmietintö (1986b): Hallinnon hajauttaminen. Komiteanmietintö 1986: 12. 248 s.
- Komiteanmietintö (1987). Videotexpalvelujen hyödyntäminen. Maatalousvideotextkokeilu. Komiteanmietintö 1987: 1. 67 s.
- Komiteanmietintö (1990). Etätötoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 1990: 12. 129 s.
- Komulainen, Virpi (2007). Etätö maaseudulla kakkososunnolla. Töissä lomalla luonnon helmassa. MTT:n selvityksiä 136. 94 s.

- Konttajärvi, Tiina (2000). Pitkän matkan työssäkävijöiden muutto- ja etätyö-potentiaali Suomessa. Helsingin yliopisto, maaseudun tutkimus- ja koulu-tuskeskus Seinäjoki. B: 20. 124 s.
- Korkiasaari, Jouni, Kai Lindström & Ismo Söderling (1981). Suomen suurimpien kaupunkien lähtömuuttajat vuosina 1977–1978. Turun yliopisto. Sosiaali-politiikan julkaisuja A: 4. 116 s.
- Kotitalouksien telepalveluiden alueellinen saatavuus (2002). Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 5/2002. 68 s.
- Kotitalouksien telepalvelujen alueellinen saatavuus 2008 (2008). Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 37/2008. 51 s.
- Kumpulainen, Mikko (1993) Maallemuuttajat. Tutkimus Joensuusta ympäristö-kuntiin suuntautuvista muutoista. Joensuun yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Kulttuuri- ja suunnittelumaantieteen tutkimuksia 3. 157 s.
- Kumpulainen, Mikko (2006). Maailmalle menetetty vai korkoa kasvanut? Kou-lutetut muuttajat maaseudun kannalta. Joensuun yliopisto, Karjalan tut-kimuslaitoksen raportteja 1/2006. 134 s.
- Kupiainen, Heikki & Antero Lehikoinen (1990). Tietotuvat Mikkelin läänissä. Esitutkimusraportti. Helsingin yliopisto, maaseudun tutkimus- ja koulu-tuskeskus Mikkeli. Julkaisuja 10. 40 s.
- Kytö, Hannu (1998). Muuttajan muuttuvat motiivit eräissä suomalaisissa kau-pungeissa 1980- ja 1990-luvuilla. Acta 100/1998. 310 s.
- Kytö, Hannu & Leena Aatola (2006). Muuttuva maallemuuttaja. Maallemuuttajien elämäntavat ja maallemuuton mukanaan tuomat muutokset. Kuluttajatut-kimuskeskus, julkaisuja 3/2006. 105 s.
- Käyttäjät verkossa (2003). Kunnat ja laajakaistaiset liityntäyhteydet. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 10/2003. 33 s.
- Köppä, Anna (1998). Tietotyö maaseudun mahdollisuutena. Teoksessa Jarva, Vuokko & Anna Köppä (toim.): Maan tiet. Maaseudun tiet tietoyhteiskun-taan, 76–90. Helsingin yliopisto, osuustoimintainstituutti. Julkaisuja 19.
- Laajakaistainfo (2008). Kansallinen laajakaistastrategia. <http://www.laajakais-tainfo.fi>
- Laajakaistapalvelut käyttäjän näkökulmasta: väestöryhmäkartoitus ja kulutta-jien tarpeet. (2002). Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 38/2002. 43 s.
- Laakso, Seppo (1998). Alueiden välinen muutto Suomessa. Muuttajien sopeutu-minen työ- ja asuntomarkkinoille vuosina 1993–1996. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 1998: 4. 92 s.
- Laaksonen, Kalle (1988). Maaseudun kehitykseen vaikuttavat ulkoiset muutos-voimat - tarkastelu tulevaisuuden vaihtoehtojen taustaksi. PTT raportteja ja artikkeleita 76. 93 s.

- Lehtinen, Juha & Tapani Luotola (1986). Näkökulmia informaatioyhteiskuntaan. Suomalaisen ja kansainvälisen keskustelun tarkastelua ja arviointia. Liikenneministeriö, joukkotiedotusteknologian tutkimusohjelma 1986. 99 s.
- Lehto, Anna-Maija (1991). Työelämän laatu ja tasa-arvo. Naisten ja miesten työolojen muutoksia. Työolokomitean liiteselitys. Tilastokeskus, tutkimuksia 189. 196 s.
- Lehto, Anna-Maija & Hanna Sutela (1999). Tasa-arvo työoloissa. SVT Työmarkkinat 1999: 19. 222 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Lehtola, Minna (2003). ICT as a Rural Development Tool: National Finnish Strategies v. the Experiences with a Local Telecottage. Teoksessa Andersson Kjell, Erland Eklund, Leo Granberg & Terry Marsden (toim.): Rural Development as Policy and Practice. The European umbrella and the Finnish, British and Norwegian contexts, 137–160. Svenska social- and kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- Lehtonen, Heikki (2000). Talouden, työmarkkinoiden ja sosiaalipolitiikan lamat. Teoksessa Kiander, Jaakko (toim.): 1990-luvun talouskriisi. Suomen akatemian tutkimusohjelma. Laman pitkä varjo -seminaari 13.4.2000, 15–27. VATT-julkaisuja 27: 4.
- Lehtonen, Hilikka, Jukka Hirvonen & Esko Eerola (1996). Asumisen ja työn muuttuvat kytkennät. Osa 2. Pendelöinti ja sen ohjauskeinot. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 73. 96 s.
- Lemetyinen, Telle & Petri Kahila (2002). Tietoyritysten hajauttaminen maaseudulle. Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Seinäjoki B 27. 105 s.
- Liikenne- ja viestintäministeriö (2008). Liikenne- ja viestintäministeriön internetsivut. <http://www.lvm.fi>
- Liikkanen, Mirja & Hannu Pääkkönen (toim.) (1993). Vapaa-aika ja kulttuuriharrastukset vuosina 1981 ja 1991. Kulttuuri ja viestintä 1993:2. 135 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Luukinen, Ari (1987). Kotityö Päijät-Hämeessä. Etäistyö ja sen tulevaisuuden näkymät Päijät-Hämeessä. Osa 2. Päijät-Hämeen seutukaavaliitto A 37 1987. 41 s.
- Luukinen, Ari (1996). A Profile of Finnish Telework: Survey Results Concerning the Nature, Extent and Potential of Telework in Finland. Teoksessa Luukinen, Ari (toim.), Juhani Pekkola, Asko Heikkilä & Marya Zamindar: Directions of telework in Finland. Report by the Finnish Experience with Telework Project. Publications of labour administration 143, 1–22.
- Lähiajan laajakaistatarpeet maaseudulla - selvitys (2008). Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 57/2008. 34 s.
- Maaseudulla on mahdollisuuksia (1996). Kuntaliiton maaseutuohjelma 1996. 156 s. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.

- Maaseudun kehittämisohjelma. Suomen maaseutupolitiikan tavoitteet, strategiat ja keinot 1990-luvulla (1991). Maaseudun kehittämisprojekti. Sisäasiainministeriö, kunta- ja aluekehitysosasto, moniste 10. 396 s.
- Majava, Altti (1968). Väestönmuutokset talousalueittain ja kunnittain vuosina 1951–1966. Valtakunnansuunnittelutoimiston julkaisusarja A: 21. 174 s.
- Majava, Altti (1979). Siirtolaisuus Ruotsiin toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Munter, Arja (toim.): Ruotsiin muuton ongelmat. Ruotsin siirtolaisuuden seminaari 4.–5.5. 1978, Turku. Esitelmät ja keskustelut. Siirtolaisuustutkimuksia A 7, 24–37.
- Mannermaa, Mika (1997). Suomi, kestävän kehityksen tietoyhteiskunta, tulevaisuus. Teoksessa Suomen tulevaisuus - taloudesta arvoihin. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko eduskunnalle osa II, oheisjulkaisu 2, 277–356. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1997/6.
- Manninen, Ari (2003). Näin tehtiin Suomesta tietoyhteiskunta. 298 s. Talentum, Helsinki.
- Melasniemi-Uutela, Heidi (2004). Suomalaisen mökkikulttuurin suunta? Teoksessa Ahlqvist, Kirsti & Anu Raijas: Ihanne ja todellisuus. Näkökulmia kulutuksen muutokseen, 145–163. Tilastokeskus, Helsinki.
- Mitä joustotyö on? Käytännön ohjeita työnantajille ja työntekijöille (1992). Työministeriö. Sijainninohjaustoimiston julkaisuja 3. 13 s.
- Mobiili joustotyö joukkoliikenteen kilpailukyvyn edistäjänä (2006). AINO-julkaisuja 36/2006. 122 s.
- MTT (2009). Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/www>
- Mustikkamäki, Nina (2003). Työn hajautuminen verkostoyhteiskunnassa. Sisäasiainministeriön julkaisu 29/2003. 104 s.
- Myrskylä, Pekka (1999). Väestön kehitys. Teoksessa Menestys kasaantuu - alueet erilaistuvat. Aluekehityksen suunta 1990-luvulla, 94–114. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Mökkiläisten etätyökampanja (2000). Loppuraportti. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/2000. 63 s.
- Nevalainen, Risto (1999). Suomi tietoyhteiskunnaksi - eespäin tiedon poluilla ja valtateillä. Tietoyhteiskuntatoiminnan lyhyt historia. SITRA. 22 s.
- Nieminen, Markku (2004). Kesämökkibarometri 2003. Keskeisiä tuloksia postikyselyaineistosta. 20 s. Tilastokeskus & Sisäasiainministeriö.
- Nieminen, Mauri (2006). Maassamuuton uudet kuviot. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta. Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisuustutkimuksia A 28, 28–37.
- Niittykangas, Hannu, Pirjo Siiskonen, Anna-Leena Simula, Hannu Sipola, Ilpo Survo & Risto Varmola (1989). Maaseudun elinvoimaisuus – tutkimusohjelma. Raportti 1. Jyväskylän yliopisto, Keski-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos, julkaisuja 89. 148 s.

- Nivalainen, Satu (2002). Maallemuuttajat - millaisia he ovat? Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita 59. 44 s.
- Nivalainen, Satu (2003). Where do migrants go? An analysis of rural and urban destined/originated migration in Finland in 1996–1999. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita 66. 22 s.
- Nivalainen, Satu (2006). Pendelöinkö vai muutanko? Työvoiman liikkuvuus kuntien välillä. Kunnallisalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut 54. 79 s.
- Nurmela, Juha (1997). Suomalaiset ja uusi tietotekniikka. Katsauksia 1997/7. 120 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Nurmela, Juha & Marko Ylitalo (2003). Tietoyhteiskunnan kehkeytyminen. Suomalaisen tietoyhteiskuntavalmiuksien ja -asenteiden muutokset 1996–2002. Katsauksia 2003/3. 141 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Nurmela, Juha, Risto Heinonen, Pauli Ollila & Vesa Virtanen (2000). Matkpuhelin ja tietokone suomalaisen arjessa. Suomalaiset ja tuleva tietoyhteiskunta -tutkimushanke, vaihe II. Raportti I. Katsauksia 2000/2. 95 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Nurmela, Juha, Seija Öörni, Riina Nyberg & Päivi Hokka (2002). Matkalla kansalaisten tietoyhteiskuntaan? Raportti asukkaiden suhtautumisesta tietojä viestintätieteiden käyttöön OSKU-alueilla syksyllä 2001. Katsauksia 2002/3. 123 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Nurmela, Juha, Tuula Melkas, Timo Sirkiä & Laura Mustonen (2004). Suomalaisen viestintävalmiudet 2000-luvun vuorovaikutusyhteiskunnassa. Katsauksia 2004/4. 135 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Nätti, Jouko, Mia Väisänen & Timo Anttila (2006). Ansiotyö kotona. Teoksessa Lehto, Anna-Maija, Hanna Sutela & Arto Miettinen (toim.): Kaikilla mausteilla. Artikkeleita työolotutkimuksesta. Työmarkkinat 2006. Tutkimuksia 244, 73–91. Tilastokeskus, Helsinki.
- Oksa, Jukka (1991a). Informaatiotekniikka - maaseudun oljenkorsi. Teoksessa Hakamies, Pekka, Väinö Jääskeläinen & Ilkka Savijärvi (toim.): Saimaalta Kolille. Karjalan tutkimuslaitos 1971–1991, 111–132.
- Oksa, Jukka (1991b). Yleinen tietoverkko maaseudun näkökulmasta. Liikenne- ministeriö, julkaisu 8/91. 71 s.
- Oksa, Jukka (1994). Pysykö kannettu teknologia maaseudulla? Teoksessa Oksa, Jukka (toim.): Syrjäisen maaseudun uudet kerrostumat, 92–109. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisu 110.
- Oksman, Juhani (1989). Tietotuvat - hajasijoitusta tietotekniikkaan. Teoksessa Aro, Hilka & Heikki Kupiainen: Tietotekniikan hajasijoitusta. 4.5.1989 Mikkelissä pidetyn Tietotupa joka kuntaan! -teemapäivän alustukset. Helsingin yliopisto, maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Mikkelin. Julkaisu 5, 10–15.
- Pantzar, Mika (1996). Kuinka teknologia kesytetään. Kulutuksen tieteestä kulutuksen taiteeseen. 180 s. Hanki ja jää.

- Pantzar, Mika (2000). Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä. 285 s. Otava, Helsinki.
- Parjo, Lea, Timo Sirkiä & Marja-Liisa Viherä (2008). Tieto- ja viestintätekniikka arjessa. Haastattelututkimusten tuloksia suomalaisten tieto- ja viestintätekniikan käytöstä vuonna 2007. Katsauksia 2008/1. 81 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Paunikallio, Merja (2001). Nuoret maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksessa. Tutkimus arvoista, asenteista ja odotuksista. Helsingin yliopisto, maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Seinäjoki B: 17. 128 s.
- Paunikallio, Merja (2003). Maaseudulta kaupunkiin muuttaneiden nuorten käsityksiä kaupungista, maaseudusta ja tulevaisuudesta. Helsingin yliopisto, maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus Seinäjoki. Raportteja ja artikkeleita 85. 48 s.
- Pekkanen, Johanna (1996). Kaavoihin kangistumattomat. Asukkaiden haastattelututkimus haja-asumisen eduista ja haitoista. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 25. 2. painos. 192 s.
- Pekkanen, Johanna, Olli Majjala, Esa Piispanen & Hilikka Lehtonen (1997). Maaseudun kilpailukykyisyys asuinympäristönä. Esimerkkinä Hämeenlinnan seutu. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 74. 204 s.
- Pekkola, Juhani (1991). Telework, labour market and organisation of enterprise. Teoksessa Alasoini, Tuomo & Juhani Pekkola (toim.): Puheenvuoroja työelämän rakennemuutoksesta. Työhallinnon julkaisu 11, 7–16.
- Pekkola, Juhani (1993). Etätöön soveltaminen henkilökohtaisella, tuotanto-organisaation ja työmarkkinajärjestelmän tasolla. Työpoliittinen tutkimus 47. 293 s.
- Pekkola, Juhani (2002). Etätö Suomessa. Fyysiset, virtuaaliset, sosiaaliset ja henkiset työtilat etätöympäristönä. Ekonomi och samhälle. Skriften utgivna vid Svenska handelshögskolan 104. 259 s.
- Peltola, Olli (1986). Kaupungistumisprosessi Suomessa 1960- ja 1970-luvuilla taajamoitumisen valossa. Vaasan korkeakoulun julkaisuja. Tutkimuksia 114. Maantiede 29.164 s.
- Pitkänen, Kati & Ruut Kokki (2005). Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten vapaa-ajan asumiseen Järvi-Suomessa. Joensuun yliopisto, Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja 11. 212 s.
- Pohtiva (2008). Poliittisten ohjelmien tietovaranto. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/>
- Porkka, Pauliina (1995). Etätö työntekijän näkökulmasta. Hallinnon tutkielma. Turun kaupunkorkeakoulu. Liiketaloustiede. 94 s.

- Pässilä, Väinö (1988). KATT-projektin esittely ja etäistyökyselyn julkistaminen. Teoksessa KATT-seminaari 27.-28.8.1987. Seminaariraportti. Etäistyö ja sen tulevaisuuden näkymät Päijät-Hämeessä. Osa 5, 15–22. Päijät-Hämeen seutukaavaliitto A 43 1988.
- Pyöriä, Pasi (2001). Hajautettu työ. Teoksessa Blom, Raimo, Harri Melin & Pasi Pyöriä: Tietotyö ja työelämän muutos. Palkkatyön arki tietoyhteiskunnassa, 175–196. Gaudeamus, Helsinki.
- Pyöriä, Pasi (2004). Etätyöstä ei ole syrjäseutujen pelastajaksi. Kuntapuntari 1/2004, 48–50.
- Pyöriä, Pasi (2005). Työelämän muutos tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Kasvio, Antti, Tommi Inkinen & Hanna Liikala (toim.): Tietoyhteiskunta. Myytit ja todellisuus, 155–172. Tampere University Press, Tampere.
- Pääkkönen, Hannu & Iris Niemi (2002). Suomalainen arki. Ajankäyttö vuosituhannen vaihteessa. Kulttuuri ja viestintä 2002: 2. Tilastokeskus, Helsinki. 125 s.
- Rantala, Ilari & Ari Luukinen (1997). Etätyöopas Työnantajille. Etätyön teema-ryhmä. 40 s.
- Reilu ja rohkea - vastuun ja osaamisen Suomi (1997). Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko eduskunnalle osa II. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1997/2. 134 s.
- Rosenqvist, Olli (2003). Minä ja maaseutu - maallikkodiskurssit kriittisen maaseutututkijan tulkitsemina. Maaseudun uusi aika 2/2003, 5–25.
- Saarikoski, Petri (2002). Television vanhat lisäarvot. Mediumi 1.3. <http://www.m-cult.net/mediumi>
- Saarikoski, Petri (2004). Koneen lumo. Mikrotietokoneharrastus Suomessa 1970-luvulta 1990-luvun puoliväliin. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuuritutkimuskeskuksen julkaisuja 83. 471 s.
- Sahiluoma, Veijo (2007). Telekilpailun hiipuminen iski contact centereihin. Kauppalehti 29.5.2007.
- Salmi, Minna (1991). Ansiotyö kotona - toiveuni vai painajainen. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 225. 235 s.
- Savolainen, Raimo (1996). Keskusvirastolinnakkeista virastoarmeijaksi. Senaatin ja valtioneuvoston alainen keskushallinto Suomessa 1809–1995. Hallinto-historiallisia tutkimuksia 22. 586 s.
- Savolainen, Reijo (2000). Internet tietoyhteiskunnan mediamaisemassa. Teoksessa Vuorensyrjä, Matti & Reijo Savolainen: Tieto ja tietoyhteiskunta, 197–222. Gaudeamus, Helsinki.
- Schulman, Harry, Jukka Hirvonen, Esko Hurme & Hilkka Lehtonen (1995). Asumisen ja työn muuttuvat kytkennät. Pääkaupunkiseudun pendelialue ja ulkomaisia kokemuksia. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 71. 111 s.

- Strandell, Anna (2005). Asukasbarometri 2004. Asukaskysely suomalaisista asuinympäristöistä. Suomen ympäristö 746. 146 s.
- Suojanen, Eeva (2008). Siemen on tarkassa syynissä Loimaalla. Turun Sanomat 8.8.2008.
- Suomen kansantalouden kasvumahdollisuudet 1985–2000 (1985). 152 s. Taloudellinen suunnittelukeskus, Helsinki.
- Suomi, eurooppalainen maaseutumaa (1993). Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko eduskunnalle 1993. 41 s.
- Suomi tietoyhteiskunnaksi. Kansalliset linjaukset. (1995). TIKAS-ohjausryhmän loppuraportti. Joulukuu 1994. 73 s. Valtiovarainministeriö.
- Suomi tietoyhteiskuntana (2000). Tietoyhteiskunta-asiain neuvottelukunnan raportti hallitukselle 14.6.2000. 82 s. Valtiovarainministeriö.
- Säkö, Ville (2007). Mielenkiintoisen työn vetovoima. Nuorten it-alan työntekijöiden työn ja vapaa-ajan tasapaino. Pro gradu -työ. Turun kauppakorkeakoulu, johtaminen ja markkinointi. 186 s.
- Söderling, Ismo (1983). Maassamuutto ja muuttovirrat. Vuosina 1977–78 kunnasta toiseen muuttaneiden elinolosuhdetutkimus. Siirtolaisuustutkimuksia A 11. 430 s.
- Tapper, Helena (2003). Tietoyhteiskunta ja kansalainen. Teoksessa Seppänen, Rauno (toim.): Tietoyhteiskunnan harha, 13–29. Oy Unipress Ab.
- Tauriainen, Juhani (1971). Piirteitä maaseudun väestönkehityksestä vuosina 1966–69 ja 1970. Sosiaalinen Aikakauskirja 3 / 1971, 213–217.
- Tauriainen, Juhani (1983). Maaseudun väestönkehityksen pääpiirteet 1950–1980. Teoksessa Vuorela, Pertti, Mauno Kosonen & Pekka V. Virtanen (toim.): Suomalainen maaseutu, 9–20. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Temmes, Markku (1987). Hallintokoneiston autonomisuus. Acta Universitatis Tamperensis A 218. 421 s.
- Temmes, Markku (1994). Hallinto puntarissa. Hallintouudistusten arvioinnin mahdollisuudet ja edellytykset. 112 s. Valtiovarainministeriö & Helsingin yliopisto, yleisen valtio-opin laitos.
- Thure, Leena (1987). Etäistyö Päijät-Hämeessä työnantajan näkökulmasta. Etäistyö ja sen tulevaisuuden näkymät Päijät-Hämeessä. Osa 4. Päijät-Hämeen seutukaavaliitto A 39 1987. 40 s.
- Tilastokeskus (1997). Tiedolla tietoyhteiskuntaan. 221 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (1999). Tiedolla tietoyhteiskuntaan II. 202 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (2003). Tiedolla tietoyhteiskuntaan IV. 267 s. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (2005). SVT Asuminen 2005: 7. Kesämökki 2004. 39 s. Tilastokeskus, Helsinki.

- Tiuri, Martti (1984). *Tulevaisuus alkaa nyt*. 231 s. Otava, Helsinki.
- Tiuri, Martti (1986). *Suomi matkalla tulevaisuuteen*. 216 s. Otava, Helsinki.
- Toimiva maaseutu (1996). *Maaseutuohjelma. Maa- ja metsätalousministeriön asettaman työryhmän ehdotukset ja perustelut. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/1996*. 152 s.
- Tuorila, Helena (2006). ”Täällä maalla on hyvä asua”. *Kokemukset maaseudusta uutena asuinympäristönä. Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 4: 2006*. 52 s.
- Työryhmämuistio (1980). *Hajasijoitustyöryhmän muistio. Valtiovarainministeriö 1980: 31.19 s.*
- Uhmavaara, Heikki, Jukka Niemelä, Harri Melin, Tero Mamia, Anita Malo, Jaakko Koivumäki & Raimo Blom (2005). *Joustaako työ? Joustavien työjärjestelyjen mahdollisuudet ja todellisuus. Työpoliittinen tutkimus 277*. 183 s.
- Ulvinen, O. (1990). *Piirteitä 70-vuotistaipaleelta. Teoksessa Valtion siementarkastuslaitos 70 vuotta. The Finnish State Seed Testing Station 70 years, 7–22*. Helsinki.
- Uudistuva, ihmisläheinen ja kilpailukykyinen Suomi. *Kansallinen tietoyhteiskuntastrategia 2007–2015*. (2006). 57 s. *Tietoyhteiskuntaohjelma & Valtioneuvoston kanslia*.
- Uusitalo, Eero (1988). *Kylän elinkeinopolitiikka*. 187 s. *Kyläasiain neuvottelukunta*.
- Uusitalo, Eero (1994). *Maaseutupolitiikan keinot. Elinkeinojen edistäminen maaseudun kehittäjäyhteisöissä. Kunnallisan alan kehittämissäätiön Väitöskirjasarja 1*. 269 s.
- Uusitalo, Eero (1998). *Elinvoimaa maaseudulle - miksi, kenelle ja miten? Maaseutupolitiikan perusteet*. 311 s. Otava, Helsinki.
- Valtioneuvosto (2008). *Valtioneuvoston internetsivut*. <http://www.valtioneuvosto.fi>
- Valtioneuvoston periaatepäätös maaseudun kehittämisen tavoitteista. *Liitteenä taustamuistio (1987). Sisäasiainministeriö, aluepoliittinen osasto. Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä 2/1987*. 7 + 39 s.
- Valtion siementarkastuslaitos. *Kasvintuotannon tarkastuskeskus Siementarkastusosasto. 1.7.1988 – 30.6.1993 (1994)*. 90 s. Loimaa.
- Valtiovarainministeriö (2008). *Valtiovarainministeriön internetsivut*. <http://www.vm.fi>
- Vartiainen, Perttu (1979). *Suomen alueellisesta väestönkehityksestä 1970-luvulla. Terra 91: 3*, 147–160.
- Vartiainen, Perttu (1997). *Muuttoliikkeen uusi kuva. Muuttoliikkeen sosioekonomiset piirteet seutukunnittain 1993–1995 ja kehityksen suunta 1996. Sisäasiainministeriö, aluekehitysosaston julkaisu 4/1997*. 46 s.

- Vartiainen, Perttu (1999). Alueelliset menestystekijät. Teoksessa *Menestys kasaan-tuu – alueet erilaistuvat. Aluekehityksen suunta 1990-luvulla*, 115–126. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Vartiainen, Matti, Johan Lönnblad, Anssi Balk & Kari Jalonen (2005). Mobiilin työn haasteet. *Työpoliittinen tutkimus* 269. 183 s.
- Viinikainen, Tytti & Sari Puustinen (2000). Kylä kaupungin kyljessä. Tutkimus maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksesta. *Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B* 82. 122 s.
- Virtanen, Vesa (2003). Valta- ja vastavirtaan. Selvitys maassamuuttajien elinoloista, uuteen kiinnittymisestä ja arvotaustasta Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisu 14/2003. 138 s.
- Volk, Raija (2006). Uraputki Helsingissä vai rauhallinen maalaisasuminen? Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): *Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta. Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisuustutkimuksia A* 28, 130–139.
- Väyrynen, Rauno (1990). Etätöiden kehittämismahdollisuudet Kainuussa työnantajan näkökulmasta. *Talousmaantieteen tutkielma*. Vaasan korkeakoulu, yhteiskuntatalouden ja oikeustieteen laitos. 104 s.
- Wiio, Osmo A. (1993). Mikrotietokoneet. Jokamiehen tietokone syntyy. Teoksessa Tienari, Martti (toim.): *Tietotekniikan alkuvuodet Suomessa*, 152–158. Suomen ATK-kustannus Oy, Helsinki.
- Yleinen tietoverkko ja kansalaisen tietoasema, esitutkimus (1989). Liikenne ministeriön julkaisuja 12/89. 105 s.
- Ylikangas, Heikki (1996). Suomen tasavallan virkamieseliitti. Teoksessa Suomen keskushallinnon historia 1809–1996, 805–931. Edita, Helsinki.
- Yliskylä-Peuralahti, Johanna (2004). Valtion laitosten siirrot ja aluepolitiikka. Esimerkkitapauksena Maatalouden tutkimuskeskuksen siirtyminen Vantaan Tikkurilasta Jokioisiin. *Bidrag till kannedom av Finlands natur och folk*. 268 s.
- Zamindar, Marya (1995). *Telework in Finland. Factors Behind Telework Use as Seen From an Employer Perspective*. Publication of labour administration 116. 56 s.